

Agenda – Y Pwyllgor Cyllid

Lleoliad: Hybrid – Ystafell Bwyllgora 4	I gael rhagor o wybodaeth cysylltwch a:
Tŷ Hywel a fideogynadledda drwy Zoom	Owain Roberts
Dyddiad: Dydd Mercher, 15 Ionawr 2025	Clerc y Pwyllgor
	0300 200 6388
Amser: 09.30	SeneddCyllid@senedd.cymru

Cofrestru

(08.30 – 08.45)

Rhag-gyfarfod preifat

(08.45 – 09.00)

1 Cyflwyniad, ymddiheuriadau, dirprwyon a datgan buddiannau

(09.00)

2 Papurau i'w nodi

(09.00)

2.1 PTN 1 – Llythyr gan y Llywydd at Fforwm y Cadeiryddion: Cynrychiolaeth ar gyrrff rhyngseneddol – 7 Ionawr 2025

(Tudalennau 1 – 2)

2.2 PTN 2 – Llythyr gan Ysgrifennydd y Cabinet dros Gyllid a'r Gymraeg: Rhagor o wybodaeth gan yr Ysgrifennydd Cabinet am y Bil Llety Ymwelwyr (Cofrestr ac Ardoll) Etc. (Cymru), yn dilyn cyfarfod y Pwyllgor Cyllid ar 5 Rhagfyr – 7 Ionawr 2025

(Tudalennau 3 – 12)

3 Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2025–26: Sesiwn tystiolaeth 5

(09.00 – 10.00)

(Tudalennau 13 – 74)

Cllr Lis Burnett, Arweinydd, Cyngor Bro Morgannwg

Cllr Nia Jeffreys, Arweinydd, Cyngor Gwynedd

Cllr Anthony Hunt, Arweinydd, Cyngor Bwrdeistref Sirol Torfaen

Cllr Andrew Morgan, Arweinydd, Cyngor Bwrdeistref Sirol Rhondda Cynon Taf

Dogfennau ategol:

FIN(6)-02-25 P1 – Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLLC)

Briff Ymchwil y Senedd

Egwyl

(10.00 – 10.10)

4 Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2025–26: Sesiwn tystiolaeth 6

(10.10 – 11.10)

(Tudalennau 75 – 131)

Darren Hughes, Cyfarwyddwr, Conffederasiwn GIG Cymru

Catherine Phillips, Cyfarwyddwr Gweithredol Cyllid, Bwrdd Iechyd Prifysgol

Caerdydd a'r Fro a Chadeirydd Grŵp Cymheiriaid Cyfarwyddwyr Gweithredol
Cyllid

Lance Carver, Cadeirydd, Cymdeithas Cyfarwyddwyr Gwasanaethau

Cymdeithasol Cymru (ADSS Cymru) a Chyfarwyddwr Gwasanaethau

Cymdeithasol Cyngor Bro Morgannwg

Jane Thomas, Cyfarwyddwr Gwasanaethau Corfforaethol, Cyngor Sir Powys

(hefyd y Swyddog a.151 yn cynrychioli Cymdeithas Trysoryddion Cymru)

Dogfennau ategol:

FIN(6)-02-25 P2 – Conffederasiwn GIG Cymru

FIN(6)-02-25 P3 – Cymdeithas Cyfarwyddwyr Gwasanaethau Cymdeithasol

Cymru a Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLILC)

Briff Ymchwil y Senedd

Egwyl

(11.10 – 11.20)

5 Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2025–26: Sesiwn tystiolaeth 7

(11.20 – 12.10)

(Tudalennau 132 – 153)

Victoria Winckler, Cyfarwyddwr, Sefydliad Bevan

Dogfennau ategol:

FIN(6)-02-25 P4 – Sefydliad Bevan

- 6 Cynnig o dan Reol Sefydlog 17.42 (ix) i benderfynu gwahardd y cyhoedd o weddill y cyfarfod hwn.**
(12.10)
- 7 Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2025–26: Trafod y dystiolaeth**
(12.10 – 12.25)
- 8 Rheoliadau Treth Trafodiadau Tir (Bandiau Treth a Chyfraddau Treth) (Cymru) (Diwygio) 2024**
(12.25 – 12.30) (Tudalennau 154 – 156)
Dogfennau ategol:
[SL\(6\)563 – Rheoliadau Treth Trafodiadau Tir \(Bandiau Treth a Chyfraddau Treth\) \(Cymru\) \(Diwygio\) 2024](#)
[Memorandwm Esboniadol](#)
FIN(6)–02–25 P5 – Nodyn Gwasanaethau Cyfreithiol
- 9 Rheoliadau Treth Trafodiadau Tir (Addasu Rhyddhad ar gyfer Safleoedd Treth Arbennig) (Cymru) 2025**
(12.30 – 12.35) (Tudalennau 157 – 158)
Dogfennau ategol:
[Rheoliadau Treth Trafodiadau Tir \(Addasu Rhyddhad ar gyfer Safleoedd Treth Arbennig\) \(Cymru\) 2025](#)
[Memorandwm Esboniadol](#)
FIN(6)–02–25 P6 – Nodyn Gwasanaethau Cyfreithiol
- 10 Ymgynghoriad ar adolygiad o God Ymarfer Archwilio Archwilydd Cyffredinol Cymru**
(12.35 – 12.40) (Tudalennau 159 – 160)
Dogfennau ategol:
FIN(6)–02–25 P7 – Papur blaen: Ymgynghoriad ar adolygiad o God Ymarfer Archwilio Archwilydd Cyffredinol Cymru

11 Cynllun Ffioedd Archwilio Cymru 2025–26

(12.40 – 12.45)

(Tudalennau 161 – 183)

Dogfennau ategol:

FIN(6)–02–25 P8 – Cynllun Ffioedd 2025–26

Y Gwir Anrhydeddus Elin Jones AS

Llywydd, Senedd Cymru

Right Honourable Elin Jones MS

Llywydd, Welsh Parliament

Senedd Cymru
Item 2.1

Bae Caerdydd, Caerdydd, CF99 1SN

Llywydd@senedd.cymru

0300 200 6565

Welsh Parliament

Cardiff Bay, Cardiff, CF99 1SN

Llywydd@senedd.wales

0300 200 6565

Fforwm y Cadeiryddion

Drwy e-bost

7 Ionawr 2025

Annwyl Gadeiryddion,

Cynrychiolaeth ar gyrff rhyngseneddol

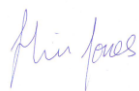
Yn dilyn y drafodaeth yng nghyfarfod Fforwm y Cadeiryddion ar 2 Rhagfyr, dyma ysgrifennu i gadarnhau'r hyn a benderfynwyd ynghylch cynrychiolaeth y Senedd ar y Fforwm Rhyngseneddol a Chynulliad Partneriaeth Seneddol y DU a'r UE. Mae'r Senedd yn gallu enwebu dau Aelod ar gyfer pob grŵp. Cytunodd y Cadeiryddion:

- Dylai cynrychiolaeth y Senedd ar y ddau gorff barhau i fod yn gysylltiedig â chylchoedd gwaith pwyllgorau;
- Dylai'r Aelodau a enwebir fod yn gadeiryddion ar y pwyllgorau perthnasol ym mhob achos, ond gyda'r gallu parhaus i'r cadeiryddion enwebu eilyddion o'u pwyllgorau i fynd i gyfarfodydd yn ôl yr angen;
- Bod parhad cynrychiolaeth yn bwysig, lle gellir cynnal hynny;
- Byddai'r Pwyllgor Deddfwriaeth, Cyfiawnder a Chyfansoddiad (DCC), Pwyllgor Newid Hinsawdd, yr Amgylchedd a Seilwaith (NHAS), Pwyllgor yr Economi, Masnach a Materion Gwledig (Pwyllgor yr Economi) a'r Pwyllgor Diwylliant, Cyfathrebu, y Gymraeg, Chwaraeon a Chysylltiadau Rhyngwladol (y Pwyllgor Diwylliant) yn cynrychioli'r Senedd ar y ddau gorff, gyda chadeiryddion y pwyllgorau hynny y tu allan i gyfarfod Fforwm y Cadeiryddion yn penderfynu ar ddryniad y rolau.

Drwy drafodaeth y tu allan i'r Fforwm, cytunwyd ar yr enwebiadau a ganlyn:

- Y Fforwm Rhyngseneddol: Cadeiryddion Pwyllgorau DCC ac NHAS.
- Cynulliad Partneriaeth Seneddol y DU a'r UE: Cadeiryddion Pwyllgor yr Economi a'r Pwyllgor Diwylliant.

Yn gywir,

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Elin Jones', is positioned above a faint, light blue rectangular stamp.

Y Gwir Anrhydeddus Elin Jones MS/AS

Llywydd

Cadeirydd Fforwm y Cadeiryddion

Mark Drakeford AS/MS
Ysgrifennydd y Cabinet dros Gyllid a'r Gymraeg
Cabinet Secretary for Finance and Welsh Language

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Peredur Owen Griffiths AS
Cadeirydd, Y Pwyllgor Cyllid
Senedd Cymru
Caerdydd
CF99 1NA
SeneddFinance@senedd.wales

7 Ionwar 2025

Annwyl Peredur,

Diolch ichi am eich llythyr dyddiedig 13 Rhagfyr 2024 yn dilyn sesiwn graffu'r Pwyllgor Cyllid ar Fil Llety Ymwelwyr (Cofrestr ac Ardoll) etc. (Cymru) ar 5 Rhagfyr. Rwyf yn ysgrifennu atoch i roi'r wybodaeth bellach y gofynnodd y Pwyllgor amdani.

Wrth ymgynghori ar eich cynigion ar gyfer ardoll ymwelwyr ddewisol i awdurdodau lleol, roedd y rhan fwyaf o'r ymatebwyr yn erbyn ymreolaeth leol yn y fframwaith treth, gan nodi sut y gallai ymreolaeth leol gyflwyno anghysondebau ar draws ardaloedd gwahanol a chymell cystadleuaeth ar draws awdurdodau lleol.

1. Sut y gwnaeth y safbwyntiau hyn lywio eich meddwl ynghylch eich dull o gynllunio'r fframwaith ar gyfer yr ardoll?

Mae'r ardoll ymwelwyr yn ddewisol, a'r nod yw rhoi penderfyniadau yn nwylo'r awdurdodau lleol hynny sy'n penderfynu y byddai ardoll ymwelwyr o werth i'w hardal.

Rydym wedi mynd ati i ddylunio'r fframwaith ar gyfer yr ardoll ymwelwyr gyda'r bwriad o gydbwysu ymreolaeth leol â'r angen am gysondeb. Yn gyffredinol byddwch yn nodi bod y Bil yn mabwysiadu dull o sicrhau cysondeb cenedlaethol ar draws pob maes ond un o ddyluniad yr ardoll, er mwyn sicrhau symrlwydd i ymwelwyr a darparwyr llety ymwelwyr.

Yr unig faes lle'r ydym wedi darparu rhywfaint o ymreolaeth leol yw pennu swm ychwanegol (premiwm) ar ben y cyfraddau a bennir mewn deddfwriaeth. Mae hyn yn gyson â'n dull o ymdrin â threthi lleol eraill megis y dreth gyngor lle y gall awdurdodau lleol hefyd bennu premiwm. Ar ben hynny, mae'r dull hwn yn cydnabod y bydd rhai ardaloedd yn wynebu costau twristiaeth uwch ac felly y bydd angen iddynt gynhyrchu mwy o refeniw i wrthbwysu'r costau hynny. Bydd ein dull gweithredu yn caniatáu ar gyfer yr ymreolaeth leol hon, ar ôl rhoi ardoll ymwelwyr ar waith yn llwyddiannus. Nid ydym yn rhag-weld y bydd premiwm yn cael ei ddefnyddio ar unwaith.

Canolfan Cyswllt Cyntaf / First Point of Contact Centre:
0300 0604400

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1SN

Correspondence.Mark.Drakeford@gov.wales
Gohebiaeth.Mark.Drakeford@llyw.cymru

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Tudalen y pecyn 3
We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding.

2. Sut rydych wedi lliniaru'r pryderon hyn o ystyried bod y cynigion yn y Bil yn seiliedig ar ardoll ymwelwyr ddewisol leol?

Nid oes fawr o ymreolaeth leol yng ngweithrediad yr ardoll ac rydym wedi mynd ati i sicrhau cysondeb yn nyluniad y dreth. Rydym wedi dylunio'r ardoll i fod yn syml i'w chasglu a'i rheoli. Lle bynnag y cyflwynir ardoll, bydd yr un math o gyfradd, yr un esemptiadau, cyfraddau o ddim a senarios lle y bydd modd ei had-dalu ar waith. Bydd hefyd yn gweithredu ar draws ardal awdurdod lleol cyfan yn hytrach na chaniatáu ar gyfer amrywiadau mewn is-awdurdodau lleol.

Byddwn yn datblygu brandio a negeseuon cyson y gall awdurdodau lleol sy'n ceisio cyflwyno ardoll ymwelwyr eu defnyddio. Bydd Awdurdod Cyllid Cymru (ACC) hefyd yn datblygu canllawiau gweithredol i drethdalwyr, a system ganolog ar gyfer casglu a rheoli. Byddwn yn parhau i ymchwilio i gyfleoedd i sicrhau rhwyddineb wrth ddefnyddio a deall y gofrestr a'r ardoll wrth ddylunio'r gwasanaeth. Mae'r dull hwn wedi'i lywio gan ein hymatebion i'r ymgynghoriad.

Thema gyffredin o grynodeb yr ymatebion i'r ymgynghoriad yw'r posibilrwydd i'r ddeddfwriaeth osod baich gweinyddol ar ddarparwyr llety llai.

3. Yn eich barn chi, i ba raddau fydd y ddeddfwriaeth yn darparu heriau gweinyddol i ddarparwyr llety megis unigolion sy'n rheoli tai llety a llety gwely a brecwast?

Rydym wedi cynllunio'r ardoll ymwelwyr i fod mor syml a didrafferth â phosibl i'w defnyddio ar gyfer darparwyr llety ymwelwyr ac ymwelwyr. Mae ACC wedi mynd ati i ymgysylltu â defnyddwyr a gwneud gwaith darganfod a bydd yn parhau i ymgysylltu â'r sector i sicrhau bod pethau'n rhedeg yn esmwyth. Bydd uno'r system gofrestru a system yr ardoll yn sicrhau baich gweinyddol llai i ddarparwyr.

Bydd darparwyr llai sy'n casglu llai na £1000 o ardoll ymwelwyr y flwyddyn yn gallu dewis ffeilio ffurflenni a gwneud taliadau yn flynyddol. Mae hyn yn cyfyngu unrhyw faich gweinyddol ychwanegol ar ein darparwyr llai.

Tynnodd ymatebwyr i'r ymgynghoriad sylw hefyd at y posibilrwydd i'r ardoll gael effaith anghymesur ar ddarparwyr llety llai.

4. Pa ddadansoddiad ydych wedi'i gynnal i fesur yr effaith ar ddarparwyr llety llai a pha gymorth fydd yn cael ei roi i'r darparwyr hyn?

Mae'r EM/RIA yn nodi'r effeithiau posibl ar ddarparwyr llai.

Rydym wedi cynllunio'r ardoll ymwelwyr i fod yn syml, yn didrafferth ac yn hawdd cydymffurfio â hi ar gyfer busnesau. Bydd yn ofynnol i'r rhan fwyaf o fusnesau bach gyflwyno ffurflenni yn flynyddol yn unig, gan leihau unrhyw faich gweinyddol ychwanegol yn sylweddol.

Mae ACC wedi ymrwymo i helpu i ddarparu system dreth deg i Gymru drwy'r hyn y mae'n ei alw yn 'Ein Dull', ffordd Gymreig o wneud treth. Mae hyn yn seiliedig ar addysgu a chefnogi trethdalwyr gyda'u cyfrifoldebau.

Bydd ACC yn parhau i fynd ati i ymgysylltu â defnyddwyr a gweithio gyda rhanddeiliaid ar draws y sector i ddylunio a chyflwyno system sy'n gweithredu'n effeithlon ar gyfer pob

darparwr. Fel rhan o ddull gweithredu ACC, bydd yn cynhyrchu canllawiau ac offer i ddarparwyr, yn ogystal â pharhau i weithio'n agos gyda rhanddeiliaid cyn ac ar ôl i'r ardoll gael ei rhoi ar waith.

Roedd mwyafrif o'r ymatebwyr yn anghytuno bod rhestr o ddarparwyr llety ymwelwyr ar gael i'r awdurdod treth, gan nodi'r defnydd o'r systemau presennol a chofrestrau yn lle hynny.

5. Pa ystyriaeth wnaethoch ei rhoi i ddefnyddio ffynonellau presennol a pham oeddech yn teimlo y byddai gwneud darpariaethau yn y Bil ar gyfer cofrestr o ddarparwyr llety ymwelwyr yn ddull mwy effeithiol?

Nid oes unrhyw ffynhonnell ddata statudol unigol ar gael y gellir ei defnyddio i ddarparu ar gyfer cofrestr o ddarparwyr llety ymwelwyr. Gall ffynonellau data statudol presennol amlinellu rhywfaint o wybodaeth berthnasol ond ni fyddant yn ymgorffori pob darparwr llety ymwelwyr. Mae cael cofrestr statudol yn mynd i'r afael â'r bwlch gwybodaeth hwn fel yr amlinellir yn yr EM/RIA.

Roedd adborth o'r ymgynghoriad yn dangos yr angen i gael cynllun cofrestru statudol ar waith yn gyntaf cyn y gellid gweinyddu ardoll yn effeithiol. Dyma'r hyn yr ydym yn ei gynnig yn y ddeddfwriaeth.

Y rheswm mwyaf cyffredin a godwyd gan ymatebwyr i'r ymgynghoriad dros anghytuno â chreu rhestr o ddarparwyr llety ymwelwyr oedd pryder na fyddai'n ddefnyddiol o gofio amheuan ynghylch pa mor effeithiol fyddai hi o ran adnabod pob darparwr, yn ogystal â chynhyrchu costau ariannol ychwanegol a baich gweinyddol o bosibl. Mae'r costau ariannol ychwanegol yn seiliedig ar yr amser i gwblhau'r broses gofrestru ac nid ydym yn cynnig codi ffi gofrestru.

Mae cofrestru pob darparwr llety ymwelwyr drwy gynllun cofrestru statudol o fudd i'r ardoll ymwelwyr. Y rheswm dros hyn yw y gellir gwneud amcangyfrifon mwy effeithiol o'r sylfaen dreth i lywio penderfyniadau awdurdodau lleol ynghylch defnyddio ardoll. Ar ben hynny, bydd yn darparu gwybodaeth werthfawr mewn perthynas â gwneud penderfyniadau parhaus a datblygu polisi ar gyfer yr ardoll.

Nododd y crynodeb o'r ymatebion i'r ymgynghoriad y gallai codi ardoll fesul person, fesul nos, osod baich ariannol anghymesur ar ddarparwyr llety cost isel, a allai hefyd godi'n anghymesur gost y llety a ddefnyddir gan ymwelwyr incwm isel.

6. A ydych yn cytuno â'r datganiad hwn a beth y gellid ei wneud i sicrhau nad yw ymwelwyr incwm isel yn cael eu heithrio o arosiadau dros nos yng Nghymru?

Nid wyf yn cytuno â'r datganiad hwn. Mae'r ardoll yn dâl cymedrol ac yn gyffredinol mae wedi'i phennu ar gyfradd is na'r ardollau a gymhwysir mewn mannau eraill. At hynny, mae cyfradd band is wedi'i chynnwys i gyfrif am arosiadau ar leiniau safleoedd gwersylla ac ystafelloedd a rennir mewn hostelau. Mae'r mathau hyn o lety ymwelwyr yn fwy fforddiadwy yn gyffredinol, gan ymgorffori tegwch yn y dull gweithredu. Mae'r EMRIA yn nodi'r cynnydd posibl mewn costau i ymwelwyr a busnesau.

Gwnaethom ddiystyru cyfradd ganrannol oherwydd y cymhlethdodau sy'n gysylltiedig â gweinyddu'r math hwnnw o gyfradd. Mae cyfradd fesul person y noson yn cyd-fynd â bwriad y polisi gan y byddai'n sicrhau bod darparwyr yn cyfrif am bob ymwelydd ac yn codi tâl arnynt

pan fyddant yn trosglwyddo'r costau ymlaen. Hwn fyddai'n fwyaf dealladwy i ymwelwyr gan ei fod yn cael ei godi'n uniongyrchol fesul person.

Rydym wedi canolbwyntio ar gadw dyluniad a gweithrediad yr ardoll yn syml ac yn glir er mwyn osgoi rhoi baich gweinyddol sylweddol ar ddarparwyr llety.

Tynnodd yr ymatebwyr sylw at effaith darparu gwybodaeth sy'n ymwneud â'r ardoll, gan gynnwys yr adnoddau cyffredinol y byddai eu hangen i gydymffurfio â'r gofynion data angenrheidiol, megis buddsoddi i ddiweddarau a chysoni systemau gweinyddol a neilltuo.

7. A ydych yn rhag-weld materion gweithredu i ddarparwyr llety ymwelwyr wrth integreiddio'r ardoll yn eu systemau?

Nid ydym yn rhag-weld unrhyw broblemau wrth integreiddio'r ardoll mewn systemau o gofio bod ardollau ymwelwyr ledled y byd sydd eisoes wedi'u hintegreiddio mewn systemau. Bydd y rhan fwyaf o ddarparwyr eisoes yn casglu'r wybodaeth berthnasol fel rhan o'r broses archebu i'w galluogi i drosglwyddo costau'r ardoll i ymwelwyr yn effeithiol. Mae'r ardoll ymwelwyr yn dreth anuniongyrchol, a gall darparwyr llety ymwelwyr ddewis amsugno'r gost neu gynyddu eu costau i gyfrif am yr ardoll. Rydym yn rhag-weld y bydd y rhan fwyaf o ddarparwyr yn pasio'r costau ymlaen drwy godi eu prisiau. Nid yw'r Bil yn ei gwneud yn ofynnol i ddarparwyr godi'r ardoll ar ymwelwyr, ond rhaid i ddarparwr roi cyfrif ar gyfer pob ymwelydd at ddibenion yr ardoll.

Yn ogystal, mae'n debygol y bydd darparwyr yn defnyddio llwyfannau archebu a fydd yn hwyluso gweithredu a chasglu'r ardoll ymwelwyr. Mae'r llwyfannau hyn yn gweithredu ledled y byd ac mae ganddynt y nodweddion swyddogaethol i gefnogi casglu a rheoli ardoll ymwelwyr. Mae adran 36 o'r Bil yn cefnogi'r dull hwn.

Roedd cefnogaeth gref i ymgysylltiad lleol gan sefydliadau megis byrddau twristiaeth ac aelodau'r diwydiant twristiaeth i helpu i benderfynu sut y dyrennir refeniw ardoll.

8. A wnaethoch ystyried cynnwys rôl ffurfiol i randdeiliaid lleol wrth benderfynu sut y caiff refeniw ei wario yn y Bil yn hytrach na'i adael yn ôl disgresiwn awdurdodau lleol?

Rydym yn cydnabod bod gan yr awdurdodau lleol berthnasol sefydledig a fforymau lle y gallant drafod y defnydd o'r ardoll ymwelwyr a'r refeniw a gynhyrchir. Mater i swyddogion a etholwyd yn lleol fydd gwneud penderfyniadau gwario ynghylch sut y caiff y refeniw o'r ardoll ei wario. Bydd trafodaeth reolaidd gyda rhanddeiliaid lleol ynghylch defnyddio refeniw o'r ardoll yn sicrhau penderfyniadau gwario gwybodus.

Bydd angen lefel uchel o dryloywder gan yr awdurdodau lleol gan y bydd angen iddynt gyhoeddi adroddiad blynyddol ar wahân ynghylch sut y defnyddiwyd enillion yr ardoll.

Mae adran 23 o'r Bil hefyd yn nodi'r gofynion ar gyfer sut y gellir defnyddio enillion net o'r ardoll ymwelwyr.

Cofrestr darparwyr llety ymwelwyr

Yn ystod y sesiwn dystiolaeth, gwnaethoch nodi y byddai y broses gofrestru'n dechrau yn 2026, gan ganolbwyntio ar yr ardaloedd awdurdodau lleol sy'n bwriadu cyflwyno'r ardoll ymwelwyr yn y lle cyntaf, ac y bydd y broses gofrestru wedyn yn digwydd fesul cam ar draws Cymru. (paragraff 69).

9. Pryd ydych yn disgwyl cwblhau'r broses gofrestru darparwyr llety ymwelwyr ar draws pob prif gyngor?

Bydd cofrestru yn broses barhaus sy'n adlewyrchu hylifedd y sector. Er enghraifft, gall darparwr llety ymwelwyr ddarparu llety i ymwelwyr un flwyddyn ond nid y flwyddyn nesaf. Ni wnaed unrhyw benderfyniadau terfynol ynghylch yr amserlenni ar gyfer eu cyflwyno i ardal pob prif gyngor, ond y bwriad yw cofrestru pob darparwr llety ymwelwyr erbyn 2028.

Rhoi cyfrif am yr ardoll a'i thalu

Yn unol ag adran 20(2), mae'r terfyn amser ar gyfer talu'r ardall yn gyson â'r terfyn amser ffeilio ar gyfer y ffurflenni.

10. A ydych yn credu y rhoddir digon o amser i ddarparwyr llety ymwelwyr dalu?

Mae'r amserlen dychwelyd 30 diwrnod yn gyson â'r system dreth ehangach. Mae hyn yn darparu cysondeb ar gyfer y rhai sy'n ffeilio yn flynyddol ac yn chwarterol, a bydd darparwyr llety ymwelwyr yn gweithio tuag at un terfyn amser ar gyfer talu a ffeilio. Mae hyn hefyd yn lleihau nifer y terfynau amser y bydd angen i ddarparwyr llety ymwelwyr gadw golwg arnynt. Bydd y broses ddychwelyd yn ddidrafferth gan fod yr ardoll yn dreth syml. Bydd ACC yn gweithio'n agos gyda darparwyr llety ymwelwyr ar bob cam i hyrwyddo cydymffurfiaid drwy ddull addysgol yn unol ag 'Ein Dull', ffordd Gymreig o wneud treth gan Awdurdod Cyllid Cymru.

Y defnydd o enillion ardoll gan brif gynghorau

Mae adran 23 o'r Bil yn ei gwneud yn ofynnol i'r prif gyngor ddefnyddio'r refeniw a gynhyrchir gan yr ardoll at ddibenion rheoli a gwella cyrchfannau yn ei ardal.

11. A ydych yn disgwyl y bydd enillion yr ardoll yn cael eu defnyddio fel cyllid ychwanegol ar gyfer rheoli a gwella cyrchfannau a beth fyddai'n atal y cyllid hwn rhag disodli unrhyw gyllid presennol gan brif gynghorau at y dibenion hyn?

Rydym yn disgwyl y byddai elw o'r ardoll yn gyllid ychwanegol na fyddai'n disodli cronfeydd presennol. Mae'r Bil yn adran 25 yn nodi bod rhaid i brif gynghorau ymgynghori cyn cyflwyno ardoll, ac rydym yn disgwyl y dylai unrhyw ymgynghoriad o'r fath gynnwys ystyried y defnydd o'r refeniw.

Mae'r Bil hefyd yn ei gwneud yn ofynnol i brif gynghorau ddarparu adroddiad blynyddol am yr ardoll ymwelwyr sy'n ymestyn i sut y mae'r refeniw wedi'i ddefnyddio tuag at reoli a gwella cyrchfannau.

Mae prif gynghorau eisoes yn adrodd ar sut y maent yn dyrannu eu cyllidebau presennol. Mae'n amlwg y byddai'r lefel hon o dryloywder yn darparu mesurau diogelu priodol i sicrhau bod y refeniw yn cael ei ddefnyddio'n briodol.

Ynghylch y defnydd priodol o enillion yr ardoll gan brif gynghorau, yn ystod y sesiwn dystiolaeth, gwnaethoch ddweud y canlynol:

"I think it is for local players to conduct that oversight. It can be done at the council itself, but it can be done by any one of those other broader civic bodies, to challenge

the local authority, if they feel that the money is not being applied in line with the purposes set out in the Bill.” (paragraff 235)

12. Pa oruchwyliaeth y bydd Llywodraeth Cymru yn ei darparu o ran monitro a gwerthuso defnydd prif gynghorau o'r enillion yn y ffiniau 'rheoli a gwella cyrchfannau' a osodir gan Weinidogion Cymru yn y Bil?

Mae gennym berthynas â lefel uchel o ymddiriedaeth gyda'r awdurdodau lleol. Yn y pen draw, rhaid i swyddogion a etholwyd yn lleol wneud penderfyniadau gwario a rhoi cyfrif am y penderfyniadau gwario hynny.

Bydd yr adroddiad blynyddol ardoll ymwelwyr ynghyd â'u datganiad o gyfrifon a ddarperir gan yr awdurdodau lleol yn rhoi digon o fanylion am effaith yr ardoll ymwelwyr.

Cyflwyno, newid neu ddiddymu'r ardoll

Mae adran 25(3) o'r Bil yn ei gwneud yn ofynnol i'r prif gyngor ymgynghori â chyfres o ymgynghoreion gorfodol, neu bersonau priodol eraill, ar ei adroddiad a'i gynigion mewn cysylltiad â'r ardoll.

13. Fel rhan o'r broses ymgynghori orfodol ar yr ardoll, a fydddech yn disgwyl i brif gynghorau ofyn am farn pobl nad ydynt yn byw, yn gweithio neu'n astudio yn ardal y prif gyngor, er enghraifft, ymwelwyr rheolaidd â'r ardal?

Rydym yn rhag-weld y bydd ymgynghoriadau ar gyfer yr ardoll ymwelwyr yn cael eu cyhoeddi ac y byddant yn hygyrch i'r rhai sy'n dymuno ymateb i ymgynghoriad awdurdod lleol nad ydynt yn byw, yn gweithio neu'n astudio yn ardal y cyngor.

Rhaid i'r awdurdodau lleol ymgynghori ag unrhyw bersonau sy'n briodol yn eu barn hwy ac efallai y byddant am ofyn am farn ymwelwyr fel rhan o'u hymgyngoriad, ond nid oes angen gwneud hyn. Mae cyrff sy'n gysylltiedig â thwristiaeth yn ymgynghoreion gorfodol.

Mae adran 26(3)(a) o'r Bil yn galluogi'r prif gyngor ac Awdurdod Cyllid Cymru (ACC) i gytuno i gwtogi ar y cyfnod 12 mis y byddai'r ardoll yn dod i rym ar ôl cyhoeddi hysbysiad o'i fwriad i weithredu ardoll.

14. Pam y dylid gadael i'r cyngor ac ACC benderfynu cwtogi'r cyfnod gweithredu, gan roi llai o amser i ddarparwyr llety ymwelwyr baratoi ar gyfer cyflwyno'r ardoll?

Bwriedir byrhau cyfnod pan allai'r ardoll newid mewn amgylchiadau pan fo terfyn amser ar gyfer cyflwyno newydd gael ei golli, er enghraifft yn ôl diwrnod neu wythnos.

Bydd angen i ACC recriwtio staff a sicrhau eu bod yn barod yn weithredol. Pan fydd yr ardoll gyntaf ar waith yng Nghymru, byddwn yn dysgu gwersi am sut y mae darparwyr a llwyfannau archebu wedi addasu. Efallai fod proses hysbysu fyrrach neu hirach yn briodol ar sail y gwersi cychwynnol hyn.

Mae byrhau'r cyfnod hysbysu hefyd yn gymwys ar gyfer rhoi'r gorau i'r ardoll. Bydd ACC wedi cyflogi staff i weithredu'r ardoll, felly mae'n briodol bod ganddo hysbysiad priodol i ymateb.

Atodlen 1 – Gwelliannau i Ddeddf Casglu a Rheoli Trethi (Cymru) 2016

Mae paragraff 6 yn ei gwneud yn ofynnol i ACC gasglu'r ardoll a thalu enillion net i'r prif gyngor perthnasol.

15. Sut y bydd costau'n cael eu neilltuo'n deg ac a fydd costau casglu a ysgwyddir gan gynghorau unigol yn dibynnu ar y nifer sy'n cyflwyno'r ardoll?

Bwriad y polisi yw y bydd yr ardoll ymwelwyr yn y pen draw yn ei hariannu ei hun yn llwyr gyda chostau ACC yn cael eu rhannu rhwng yr awdurdodau lleol mewn modd sy'n gymesur â'r refeniw y maent yn ei gynhyrchu.

Nid ydym wedi cynnwys fformiwla dosrannu costau ar wyneb y Bil i sicrhau, os byddai un awdurdod lleol yn unig yn cyflwyno'r ardoll i ddechrau, fod unrhyw gostau cysylltiedig a ysgwyddir o dderbyniadau ardoll yn gymesur.

Mae paragraff 14 yn cynnwys darpariaeth ynghylch pryd y dylid ystyried bod gwybodaeth ar gael i ACC mewn perthynas ag asesiadau ACC.

16. A allwch egluro pam y mae angen hyn?

Mae'r Bil yn diwygio'r diffiniad i egluro pryd y bernir bod gwybodaeth 'ar gael' i ACC lle y dylai wneud asesiad oherwydd bod treth wedi cael ei cholli neu ormod o dreth wedi'i had-dalu. Mae'r gwelliant yn ceisio rhoi eglurder ynghylch yr hyn y mae 'ar gael' yn ei olygu i ACC a threthdalwyr. Bydd yr eglurder ychwanegol hwn yn bwysig wrth symud ymlaen wrth i ACC ymdrin â sylfaen cwsmeriaid fwy o faint ac amrywiol. Bydd y diffiniad cliriach yn helpu ein trethdalwyr newydd i ddeall sut a pham y gallai asesiadau fod wedi'u codi neu sut y maent wedi'u codi. Mae'r eglurder hwn eisoes ar gael i drethdalwyr CThEF.

Mae paragraff 17 yn dileu'r gofyniad i ACC geisio cymeradwyaeth y tribiwnlys cyn cyhoeddi hysbysiad trethdalwr sy'n ei gwneud yn ofynnol iddo ddarparu gwybodaeth neu ddogfennau.

17. A yw hyn yn gwanhau amddiffyniad trethdalwyr?

Mae gan CThEF a Revenue Scotland y gallu i gyflwyno hysbysiadau trethdalwyr heb i'r tribiwnlys gymeradwyo hysbysiad ymlaen llaw; o'r herwydd, pŵer sydd wedi'i ddeall yn dda a ddefnyddir ar draws trethi eraill yw hwn ac mae'n caniatáu mwy o gysondeb, ac felly eglurder yn y system dreth.

Bydd alinio pwerau ACC â CThEF a Refeniw hefyd yn gwella effeithlonrwydd gweinyddu'r holl drethi y mae ACC yn eu casglu a'u rheoli. Bydd hyn yn arbennig o bwysig wrth iddo baratoi i gefnogi nifer cynyddol o drethdalwyr os caiff yr ardoll ymwelwyr ei rhoi ar waith.

Pan fo ACC yn cyhoeddi hysbysiad heb gymeradwyaeth y Tribiwnlys, bydd y penderfyniad yn benderfyniad y gellir apelio yn ei erbyn a'i adolygu i sicrhau bod dulliau o gadw cydbwysedd yn dal i fod ar waith. Felly, mae amddiffyniadau priodol a sefydledig ar gyfer trethdalwyr yn parhau i fod ar waith.

Materion eraill

Yn ystod y sesiwn dystiolaeth, gwnaethoch ymrwymo i ysgrifennu atom i gadarnhau a fydd yn ofynnol i ddarparwyr llety ymwelwyr eitemeiddio'r ardoll ar fil ymwelydd.

Mae pŵer gwneud rheoliadau wedi'i gynnwys yn adran 37 y gellir ei ddefnyddio i'w gwneud yn ofynnol i ddarparwyr llety ymwelwyr i eitemeiddio'r ardoll ar fil ymwelydd.

Arfer dda gan ddarparwyr llety ymwelwyr fyddai eitemeiddio'r ardoll ymwelwyr lle caiff y tâl ei drosglwyddo i ymwelwyr, ond fel isafswm byddem yn disgwyl i'r tâl gael ei nodi drwy unrhyw broses archebu, hysbyseb neu gael ei arddangos o fewn y safle. Nid yw'r rhain yn ofynion yn y Bil a mater i ddarparwyr llety ymwelwyr fydd penderfynu ar y ffordd orau o arddangos neu hysbysu bod ardoll ymwelwyr yn gymwys

A yw 30 diwrnod yn ymwneud â diwrnodau calendr neu ddiwrnodau gwaith?

Yn ystod y sesiwn dystiolaeth ar 5 Rhagfyr, gofynnodd y Pwyllgor am eglurder ynghylch a oedd y cyfeiriad yn adran 15(2) o'r Bil at 30 diwrnod yn gyfeiriad at ddiwrnodau calendr neu ddiwrnodau gwaith. Gallwn gadarnhau mai cyfeiriad at ddiwrnodau calendr yw'r cyfeiriad hwn.

Ynglŷn â chynlluniau Llywodraeth Cymru ar gyfer gwelliannau pellach yng Nghyfnod 2, gwnaethoch ddweud y canlynol: "There is one further important area, which is the area of data sharing. I do anticipate that there will have to be Stage 2 amendments on that. I hope to share a document with the committee. I may not be in a position, as we are with the enforcement processes at this moment, to give you the actual text of the amendments, but I do hope to write to the committee shortly setting out the approach we are taking to data sharing". (paragraff 148)

Rydym hefyd yn edrych ymlaen at gael rhagor o wybodaeth am eich dull arfaethedig o rannu data.

Rydym yn atodi llythyr yn Atodiad 1 yn nodi'r dull hwn.

Yn gywir,

Mark Drakeford AS/MS

Ysgrifennydd y Cabinet dros Gyllid a'r Gymraeg
Cabinet Secretary for Finance and Welsh Language

Atodiad 1

Bil Llety Ymwelwyr (Cofrestr ac Ardoll) etc. (Cymru) - Nodau Polisi Rhannu Data

Ceidwad y gofrestr

Rydym yn bwriadu ei gwneud yn glir drwy welliant yng Nghyfnod 2 mai ACC fydd ceidwad y gofrestr.

Y gofrestr

Fel y mae, mae'r Bil yn nodi bod **rhaid** i'r gofrestr gynnwys yr wybodaeth ganlynol ("gwybodaeth orfodol") mewn perthynas â phob darparwr llety ymwelwyr yng Nghymru:

- (a) enw'r darparwr llety ymwelwyr ("VAP"),
- (b) unrhyw enw masnachu a ddefnyddir gan y VAP,
- (c) cyfeiriad priodol y VAP,
- (d) datganiad ynghylch a yw'r VAP yn unigolyn, yn bartneriaeth, yn gorff corfforaethol neu'n gorff anghorfforedig,
- (e) y math o lety ymwelwyr y mae'r VAP yn ei ddarparu neu'n cynnig ei ddarparu, ac
- (f) enw a chyfeiriad (gan gynnwys sir neu fwrdeistref sirol) y fangre lle y darperir y llety ymwelwyr hwnnw.

Erbyn diwedd Cyfnod 2 bydd y Bil yn rhoi eglurder ynghylch beth fydd pwerau ACC mewn perthynas â'r gofrestr, a fydd, yn ogystal â'r uchod, yn cynnwys pŵer i gasglu gwybodaeth arall y mae ACC o'r farn ei bod yn briodol. Gallai'r pŵer hwn gynnwys gwybodaeth mewn perthynas â data am gapasiti neu ddata o natur dymhorol gan y bydd hyn yn cefnogi datblygu ystadegau defnyddio cywir ac amcangyfrifon o symiau ardolladwy y gellid eu casglu. Rydym hefyd yn archwilio pa wybodaeth arall y gall y gofrestr ei chadw yn y dyfodol, er enghraifft gwybodaeth drwyddedu.

Cyhoeddi gwybodaeth o'r gofrestr

Y bwriad yw cyhoeddi'r rhan fwyaf o'r wybodaeth orfodol a gesglir ac a gynhwysir ar y gofrestr (a rhywfaint o wybodaeth ychwanegol a gesglir) lle mae o fudd i'r cyhoedd. Efallai y bydd rhai senarios lle nad yw'n gymesur cyhoeddi data am ddarparwyr llety ymwelwyr neu'r eiddo y maent yn ei weithredu. Enghraifft allweddol fyddai darparwr llety ymwelwyr sy'n cynnig darparu neu sy'n darparu llety i ymwelwyr yn ei gartref eu hunain; efallai y byddwn yn dymuno cyhoeddi gwybodaeth gyfyngedig yn unig mewn amgylchiadau o'r fath. Bwriedir i'r wybodaeth orfodol o'r gofrestr gael ei defnyddio at sawl diben. Bydd yn cael ei defnyddio:

- I gynorthwyo'r broses o gasglu a rheoli'r ardoll ymwelwyr (ACC)
- I gefnogi penderfyniadau gan brif gynghorau ynghylch cyflwyno'r ardoll ymwelwyr (prif gynghorau)
- Ar gyfer ymchwil a dadansoddi i lywio datblygu polisi parhaus ar draws treth, tai a thwristiaeth (Gweinidogion Cymru)
- Darparu sylfaen ar gyfer unrhyw gynllun trwyddedu yn y dyfodol (i'w gadarnhau – awdurdod trwyddedu)

Datgelu data o'r gofrestr gan ACC

Gan mai ACC fydd yn dal y gofrestr, bydd angen darpariaeth sy'n galluogi data cofrestru i gael ei rannu â chyrrff cyhoeddus eraill at ddibenion penodol sy'n gysylltiedig â'u swyddogaethau. Y rheswm dros hyn yw na fydd yr holl wybodaeth sydd ar y gofrestr yn cael ei gwneud yn gyhoeddus (er enghraifft, gwybodaeth gyswilt), ond bydd ei hangen ar gyrff cyhoeddus eraill yn unol â'u priod swyddogaethau.

Bydd hyn yn cefnogi'r gwaith o gyfuno gwasanaethau'r llywodraeth, lleihau'r baich gweinyddol ar ddefnyddwyr y gwasanaethau hynny a darparu gwell gwerth am arian i drethdalwyr.

Bydd angen mynediad at wybodaeth o'r gofrestr gan y cyrrff canlynol ac at y dibenion canlynol:

- Prif gynghorau – pan fo gwybodaeth nad yw ar y gofrestr gyhoeddus yn ymwneud ag arfer eu swyddogaethau
- Gweinidogion Cymru – at ddibenion ymchwil a dadansoddi er mwyn helpu i lywio datblygu polisi
- Awdurdod trwyddedu'r dyfodol – ar gyfer swyddogaethau trwyddedu i helpu i nodi pa ddarparwyr a safleoedd y mae angen eu trwyddedu, ac i symleiddio'r gwaith gweinyddu cyn belled â phosibl.

Byddwn yn ceisio cynnwys pŵer gwneud rheoliadau i Weinidogion Cymru i hwyluso datgeliadau eraill o'r gofrestr yn y dyfodol. Mae hwn yn faes lle'r hoffem wneud rhagor o waith cyn gwneud unrhyw reoliadau.

Cyflwynwyd yr ymateb i ymgynghoriad y [Pwyllgor Cyllid](#) ar [Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2025-26](#).

This response was submitted to the [Finance Committee](#) consultation on the [Welsh Government Draft Budget 2025-26](#).

WGDB25-26(6)73: Ymateb gan: Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru(CLLC)
| Response from: Welsh Local Government Association (WGLA)

Y Pwyllgor Cyllid a'r Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai: Craffu ar Gynigion Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2025-26

Jon Rae, Cyfarwyddwr Adnoddau

Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru – Llais Cynghorau Cymru

Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLILC) yn sefydliad trawsbleidiol dan arweiniad gwleidyddol sy'n ceisio rhoi llais cryf i lywodraeth leol ar lefel genedlaethol.

Rydym yn cynrychioli buddiannau llywodraeth leol ac yn hybu democratiaeth leol yng Nghymru.

Ein haelodau yw'r 22 o Gynghorau yng Nghymru ac mae'r tri awdurdod tân ac achub ac awdurdodau'r 3 pharc cenedlaethol yn aelodau cyswllt.

Credwn fod y syniadau sy'n newid bywydau pobl yn digwydd yn lleol.

Mae cymunedau ar eu gorau pan maent yn teimlo eu bod wedi'u cysylltu â'u cynghorau trwy ddemocratiaeth leol. Trwy hyrwyddo'r cysylltiadau hynny, eu hwyluso a'u cyflawni, gallwn ddatblygu democratiaeth leol fywiog sy'n galluogi cymunedau i ffynnu.

Ein nod yn y pen draw yw hyrwyddo, diogelu, cefnogi a datblygu llywodraeth leol ddemocrataidd a buddiannau cynghorau yng Nghymru.

Byddwn yn cyflawni ein gweledigaeth drwy

- Hyrwyddo swyddogaeth a statws cynghorwyr ac arweinwyr cynghorau
- Sicrhau'r disgresiwn lleol mwyaf posib o ran deddfwriaeth neu ganllawiau statudol
- Cefnogi a sicrhau cyllid hirdymor a chynaliadwy i gynghorau
- Hybu gwelliant dan arweiniad y sector
- Annog democratiaeth leol fywiog gan hybu mwy o amrywiaeth
- Cefnogi cynghorau i reoli eu gweithlu'n effeithiol

Trosolwg

1. Mae'r papur tystiolaeth hwn yn mynd i'r afael â'r cwestiynau a ofynnwyd gan y pwyllgor yn atodiad 2 i'r llythyr comisiynu. Mae'n seiliedig yn bennaf ar y papur a gyflwynwyd gennym i Lywodraeth Cymru yng nghyfarfod yr Is-grŵp Cyllid ar 23 Hydref.
2. Roedd y rhan fwyaf ohono yn cynnwys ein hasesiad o bwysau gwario llywodraeth leol sydd wedi parhau'n gyson uchel yn ystod y flwyddyn ariannol gyfredol. Ar adeg ysgrifennu'r papur, roeddem yn casglu data ar effaith y cynnydd mewn cyfraniadau yswiriant gwlad. Rydym yn casglu data ar yr effaith uniongyrchol ac ar effaith gofal cymdeithasol a gomisiynwyd – bydd y data ar gael i'r pwyllgor gyda hyn.

Cwestiynau'r Pwyllgor

Beth, yn eich barn chi, fu effaith Cyllideb 2024-25 Llywodraeth Cymru?

3. Llynedd bu i ni adrodd y byddai'r pwysau ariannol ar y llywodraeth leol yn £720 miliwn yn 2024-25. Roedd rhywfaint o ansicrwydd ynghylch cyllid ar gyfer pensiynau athrawon a diffoddwyr tân ac ynghylch elfen o gyflogau athrawon. Bydd y mater o ran pensiynau'n cael ei ddatrys gyda hyn, ac mae dyraniadau wedi'u cylchredeg ddiwedd mis Tachwedd 2024. Rhoddodd y setliad canlyniadol gynnydd o 3.3% neu £180 miliwn yn ychwanegol i'r llywodraeth leol, a gadawodd hynny ynghyd â £110 miliwn o incwm Treth y Cyngor fwch amcangyfrifedig o oddeutu £400 miliwn yn y gyllideb – a oedd yn golygu penderfyniadau anodd iawn i wasanaethau anstatudol a mwy a mwy o ysgolion. Mae'r problemau gyda chyllidebau ysgolion wedi'u nodi yn yr atodiad, paragraffau 19 i 31, sy'n crynhoi cyflwr y gwasanaeth, ffabrig adeiladau ysgol a chronfeydd wrth gefn ysgolion.
4. Yn yr adroddiad i'r Is-Bwyllgor Cyllid, ynghlwm wrth Atodiad I, adroddwn am orwariant rhagamcanol yn ystod y flwyddyn ariannol bresennol o £238 miliwn. Mae £106 miliwn ohono'n ymwneud â gofal cymdeithasol, £92 miliwn yn ymwneud ag addysg a £40 miliwn yn ymwneud â gwasanaethau eraill. Mae effaith hynny'n golygu bod penderfyniadau anodd wedi'u gwneud yn ystod y flwyddyn.

Pa mor barod yn ariannol yw'ch sefydliad ar gyfer blwyddyn ariannol 2025-26, sut y bydd chwyddiant yn effeithio ar eich gallu i gyflawni amcanion sydd wedi'u cynllunio, a pha mor gadarn yw'ch gallu i gynllunio ar gyfer blynnyddoedd i ddod?

5. Yn ystod yr haf cynaliasom arolwg gyda'n cyfarwyddwyr ariannol, gan gasglu data a gwybodaeth am gynlluniau ariannol tymor canolig awdurdodau lleol ar

gyfer y flwyddyn nesaf a'r ddwy flynedd ganlynol. Amcangyfrif y bydd y pwysau ariannol y flwyddyn nesaf yn £559 miliwn. Byddai hyn yn gofyn am gynnydd o ychydig dros 7% mewn gwariant refeniw net¹. Mae'r pwysau yn ddidostur dros y blynyddoedd nesaf, ond yn gostwng ychydig i £454 miliwn yn 2026-27 ac yn codi ychydig i £464 miliwn yn 2027-28. Mae pwysau ariannol y flwyddyn nesaf yn ddwbl yr hyn a ddisgwylir fel arfer ac fe geir papur cyfan yn yr atodiad yn manylu ar hyn. Mae gofal cymdeithasol yn cyfrif am 40% (£223 miliwn) o bwysau yn 2025-26, mae ysgolion yn cyfrif am 22% (£120 miliwn) o'r pwysau ac mae gwasanaethau eraill yr awdurdod lleol yn cyfrif am y 40% sy'n weddill (£224 miliwn).

6. Gyda'i gilydd, mae'r pwysau sy'n cronni yn y system yn dod i £1.478 biliwn ac mae'r bwlch yn y gyllideb sy'n deillio o hynny yn golygu bod y rhagolygon yn heriol iawn a'r opsiynau ar gyfer llawer o wasanaethau lleol yn annymunol. Bydd mynd i'r afael â phwysau o £559 miliwn, heb gyllid ychwanegol, yn gofyn am gymysgedd o gynnydd yn nhreth y cyngor, toriadau i wasanaethau ac arbedion effeithlonrwydd. Mae'r pwysau cyfwerth â chynnydd o 26% yn nhreth y cyngor, neu golli bron i 14,000 o swyddi².

Pa gamau y dylai Llywodraeth Cymru eu cymryd i fynd i'r afael â chwyddiant a thrafferthion costau byw?

7. Tra bod y llywodraeth yn darparu cyngor a gwybodaeth ategol ar eu gwefan, gellir gwneud mwy o ran cynlluniau cefnogi penodol wedi'u teilwra. Mae cynghorau lleol yn Lloegr wedi llwyddo i ddarparu cefnogaeth wedi'i thargedu drwy'r Gronfa Cefnogi Aelwydydd. Mae'r gronfa hon ar gyfer unrhyw un sy'n ddiamddiffyn neu'n methu talu am hanfodion ac mae rhwydd hynt i gynghorau weithredu eu cynlluniau cefnogi eu hunain. Maent hefyd yn gallu defnyddio asiantaethau partner i helpu i weinyddu'r cyllid i'r rheiny â'r angen mwyaf.
8. O'r cyhoeddiad cyntaf ym mis Medi 2024 hyd heddiw, mae cyfanswm o £3.5 biliwn wedi'i roi yn y cynllun hwn gyda'r llywodraethau datganoledig yn penderfynu sut y dylid defnyddio'r arian. Oherwydd y penderfyniad i beidio â throsglwyddo cyllid canlyniadol cyfwerth i gynghorau Cymru, nid ydym wedi gallu cynnig yr un lefel o gefnogaeth i'n preswylwyr ni. Mae cyllid ychwanegol wedi'i roi yn y Gronfa Cymorth Dewisol ond mae cwmplas honno'n gyfyngedig ac nid ydym wedi llwyddo i gyflwyno cynlluniau cefnogi arloesol fel y rheiny ab geir yn Lloegr.

¹ Cyfanswm y gyllideb gwariant refeniw net ar gyfer 2024-25 yw £7.762 biliwn (Ffynhonnell: Ffurflenni Cyfrif Refeniw Llywodraeth Cymru).

² Gweler tabl 3 yn Natganiad Ystadegol 2024-25 Lefelau'r Dreth Gyngor yng Nghymru ([Lefelau'r Dreth Gyngor yng Nghymru, 2021-22 \(llyw.cymru\)](#)), mae cyfanswm incwm treth y cyngor yn £2.148 biliwn ar hyn o bryd. Amcangyfrifir fod swydd gyffredin yn costio £40,000 (yn cynnwys argostau).

29 Tachwedd 2024

Pa gamau y dylai Llywodraeth Cymru eu cymryd i fynd i'r afael ag anghenion pobl sy'n byw mewn cymunedau trefol, ôl-ddiwydiannol a gwledig, gan gynnwys adeiladu tai fforddiadwy a chefnogi economïau o fewn y cymunedau hynny?

9. Dylai'r lefel bresennol o gymorthdaliadau cyfalaf a fuddsoddir gan y llywodraeth i gefnogi cynghorau a landlordiaid cymdeithasol cofrestredig i ddarparu tai fforddiadwy ychwanegol ar draws Cymru gael ei hystyried yn fan cychwyn yn hytrach na phwynt uchel ar gyfer buddsoddiadau yn y dyfodol i ddarparu cartrefi newydd sydd wir eu hangen. Dylai grant tai cymdeithasol ychwanegol fod ar gael. Bydd setliad aml-flwyddyn iach gan Lywodraeth Cymru yn rhoi hyder i landlordiaid cymdeithasol, datblygwyr a phartneriaid yn y gadwyn gyflenwi ac yn rhoi sicrwydd iddynt allu cynllunio, ariannu a darparu nifer cynyddol o gartrefi fforddiadwy.
10. Dylai hyn gynnwys mwy o sicrwydd ynghylch polisi rhenti a threfniadau ariannu yn y dyfodol ar gyfer ôl-osod cartrefi. Yn unol â'r argymhelliad yn sgil ymchwiliad y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai i'r cyflenwad o dai cymdeithasol, dylai Llywodraeth Cymru ystyried sefydlu corfforaeth datblygu cenedlaethol i arwain ar gyflawni safleoedd strategol mawr ac i gefnogi alinio tai ac ymdrechion adfywio.

A yw polisiâu cymorth busnes Llywodraeth Cymru wedi bod yn effeithiol, o ystyried y rhagolygon economaidd ar gyfer 2025-26?

11. Tra bod Busnes Cymru wedi darparu ychydig o raglenni cyffredinol o gefnogaeth i fusnesau, mae'n bwysig cydnabod rôl hanfodol cynghorau wrth gefnogi cwmnïau lleol. O ganlyniad i'r Gronfa Ffyniant Gyffredin mae cynghorau wedi ailadeiladu eu gallu i weithio gyda busnesau yn eu hardaloedd. Yn ôl adborth gan gynghorau mae'r gefnogaeth hon wedi derbyn croeso mawr ac wedi arwain at ehangu busnesau, creu swyddi a chyfleoedd hyfforddiant.
12. Tra bod cael gwahanol gyrff yn cynnig cyngor a chymorth yn ddryslyd i fusnesau, a'r cynnig hwnnw'n amrywio o ardal i ardal, gelir goresgyn hynny drwy gydweithio'n agos a chael sgysiau rheolaidd. Gall dull 'Tîm Cymru' sicrhau bod rolau a chyfrifoldebau'n glir o'r cychwyn cyntaf a helpu i osgoi dyblygu ymdrechion. Mae yna fanteision mawr cael cyswllt lleol, gyda chysylltiadau uniongyrchol â'r ystod lawn o wasanaethau cyngor eraill (e.e. casgliadau gwastraff/ailgylchu, priffyrdd, cynllunio, iechyd yr amgylchedd), gan gynnig cyngor a chefnogaeth wyneb yn wyneb i fusnesau lleol. Yn 2025/26 ac wedi hynny, bydd yn bwysig cynnal gallu cynghorau i weithio ochr yn ochr â Llywodraeth Cymru yn y maes hwn.

A yw cynlluniau Llywodraeth Cymru i adeiladu economi wyrddach yn eglur ac yn ddigon uchelgeisiol? Ydych chi'n credu bod digon o fuddsoddiad yn cael ei dargedu at fynd i'r afael â'r argyfwng newid hinsawdd a natur? A oes unrhyw fylchau sgiliau posibl y mae angen mynd i'r afael â nhw i gyflawni'r cynlluniau hyn?

13. Mae gan y llywodraeth amrywiaeth o gynlluniau lefel uchel uchelgeisiol, ond mae'r uchelgeisiau wedi'u cyfyngu gan y gallu ymarferol i gyflawni ac yn amodol ar yr adnoddau sydd ar gael. Wrth geisio adeiladu 'economi wyrddach' mae'n bwysig bod cynlluniau'r llywodraeth yn hysbysu'r holl weithgareddau economaidd ac yn mynd y tu hwnt i'r rheiny sydd eisoes yn cael eu hystyried yn 'wyrdd' (fel ynni adnewyddadwy a rheoli ynni). Mae hyn yn golygu sicrhau bod meysydd allweddol fel caffael a chyllid yn cefnogi asesiad cylch bywyd cyfan a rhoi gwerth ar leihau carbon a budd net ar gyfer bioamrywiaeth.

14. Mae hynny'n aml iawn yn gofyn am dalu mwy o flaen llaw ar gyfer buddion 'system gyfan' a ellir eu creu yn ystod y broses adeiladu, defnyddio ac ar ddiwedd oes. Mae gwella sgiliau i sefydlu 'meddylfryd gwyrdd' a dulliau 'natur-bositif' ar draws yr holl weithgareddau economaidd yr un mor bwysig â buddsoddi, er enghraifft, mewn ynni carbon isel, cerbydau trydan, cludiant cyhoeddus, digideiddio a gweithgareddau trwsio ac aildddefnyddio. Wrth gwrs, byddai mwy o gefnogaeth gan y llywodraeth ar gyfer buddsoddi yn hyn yn helpu, ond mae hefyd yn ymwneud â gwario arian yn ddoeth ar yr opsiynau mwyaf cynaliadwy (neu, weithiau, dewis cyrraedd nodau mewn ffyrdd arloesol yn hytrach na buddsoddi mewn rhywbeth newydd). Mae hynny'n rhoi signalau i'r farchnad ac yn gallu annog y sector preifat i fuddsoddi (mwy) mewn 'twf da'.

A yw Llywodraeth Cymru'n defnyddio'r mecanweithiau ariannol sydd ar gael iddi o ran benthyca a threthiant yn effeithiol?

15. Hoffem petai gan y llywodraeth fwy o hyblygrwydd o ran defnyddio ei benthyciadau a'i chronfeydd wrth gefn, ac rydym wedi lleisio ein barn i Lywodraeth y DU yn uniongyrchol drwy ohebiaeth ac yn anuniongyrchol yn ein datganiadau i'r wasg ynglŷn â chyllideb Llywodraeth y DU ar 29 Hydref.

Hoffai'r Pwyllgor ganolbwyntio ar nifer o feysydd penodol eraill wrth graffu ar y Gyllideb. A oes gennych unrhyw sylwadau penodol o ran y meysydd a nodir isod

A oes digon yn cael ei wneud i fynd i'r afael â chostau byw cynyddol a chefnogi'r bobl hynny sy'n byw mewn tldi incwm cymharol?

16. Tra bod llawer o'r liferi yn nwylo Llywodraeth y DU, fel symiau'r budd-daliadau lles a'r uwchraddio blynyddol cysylltiedig, mae Llywodraeth Cymru yn ymrwymedig i sicrhau bod preswylwyr cymwys yn hawlio'r cymorth treth y cyngor

29 Tachwedd 2024

sy'n cael ei gynnig dan gynllun cenedlaethol. Does dim rhaid i gynghorau Cymru ailddylunio cynllun i gyd-fynd â'u cyllid, fodd bynnag, mae hyn yn arwain at gostau i'r llywodraeth leol gan fod cost y cynllun yn fwy na'r swm a ddyrennir drwy'r setliad.

17. Mae CLILC yn dosbarthu cyllid grant Llywodraeth Cymru i gynghorau, i gefnogi diogelwch bwyd, partneriaethau bwyd cynaliadwy ac, yn fwy diweddar, ar gyfer canolfannau cymunedol / canolfannau clyd. Mae'r olaf hefyd yn galluogi defnyddio'r cyllid i gefnogi hygyrchedd drwy dalu am gludiant cymunedol i bobl allu cyrraedd y canolfannau, yn enwedig mewn ardaloedd gwledig. Er bod y cyllid hwn yn un tymor byr, mae hefyd yn ceisio gwella cynaliadwyedd diogelwch bwyd ac alinio â'r uchelgais cenedlaethol ar gyfer gwytnwch a dyfeisgarwch cymunedol.

Sut y gallai'r gyllideb fynd i'r afael ymhellach ag anghydraddoldeb rhywedd mewn meysydd fel gofal iechyd, sgiliau a chyflogaeth?

18. Pan fo cyllidebau'n brin gall atal a rôl y llywodraeth leol yn hynny gael ei anghofio. Mae'r llywodraeth leol wedi cymryd safle o eirioli dros ffocysu ar yr hirdymor, y rhaglen atal ac ar fynd i'r afael â tharddiad anghydraddoldeb o ran rhyw a chydraddoldeb yn fwy eang. Mae'r toriadau i gyllidebau'r llywodraeth leol dros y degawd a mwy diwethaf wedi cael effaith anghymesur ar fywydau, cyfleoedd ac ansawdd bywyd unigolion a chymunedau sydd dan anfantais ac yn dibynnu ar wasanaethau hanfodol, rhai statudol ac fel arall.

19. Mae'r llywodraeth leol wedi gwneud ei gorau glas i ddiogelu gwasanaethau dewisol sy'n cefnogi'r rhaglen atal ac mae llawer o'r rhain e.e. mynediad at ganolfannau hamdden, llyfrgelloedd, gwasanaethau ieuenctid, cefnogaeth i bobl sy'n camddefnyddio alcohol a chyffuriau, gwasanaethau sy'n atal trais yn erbyn merched a genethod, yn chwarae rhan allweddol i fynd i'r afael ag anghydraddoldebau ac anghenion cymhleth o fewn teuluoedd a chymunedau sy'n amlweddog.

20. Dylai cyllid pellach i alluogi darpariaeth gwasanaeth mewn meysydd fel tai, addysg/ADY a gofal cymdeithasol i oedolion a phlant, ddarparu rhwyd ddiogelwch i'r bobl fwyaf diamddiffyn, sydd dros y blynyddoedd diwethaf wedi'i hymestyn fwyfwy. Mae'r gwasanaethau hyn wedi'u tanariannu a'u gordanysgrifio, ac mae'n rhaid i'r llywodraeth gydnabod y galw a sut mae'r pwysau ariannol parhaus yn effeithio ar wydnwch unigolion a chymunedau, yn enwedig y rheiny o grwpiau dan anfantais lle ceir mwy o groestoriadedd.

A gaiff dull gweithredu Llywodraeth Cymru, o ran gwariant ataliol, ei gynrychioli o ran dyrannu adnoddau?

21. Mae'r llywodraeth leol wedi cydnabod ers tro bod angen ailganolbwyntio ein gwasanaethau iechyd a gofal cymdeithasol i flaenoriaethu atal ac ymyrraeth

gynnar a hyrwyddo annibyniaeth a lles da. Dim ond drwy wneud hyn y byddwn yn lleihau ein dibyniaeth ar ymyriadau mwy dwys a chostus, fel defnyddio gwasanaethau aciwt ac ysbyty. Mae cynghorau yn cydnabod ac yn cefnogi uchelgais y llywodraeth i ganolbwyntio ar a buddsoddi mwy mewn gwasanaethau atal ac ymyrraeth gynnar ond, fel cenedl, rydym yn aml wedi'i chael hi'n anodd gwireddu uchelgeisiau.

22. Mae angen buddsoddiad mwy mewn gwasanaethau ymyrraeth gynnar ac atal er mwyn gwella canlyniadau personol, cynnal annibyniaeth a lleihau'r angen am wasanaethau mwy costus. Yn hanesyddol, mae atal bob amser wedi bod yng nghysgod yr heriau ariannu uniongyrchol mewn perthynas â gofal ysbyty a gofal aciwt ac ymateb i argyfyngau. Heb adnoddau sydd wedi'u clustnodi'n benodol ar gyfer atal, mae'n annhebygol y byddwn yn cyflawni'r newid radical sydd ei angen i droi'r gromlin ar faich cynyddol o anghydraddoldeb, salwch a chyflyrau hirdymor. Mae ar gynghorau eisiau gweithio gyda'r llywodraeth a'r GIG i fynegi beth mae hyn yn ei olygu i bobl a theuluoedd sydd angen cefnogaeth yn ein cymunedau.

Sut y dylai Llywodraeth Cymru flaenoriaethu ei hadnoddau i ymdrin â rhestrau aros y GIG ar gyfer triniaethau GIG sydd wedi'u cynllunio ac nad ydynt yn rhai brys. A ydych chi'n credu bod gan Lywodraeth Cymru gynllun cadarn i fynd i'r afael â'r mater hwn?

23. Ers y pandemig mae maint y rhestr aros a'r amser y mae'n rhaid i bobl aros am driniaethau wedi cynyddu'n aruthrol. Mae cyhoeddiadau diweddar o £50 miliwn wedi'u gwneud i dargedu'r amseroedd aros hiraf yng Nghymru, i gynyddu patrymau gweithio ar benwythnosau a gyda'r nos ac i sefydlu mwy o glinigau rhanbarthol yn ne-ddwyrain Cymru. Bydd y cyllid hwn ar gael i fyrddau iechyd ei wario ar gynlluniau i ddarparu mwy o driniaethau, mwy o brofion, mwy o apwyntiadau cleifion allanol, i weld mwy o bobl a, ble bynnag y bo angen, i ddefnyddio capasiti ysbyty preifat i ddod ag amseroedd aros hir i ben.
24. Mae cynghorau yn gwerthfawrogi bod lleihau amseroedd aros hir a sicrhau bod gan bobl fynediad amserol i ofal cynlluniedig yn flaenoriaeth i'r cyhoedd a'r llywodraeth hon. Fodd bynnag, mae'r dull o wneud y cyllid ychwanegol hwn ar gael i fyrddau iechyd yn unig yn colli cyfleoedd eraill. Mae gan ofal cymdeithasol rôl ganolog i wella'r dewisiadau gofal a chefnogaeth sydd ar gael i gleifion a datrys y rhwystrau o ran llwybrau gofal a gadael ysbytai, ynghyd â chynorthwyo i leihau'r amseroedd aros. Gall y Cynghorau weithio'n agos gyda'r GIG i wella hunanreolaeth o gyflyrau, canolbwyntio ar atal ac ymyrraeth gynnar, defnydd gwell o wasanaethau gofal sylfaenol a chymunedol, gwella mynediad at gefnogaeth gymunedol a gwybodaeth a chyngor, sydd i gyd yn wasanaethau sy'n atal pobl rhag mynd at y 'drws ffrynt' yn y lle cyntaf a lleihau pwysau ychwanegol ar y GIG.

A yw Llywodraeth Cymru'n darparu cefnogaeth ddigonol i'r sector cyhoeddus i'w alluogi i fod yn arloesol ac yn flaengar trwy bethau fel cynllunio'r gweithlu?

25. Mae'r llywodraeth yn darparu grant gwella blynyddol o hyd at £800,000 i CLILC ar gyfer y llywodraeth leol fel rhan o'i hymrwymiad i welliannau dan arweiniad y sector. Caiff y grant ei ddefnyddio i gefnogi cydflaenoriaethau gwelliannau corfforaethol, yn seiliedig ar ymgysylltu â'r sector a chasglu gwybodaeth ehangach. Mae'r rhaglen dan arweiniad y sector yn annog arferion arloesol a dysgu o fewn y sector. Yn ystod 2023-24, defnyddiwyd rhan o'r grant i gomisiynu cefnogaeth a hyfforddiant cynllunio gweithlu arbenigol drwy'r LGA. Roedd hyn yn boblogaidd iawn, gydag 19 cyngor yn manteisio ar y cynnig.
26. Gan adeiladu ar y gwaith hwn, mae CLILC gyda chefnogaeth ariannol gan Gofal Cymdeithasol Cymru, wedi comisiynu'r LGA i ddarparu cefnogaeth cynllunio gweithlu wedi'i thargedu i adrannau gwasanaethau cymdeithasol cyngorau. Mae hyn yn cynnwys mynd i'r afael â heriau wrth recriwtio a chadw staff, a gwella data a gwybodaeth am y gweithlu. Bydd hyfforddiant yn cael ei ddarparu i wasanaethau oedolion a phlant i helpu cyngorau i ddatblygu eu dulliau cynllunio gweithlu mewnol ac i roi'r dysgu hwn ar waith yn y sector gofal cymdeithasol ehangach yng Nghymru.

A fu digon o fuddsoddiad gan Lywodraeth Cymru yn seilwaith sylfaenol y sector cyhoeddus?

27. Tra bod buddsoddi yn awgrymu gwariant cyfalaf, gellir dadlau mai gwariant refeniw ar gynnal a chadw sy'n hanfodol ar gyfer isadeiledd sector cyhoeddus sylfaenol. Yn hanesyddol, mae asedau newydd wedi'u creu gyda'r dybiaeth y bydd cyllidebau cynnal a chadw presennol yn ysgwyddo'r costau parhaus. Fodd bynnag, mae ar briffyrdd, isadeiledd (e.e. pontydd a goleuadau stryd), draeniau ac amddiffynfeydd rhag llifogydd angen gwaith cynnal a chadw parhaus i'w hatal rhag dirywio dros amser. Gyda'r posibilrwydd o fwy o dywydd eithafol, a phwysau parhaus ar gyllidebau refeniw cyngorau, mae'r risgiau sy'n gysylltiedig ag isadeiledd o'r fath yn cynyddu o ran tebygolrwydd ac effaith.
28. Felly dylai cynnal a chadw asedau presennol fod yn flaenoriaeth uchel. Fel arall yr unig ddewis yw eu hamnewid yn llwyr (am gost ddrutach). Mae hynny'n berthnasol yn uniongyrchol (cost cyfalaf isadeiledd newydd) ac yn anuniongyrchol (e.e. o ran delio â difrod llifogydd, costau economaidd gwyriadau hir ar ôl difrod i bont).

Sut y dylai'r Gyllideb gefnogi pobl ifanc?

29. O ran addysg, dylai'r gyllideb gefnogi awdurdodau lleol i ddarparu digon o adnoddau i gefnogi dysgwyr a'u teuluoedd, i ddarparu ymyriadau yn ôl yr angen

ac i wrthbwyso costau cynyddol mewn perthynas â'r galw am wasanaethau a chostau darparu cynyddol.

30. Yn benodol, gyda'r galw cynyddol ar ysgolion ac awdurdodau lleol o ran ymddygiad, presenoldeb ac iechyd meddwl / lles, mae'n bwysig bod gan awdurdodau lleol yr adnoddau i gefnogi plant a'u teuluoedd i sicrhau eu bod yn gallu ymgysylltu ag addysg, derbyn addysg addas a chael eu diogelu rhag niwed. Mae hyn hefyd yn wir o ran cefnogi'r niferoedd cynyddol o blant gydag ADY ac anghenion mwy cymhleth y boblogaeth honno – yn y blynyddoedd cynnar yn ogystal ag ysgolion.
31. Mae rhoi'r cwricwlwm newydd ar waith a pharatoi ar gyfer newidiadau i gymwysterau, ochr yn ochr â diwygiadau arwyddocaol eraill, hefyd yn cynyddu'r llwyth gwaith a'r pwysau ariannol ar y gweithlu addysg a'r awdurdodau lleol. Dylai diwygiadau, yn cynnwys canlyniadau anfwriadol ar lwyth gwaith, gael eu hariannu'n llwyr i wneud y gorau o'r gefnogaeth a gaiff pobl ifanc.
32. Mae awdurdodau lleol yn gweld costau cynyddol mewn perthynas â chludiant o'r cartref i'r ysgol yn ogystal â phroblemau o ran argaeledd cyflenwyr a galw cynyddol mewn perthynas ag ADY a chludiant i'r ysgol, fel yr angen am dywyswyr / tacsis. Mae angen mwy o gyllid yn y maes hwn i gwrdd â'r cyfrifoldebau statudol, yn ogystal â sicrhau presenoldeb ac ymgysylltiad â gweithgareddau ehangach yr ysgol.
33. Ers 2010-11, mae incwm y sector gwaith ieuenctid wedi lleihau 26% (adroddiad 'Cam 2: adolygu cyllid gwaith ieuenctid' Llywodraeth Cymru). Yn y cyfnod hwn mae presenoldeb a chyrhaeddiad wedi dirywio, ac mae gwaharddiadau a throseddau ieuenctid wedi cynyddu. Mae pwysau ariannol ar waith ieuenctid hefyd wedi arwain at werthu adeiladau/cyfleusterau. Mae gwaith ieuenctid bellach yn fwy dibynnol ar gyllid allanol (tymor byr) gan fod y cyllid craidd wedi'i leihau. Mae rhai cynghorau yn adrodd, oherwydd gostyngiad yn nifer yr aelodau o staff, y byddan tyn ei chael hi'n anodd hawlio/gwario grantiau penodol oherwydd diffyg capasiti craidd.

A yw'r gefnogaeth a ddarperir gan Lywodraeth Cymru i sefydliadau'r trydydd sector, sy'n wynebu galw cynyddol am wasanaethau o ganlyniad i'r argyfwng costau byw a'r pandemig, yn ddigonol?

34. Gweithiodd awdurdodau lleol yn agos iawn gyda'r sector gwirfoddol drwy gydol y pandemig. Roedd adnoddau cymunedol a'r sector gwirfoddol yn elfen anhepgor o'r gefnogaeth genedlaethol a lleol i bobl a oedd yn gwarchod eu hunain neu angen hunan-ynysu, gan gefnogi cynghorau fel y prif bwynt cyswllt yn aml iawn. Mae arolygon y llywodraeth ym mis Ebrill a mis Gorffennaf 2020 wedi amlygu bod ymateb cyflym cynghorau, sefydliadau gwirfoddol, cynghorau tref a chymuned a grwpiau cymunedol i ddarparu cefnogaeth estynedig ar gyfer y bobl fwyaf

diamddiffyn yn eu hardaloedd wedi dangos effeithiolrwydd cydweithio a gweithio mewn partneriaeth. Mae'r galw am wasanaethau a chymhlethdod anghenion defnyddwyr gwasanaeth wedi cynyddu yn ystod yr ychydig flynyddoedd diwethaf, ac wedi'u gwaethygu oherwydd yr argyfwng costau byw parhaus.

35. Mae'r sector gwirfoddol wedi croesawu rhaglenni ariannu Llywodraeth Cymru fel Cronfa Adfer y Sector Gwirfoddol a Chronfa Gwydnwch y Trydydd Sector, a ddosberthir yn bennaf gan Gyngor Gweithredu Gwirfoddol Cymru. Fodd bynnag, ers pandemig COVID-19, mae gostyngiad wedi bod yn y cyllid a gynigir i'r sector gwirfoddol. Bydd toriadau dilynol ar draws cyllid bron pob portffolio yn parhau i effeithio'n negyddol ar gefnogaeth ataliol a bydd yn gadael y sector mewn sefyllfa ariannol ansicr. Dylid ystyried cefnogaeth ariannol Llywodraeth Cymru i'r sector i gynnal y momentwm o ran ymateb y gymuned yn ystod y pandemig, yn cynnwys ymestyn eu gweithgareddau, cynnal sefydlogrwydd mewn ardaloedd a pharhau â'r partneriaethau llwyddiannus a grëwyd yn ystod y pandemig.

Beth yw'r cyfleoedd allweddol i Lywodraeth Cymru fuddsoddi i gefnogi economi a gwasanaethau cyhoeddus sy'n cyflawni'n well yn erbyn y nodau Llesiant yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015?

36. Mae gan Gymru gyfleoedd clir o ran cynhyrchu ynni adnewyddadwy, gyda phosibiliadau egni llanw, arfordirol, gwynt (ar y môr ac ar y tir), hydro a solar. Mae buddsoddi yn rhain ac yn natblygiad cadwyni cyflenwi cysylltiedig, ynghyd â systemau ynni lleol clyfar a storfeydd, yn helpu i greu cyfleoedd mewn economïau lleol. Mae hefyd yn helpu gwasanaethau cyhoeddus yn uniongyrchol drwy ddarparu ffynonellau ynni hirdymor, carbon isel a diogel. Wrth i'r grid gael ei ddatgarboneiddio bydd gwasanaethau cyhoeddus yn gweithio mewn ffordd fwy carbon isel, yn unol â thema 'ffyniannus' y Ddeddf Llesiant.
37. Yn y pen draw mae'n rhaid i bob buddsoddiad, beth bynnag ei natur, gael ei ddarparu ar lefel leol. Felly mae gan y llywodraeth leol rôl a budd hanfodol i sicrhau bod pethau'n cael eu cyflawni'n llwyddiannus. Pan fo cynghorau yn ymwneud â phenderfyniadau ynghylch buddsoddi o'r cychwyn cyntaf, maent mewn lle da i helpu i'w siapio nhw i sicrhau integreiddiad, gwneud y gorau o fuddion cymunedol hirdymor ac atal problemau posibl rhag codi neu waethygu. Fe ellir gwneud hynny drwy e.e. nodi cyfleoedd hyfforddi a phrentisiaethau, cydweithio gyda sefydliadau partner a chymunedau sy'n cael eu heffeithio, neu drwy gael mewnbwn adrannau cynllunio, amgylchedd a phriffyrdd a chludiant lleol.
38. Mae yna fanteision canlyniadol, anuniongyrchol i'r sector cyhoeddus ynghlwm wrth economi sy'n tyfu (sydd ar y cyfan yn lleihau'r pwysau ar wasanaethau).

ATODIAD I

Is-grŵp Cyllid

Eitem 01

23 Hydref 2024

RHAGOLYGN ARIANNOL

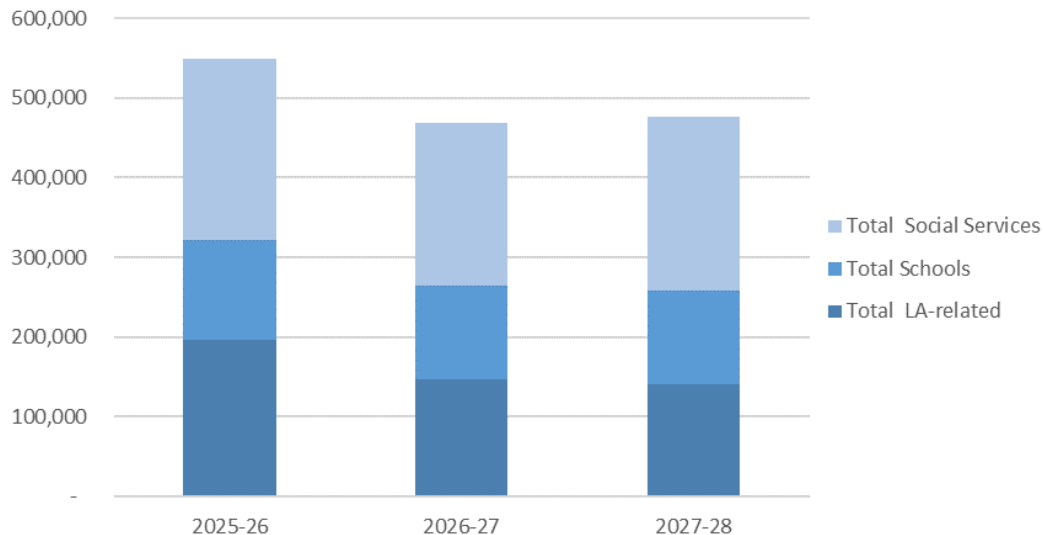
Pwrrpas

39. Mae'r papur hwn yn darparu'r dadansoddiad diweddaraf o bwysau gwariant dros y tair blynedd nesaf yn seiliedig ar gynlluniau ariannol tymor canolig cynghorau. Mae hyn yn seiliedig ar ganlyniadau arolwg llawn o gynghorau a gwasanaethau tân ac achub a gynhaliwyd yn ystod mis Gorffennaf / Awst gyda chymorth Cymdeithas Trysoryddion Cymru (SWT). Ceir crynodeb o'r canlyniadau yn Atodiad I.
40. Mae'r papur hefyd yn cynnwys gwybodaeth am y sefyllfa yn ystod y flwyddyn ar gyfer 2024-25 a grynhoir yn Atodiad II. Mae hyn yn adlewyrchu y bydd gofyn am gyfuniad o doriadau, arbedion effeithlonrwydd, a defnyddio cronfeydd wrth gefn i fantoli cyllidebau. Mae'r astudiaethau gwytnwch ariannol rydym wedi'u gweld gan Archwilio Cymru, wedi ein harwain at y casgliad y byddai sawl cyngor yn agos at gwmp ariannol os nad yw'r rhagolygon ariannu yn gwella.

Crynodeb

41. Mae'r pwysau a amcangyfrifir ar gyfer y flwyddyn nesaf £38 miliwn yn uwch na feddylwyd yn wreiddiol. Wrth gyfnewid gohebiaethau gyda Llywodraeth Cymru dros yr haf, fe wnaethom nodi amcangyfrifon o £521 miliwn ar gyfer 2025-26 ac mae'r arolwg yn cadarnhau bod hyn yn £559 miliwn. Byddai hyn yn gofyn am gynnydd o ychydig dros 7% mewn gwariant refeniw net³. Mae hyn yn gostwng i £454 miliwn yn 2026-27 ac yn cynyddu ychydig i £464 miliwn yn 2027-28.

³ Cyfanswm y gyllideb gwariant refeniw net ar gyfer 2024-25 yw £7.762 biliwn (Ffynhonnell: Ffurflenni Cyfrif Refeniw Llywodraeth Cymru)

Ffigur 1: Pwysau cyllidebol yn ôl gwasanaeth, 2025-26 i 2027-28, £000oedd

Ffynhonnell: Arolwg Cymdeithas Trysoryddion Cymru 2024

42. Mae'r pwysau y flwyddyn nesaf tua 2 waith y pwysau y byddem fel arfer yn disgwyl ei weld ac mae ffigur 1 uchod yn dangos sut mae'r pwysau hyn wedi'u gwasgaru ar draws y meysydd gwasanaeth eang. Mae gofal cymdeithasol yn cyfrif am 40% (£223 miliwn) o bwysau yn 2025-26, mae ysgolion yn cyfrif am 22% (£120 miliwn) o'r pwysau ac mae gwasanaethau eraill yr awdurdod lleol yn cyfrif am y 40% sy'n weddill (£224 miliwn). Mae'r dadansoddiad llawn i'w weld yn Atodiad I. Gyda'i gilydd, mae'r pwysau sy'n cronni yn y system yn dod i gyfanswm o £1.478 biliwn, a'r bwlch yn y gyllideb sy'n deillio o hynny, yn golygu bod y rhagolygon yn hynod o heriol a bydd yr opsiynau ar gyfer gwasanaethau lleol yn annymunol.
43. Bydd mynd i'r afael â phwysau o £559 miliwn, heb gyllid ychwanegol, yn gofyn am gymysgedd o gynnydd yn nhreth y cyngor, toriadau i wasanaethau ac arbedion effeithlonrwydd. Mae'r pwysau gyfwerth â chynnydd o 26% yn nhreth y cyngor, neu golli bron i 14,000 o swyddi⁴.
44. Mae'n dod yn amlwg bod pwysau a ragwelir yn ystod y flwyddyn yn 2024-25 sydd yn fwy na blynnyddoedd blaenorol, sy'n orwariant amcanol o £238 miliwn. Nodir hyn yn fanylach yn Atodiad II. Mewn rhai awdurdodau, mae'r gorwario rhagamcanol hwn wedi mynd yn ddifrifol dros ben gydag ystod o fesurau'n cael eu rhoi ar waith i fantoli cyllidebau. O ran dadansoddiad gwasanaeth, gofal cymdeithasol yw 45% o'r gorwariant, neu £106 miliwn, gyda gofal plant cost uchel a galw cynyddol am ofal cymdeithasol oedolion yn cyfrif am y rhan fwyaf o'r costau afreolus. Mae addysg ac ysgolion yn cyfrif am tua 39%, neu £92 miliwn o gyfanswm y gorwariant, sydd wedi dyblu o'r flwyddyn ddiwethaf. Mae

⁴ Gweler tabl 3 yn Natganiad Ystadegol 2024-25 Lefelau'r Dreth Gyngor yng Nghymru ([Lefelau'r Dreth Gyngor yng Nghymru, 2021-22 \(llyw.cymru\)](#)), mae cyfanswm incwm treth y cyngor yn £2.148 biliwn ar hyn o bryd. Amcangyfrifir mai cost swydd gyffredin yw £40,000 (yn cynnwys argostau).

gwasanaethau eraill y cyngor yn cyfrif am £63 miliwn sydd ychydig yn llai na 16% o'r gorwariant cyffredinol.

45. Ffordd arall o edrych ar hyn yw bod £83 miliwn neu ychydig dros draean o'r gorwariant a ragwelir yn 2024-25, yn deillio o chwyddiant (gan gynnwys chwyddiant cyflog) a chostau comisiynu, sy'n uwch na'r hyn a ragwelwyd yn wreiddiol pan osodwyd cyllidebau yn gynnar yn 2024. Fodd bynnag, mae llawer o'r pwysau yn ystod y flwyddyn yn deillio o alw nas rhagwelwyd, yn enwedig ym maes gofal cymdeithasol, ac mae'n cyfrif am 48% neu £114 miliwn.
46. Heb gyllid ychwanegol gan Lywodraeth Cymru, ni ellir gorbwysleisio'r risg i wasanaethau'r Cyngor gan gynnwys addysg a gofal cymdeithasol. Y bwlch yn y gyllideb flynyddol gyfanredol ym mhob un o'r 3 blynedd nesaf yw £451 miliwn, £347 miliwn a £357 miliwn yn y cyfnod yn arwain at 2027-28. Gallai cyfanswm y bwlch ariannu cronol fod yn £1.155 biliwn. Bydd rhywfaint o'r bwlch yn cael ei lenwi trwy arbedion effeithlonrwydd a mesurau eraill ond o ystyried maint yr her, mae llawer o gynghorau yn paratoi am doriadau gwasanaeth ar raddfa fawr a cholli swyddi a allai arwain at filoedd o bunnoedd.
47. Yn Lloegr, nid yw'n syndod bod cynaliadwyedd ariannol rhai cynghorau yn cael ei brofi'n arw. Mae hyn yn cael ei ddangos yn glir drwy'r ffaith bod 18 cyngor yn ddibynnol ar Gefnogaeth Ariannol Arbennig gan y Weinyddiaeth Tai, Cymunedau a Llywodraeth Leol i sicrhau eu cynaliadwyedd ariannol presennol. Yn ôl y Gymdeithas Llywodraeth Leol mae hyn yn ddigynsail⁵ ac er bod y rhesymau gwaelodol dros y gefnogaeth hon yn amrywio ar draws y cynghorau hyn, mae graddfa'r ymyrraeth hon gan y Llywodraeth yn dangos bod y risg o fethiant ariannol o bosibl yn dod yn systemig. Yn amlwg, mae'r sefyllfa hon, sydd wedi cynnwys dinistrio gwasanaethau ataliol ac ymyrraeth gynnar allweddol megis llyfrgelloedd a gwasanaethau Chwarae ac leuencid, yn un mae'r teulu llywodraeth leol yng Nghymru yn awyddus i'w hosgoi.

⁵ [Byddai toriadau ariannol pellach i gynghorau yn drychinebus; mae angen diwygiadau a chyllid ar frys | Cymdeithas Llywodraeth Leol](#)

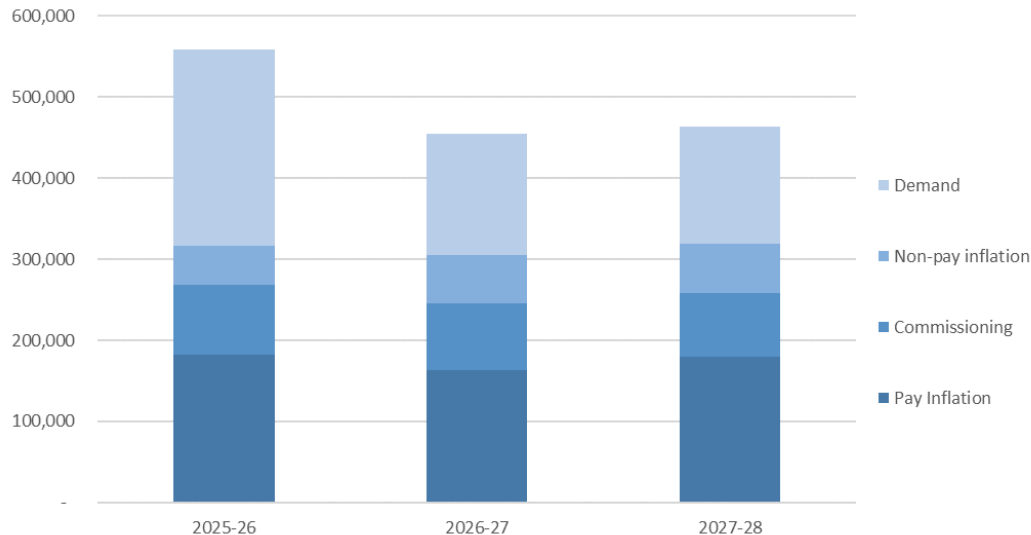

Trosolwg

48. Mae'r broses gosod cyllideb dros yr hydref a'r Adolygiad o Wariant 2025 yn cael eu cynnal yng nghyd-destun amodau ariannol ac economaidd heriol. Ar yr un pryd, mae Llywodraeth newydd y DU wedi cyflwyno rhaglen uchelgeisiol i ddiwygio ac adfer elfennau allweddol o wasanaethau cyhoeddus. Nid yn unig yw ein cyflwyniad wedi'i anelu at wella bywydau'r rhai hynny yn ein cymunedau ond hefyd at helpu Llywodraeth Cymru i gyflawni ei rhaglen yng nghyd-destun yr heriau ariannol hyn. Mae'r 22 Cyngor, y Gwasanaethau Tân ac Achub a'r Parciau Cenedlaethol yn allweddol i gyflawni amcanion Llywodraeth Cymru.
49. Fodd bynnag, ni allwn anwybyddu'r ffaith bod cynghorau dan straen ariannol difrifol. Mae chwyddiant, pwysau ar gyflogau a galw cynyddol a chymhlethdod yr anghenion yn golygu y bydd cynghorau'n wynebu bwlch ariannol sylweddol dros y 3 blynedd nesaf. Mae angen gweld hyn yng nghyd-destun y toriadau o £3 biliwn a amcangyfrifir a'r arbedion effeithlonrwydd mae cynghorau wedi'u gwneud o ran gwariant gwasanaeth ers 2009-10. Mae hyn fwy neu lai'n gyfwerth â chost bresennol y system gofal cymdeithasol ar draws Cymru. Pe bai gwariant gwasanaeth y cynghorau wedi cynyddu yn unol â chwyddiant, twf cyflogau, demograffeg a galw ers 2009-10, byddai wedi bod 32 y cant yn uwch yn 2024-25 nag ar ddechrau'r cyfnod. Mae cynghorau wedi gorfod ysgwyddo'r pwysau mawr hyn drwy doriadau i wasanaethau neu arbedion effeithlonrwydd. Mae llawer o wasanaethau dewisol wedi cael eu gwahanu.
50. Prif amcan arolwg Cymdeithas Trysoryddion Cymru yw nodi a chrynhio'r wybodaeth sydd yn y cynlluniau ariannol tymor canolig. Mae ffigur 2 isod yn crynhoi pwysau cyllideb dros 3 blynedd hyd at 2027-28 o dan 4 prif bennawd: chwyddiant cyflogau, chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflogau, costau comisiynu (mewn gofal cymdeithasol) a galw.

Ffigur 2: Pwysau Cyllideb yn ôl math, 2025-26, 2026-27 a 2027-28, £000oedd

Ffynhonnell: Arolwg Cymdeithas Trysoryddion Cymru 2024

51. Mae galw yn amlwg yn elfen sylweddol o'r pwysau yn y 3 blynedd, ac yn cyfrif am draen o gyfanswm y pwysau yn 2025-26, sef £242 miliwn. Mae'n disgyn i oddeutu £149 miliwn yn y flwyddyn ariannol nesaf ac yna'n disgyn ychydig eto i £144 miliwn yn y flwyddyn wedyn.
52. Mae costau chwyddiant sylfaenol yn gostau anochel sy'n rhaid eu talu er mwyn gallu aros yn yr unfan. Mae'r rhain yn cyfrif am ychydig dros £317 miliwn yn 2025-26 ac yn disgyn i oddeutu £305 miliwn yn y flwyddyn ariannol nesaf, cyn dychwelyd i £320 miliwn yn y flwyddyn wedyn. Mae'r rhan fwyaf o'r pwysau hwn yn cael ei lywio gan dâl.
53. Yn y flwyddyn ariannol bresennol, fe wnaeth carfan cyflogwyr y Cyd-gyngor Cenedlaethol ar gyfer Gwasanaethau Llywodraeth Leol wneud cynnig llawn a therfynol i undebau llafur ym mis Mai gan gynnig o fis Ebrill 2024, bod cynnydd o £1,290 (pro-rata i weithwyr rhan amser) yn cael ei dalu fel ychwanegiad parhaol wedi'i gydgrynhoi ar yr holl bwyntiau cyflog Cyd-gyngor Cenedlaethol o bwynt 2 i 43 yn cynnwys y pwyntiau hynny (cyfwerth â 5.77 y cant ar y pwynt cyflog isaf, a 2.50 y cant ar y pwynt cyflog uchaf ac uwchben hynny).
54. Mae'r cynnig hwn yn golygu y bydd gweithiwr ar y pwynt cyflog isaf ym mis Ebrill 2021 (a oedd ar y pryd yn ennill cyflog o £18,333) wedi cael codiad cyflog o 29% dros 3 blynedd i fis Ebrill 2024. I weithiwr ar ganol y raddfa gyflog (pwynt cyflog 22), bydd eu cyflog wedi cynyddu 19% dros yr un cyfnod a bydd cyflog y rhai hynny ar bwynt cyflog 43, ar frig y raddfa gyflog, wedi cynyddu 11%. Disgwylir y bydd y cynnig, os caiff ei dderbyn, yn cynyddu'r bil cyflogau o 4.5% yng Nghymru.
55. Yn dilyn y cyhoeddiad ar 29 Gorffennaf ynghylch dyfarniadau cyflog wedi'u hariannu i rannau eraill o'r sector cyhoeddus, bu i undebau llafur y Cyd-gyngor

Cenedlaethol geisio cynnig cyflog newydd gan y Cyflogwyr Cenedlaethol a bwysleisiodd eto bod y cynnig a gyflwynwyd ym mis Mai yn gynnig llawn a therfynol oherwydd y byddai'n "...anodd ei ariannu mewn sawl awdurdod lleol a byddai unrhyw beth tu hwnt iddo yn gosod mwy o awdurdodau tu hwnt eu lefel fforddiadwyedd." Fodd bynnag, wrth gytuno i ailddatgan y cynnig, cytunodd y Cyflogwyr Cenedlaethol y dylid gofyn i'r Gymdeithas Llywodraeth Leol (ynghyd â Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru a Chymdeithas Llywodraeth Leol Gogledd Iwerddon) ystyried llobio'r llywodraeth ganolog (a llywodraethau datganoledig am gyllid ar gyfer dyfarniadau cyflog yn y dyfodol. Cyfarfu'r Cyflogwyr Cenedlaethol ar 12 Medi 2024 ac maent yn parhau i fonitro'r sefyllfa.

56. Mae gweddill y papur hwn yn nodi ein 5 maes blaenoriaeth a nodwyd yn y llythyr diweddar at y Prif Weinidog.

- Maes Blaenoriaeth 1 - Ysgolion ac Addysg
- Maes Blaenoriaeth 2 - Gofal Cymdeithasol ac Atal
- Maes Blaenoriaeth 3 – Tai a Digartrefedd
- Maes Blaenoriaeth 4 - Datblygu Economaidd Rhanbarthol a Lleol
- Maes Blaenoriaeth 5 - Cyfalaf a Buddsoddi

Maes Blaenoriaeth 1 - Ysgolion ac Addysg

57. Mae cynghorau wedi adrodd bod pwysau ychwanegol o £92 miliwn yn ystod y flwyddyn ar gyllidebau ysgolion ar gyfer 2024-25, sydd dros ddwywaith yr hyn a adroddwyd yn yr arolwg pwysau ar gyfer y flwyddyn flaenorol. Roedd hwn yn dangos pwysau o £41 miliwn yn ystod y flwyddyn ar gyfer 2023-24. Yn y flwyddyn ariannol bresennol, mae 30% o'r gorwariant oherwydd pwysau cyflog. Er bod hyn yn bryderus, yr hyn sy'n gwaethygu'r sefyllfa yw'r ffaith fod cronfeydd wrth gefn wedi lleihau, felly nid ydynt yn parhau i fod y dewis yr oeddent mewn blynyddoedd blaenorol. Trafodir hyn yn fanylach isod. Mae'r pwysau mae ysgolion yn ei wynebu yn y dyfodol yn ddifrifol, amcangyfrifir pwysau o £120 miliwn yn 2025-26, gyda £111 miliwn a £113 miliwn arall yn 2026-27 a 2027-28 yn y drefn honno. Mae cyflog yn cyfrif am oddeutu 80% o'r pwysau ar ysgolion ym mhob un o'r blynyddoedd.

58. Un thema a oedd yn dod i'r amlwg dro ar ôl tro yn yr ymatebion i'r arolwg oedd bod cyllidebau ysgolion eisoes mewn sefyllfa fregus. Dangosir llymder y sefyllfa yn yr ymateb isod:

“Mae ysgolion wedi mynd i ddibynnu'n fwyfwy ar eu cronfeydd wrth gefn ond mae'r rhain wedi lleihau o £6.7 miliwn yn 2022-23 i lai na £0.9 miliwn (Mawrth 2024). Lle mae ysgolion wedi defnyddio cronfeydd wrth gefn i dalu costau chwyddiant cynyddol mewn blynyddoedd ariannol blaenorol, nid yw hyn bellach yn opsiwn. Rhaid cynnwys y pwysau o £2.3 miliwn mewn blynyddoedd blaenorol fel sail i gyllidebau ysgolion, yn ogystal â'r pwysau a ddengys. Heb gyllid pellach i gyllidebau dirprwyedig ysgolion neu ostyngiadau sylweddol o ran gwariant, bydd yr amcanestyniadau ar gyfer y 3 blynedd nesaf yn dangos yr ysgolion, gyda'i gilydd, yn mynd i ddiffyg o dros £15 miliwn.”

59. Yn ogystal â'r straen refeniw, roedd un ymateb hefyd yn trafod y pwysau cyfalaf penodol ar y gyllideb addysg:

“Mae buddsoddiad cyffredinol mewn adeiladau ysgolion wedi'i effeithio gan gyllid blynyddoedd blaenorol, i leihau nifer y problemau cynnal a chadw sydd wedi ôl-gronni, cyflawni ein hymrwymiaid trawsnewid cyfalaf presennol a buddsoddi i gyflawni sero net ar draws yr ystâd ysgolion, rydym wedi amcangyfrif lefelau buddsoddi o fwy na £400 miliwn. Byddai benthyca i gefnogi'r lefel hon o fuddsoddiad yn galw am gyfraniadau refeniw blynyddol dros £25 miliwn, lefelau ymhell tu hwnt i'r hyn sy'n fforddiadwy”.

60. Er bod cynghorau wedi bod yn gweithio'n galed i leihau costau drwy, er enghraifft, caffael gwell, mae cynghorau'n cefnogi ysgolion gyda threfniadau cadarn i fonitro cyllideb yn ystod y flwyddyn a threfniadau cynllunio ariannol cynaliadwy dros y tymor canolig.

61. Roedd yr ymatebion i'r arolwg yn mynegi ofn mawr ynghylch y llwybr cyfredol gyda dros hanner yr ymatebwyr yn pwysleisio cyfradd waredu'r cronfeydd wrth gefn.

Amlygodd un ymateb fod “Cyllidebau ysgolion dros y ddwy flynedd ddiwethaf wedi cael eu gosod ar lefel annigonol i dalu am bwysau chwyddiannol. Mae ysgolion wedi ariannu'r gost hon drwy falansau ysgolion yn bennaf, ond mae'r balansau hyn gostwng yn gyflym.” Mae sylwadau yn ymwneud â gostyngiadau yng nghronfeydd wrth gefn yn cynnwys:

- Defnyddiodd ysgolion £5.8 miliwn o'u cronfeydd wrth gefn y llynedd [86.7%] ac roedd balans net cronfeydd wrth gefn ysgolion yn £0.891 miliwn ar 31 Mawrth 2024. Mae 20 o'n hyssgolion bellach mewn diffyg o ran balansau eu cronfeydd wrth gefn, cyfanswm o £5.7 miliwn.
- Rydym yn rhagweld y bydd cronfeydd wrth gefn ysgolion yn parhau i leihau ar raddfa sylweddol oherwydd bod angen gwneud arbedion yn y gyllideb. Nid yw hon yn sefyllfa gynaliadwy, wrth i wariant ysgolion barhau i fod yn uwch na'r incwm a geir, mae tebygolrwydd y bydd balansau wrth gefn ysgolion yn fuan mewn sefyllfa diffyg net.
- Mae'r rhagolwg cyntaf yn seiliedig ar ffurflenni cyllideb ysgolion yn nodi defnydd o £11 miliwn, (mae'r balans yn £5 miliwn ar hyn o bryd, felly byddai balans diffyg o £6 miliwn ym mis Mawrth 2025 pe bai hyn yn digwydd)
- Defnydd sylweddol o gronfeydd wrth gefn ysgolion yn 2024-25, £7.6 miliwn. Mae'r rhan fwyaf o ysgolion bellach mewn sefyllfa ddiffyg o ran eu cronfeydd wrth gefn, gyda chynlluniau adfer ar waith.
- Mae cyllidebau ysgolion yn rhagamcanu diffyg cyffredinol o £5 miliwn ar ddiwedd 2024-25, sy'n anghynaliadwy ac mae ysgolion yn dweud nad oes modd iddynt wneud toriadau pellach a darparu'r cwricwlwm / bodloni cymarebau staffio statudol neu ddiogel. Mae'n rhaid i bensiynau a dyfarniadau cyflog gael eu cyllido'n llawn.

62. Cafwyd llawer o sylwadau ynghylch sut y bydd angen adolygu cynaliadwyedd ysgolion bach wrth i bwysau ariannol barhau. Fodd bynnag, nodwyd hefyd y gallai cost gynyddol cludiant i ysgolion cyfagos negyddu'r arbedion a wneir yn enwedig mewn ardaloedd gwledig. Nodwyd hefyd bod y terfynau amser maith hefyd yn rhwystr hyd yn oed pan fo'r proffil yn dangos bod yr arbedion net wedi rhoi ystyriaeth i gost gynyddol cludiant. Nododd un awdurdod bod adolygiad o'i ddarpariaeth chweched dosbarth ar y gweill ac y byddai cynaliadwyedd ariannol y ddarpariaeth bresennol yn cael ei ystyried fel rhan o'r adolygiad hwn.

63. Nid oes unrhyw amheuaeth bod adrannau addysg ac ysgolion yn wynebu dewisiadau anodd, amhoblogaidd. Meddai un cyfranogwr, “Mae gofyn i ysgolion ddarparu addysg i'r un faint o ddisgyblion yn fwy anodd nag erioed oherwydd yr unig ddewis gwirioneddol sydd ar gael yw lleihau nifer yr athrawon a chynyddu maint y dosbarthiadau.” Mae un arall yn trafod yr effaith negyddol debygol ar genedlaethau'r dyfodol, gan nodi, “bydd ysgolion yn methu â bodloni gofynion y cwricwlwm heb fynd i ddiffyg ariannol, bydd yr hyn a gynigir i ddisgyblion yn fwy cyfyng a bydd hyn oll yn amharu ar lefelau cyrhaeddiad”.

64. Mae achosion y pwysau ariannol yn amrywio, ond mae'r themâu cyffredin o'r ymatebion a gafwyd yn cynnwys:

- "Mae pob ysgol yn gweld cynnydd yn nifer y dysgwyr gydag anghenion dysgu ychwanegol a chymhlethdod yr anghenion hynny."
- Oherwydd Diwygio ADY, mae cynnydd wedi bod o ran nifer y disgyblion â Datganiad mewn ysgolion prif ffrwd gydag oriau'n gysylltiedig â'u Datganiad.
- Mae penaethiaid yn nodi cynnydd sylweddol mewn galw o ran diwallu anghenion dysgu ychwanegol, ynghyd â'r twf o dan y system CDU.
- O fewn anghenion dysgu ychwanegol (ADY), mae galw a thwf cynyddol ar draws pob ystod oedran. Mae data blynyddoedd cynnar yn rhagweld bydd y duedd hon yn parhau. Yn benodol, mae cynnydd cenedlaethol mewn niwroamrywiaeth. Mae hyn, ynghyd â chyfrifoldeb ar draws ystod oedran estynedig yn arwain at ofynion cynyddol o ran adnoddau gan greu pwysau o oddeutu £2 filiwn a'r angen i gynllunio mwy o leoedd.
- Grantiau sydd wedi bod yn arian gwastad (o'u cymharu â thâl athrawon ac NJC digid dwbl)
- Mae swyddi sy'n cyflawni gofynion statudol wedi'u hariannu gan grant, mae costau'n cynyddu a'r grant yn aros yn sefydlog gan arwain at bwysau ariannol pellach.
- Mae'r angen am leoedd arbenigol ôl-16 wedi arwain at leoedd ysgol ychwanegol o fewn a thu hwnt i'r awdurdod lleol, gyda'r cyntaf yn cyfyngu'r cwantwm cyffredinol ar gael i'r holl ysgolion a'r ail yn rhoi rhagor o bwysau ar gyllidebau annigonol.
- Mae galw ar draws ysgolion yn parhau i fod yn benodol uchel mewn perthynas ag ymddygiad disgyblion, lefelau gwaharddiadau a phresenoldeb.
- Mae'r galw am Gludiant o'r Cartref i'r Ysgol a phwysau chwyddiant yn gweld cynnydd o un flwyddyn i'r llall dros £1.5 miliwn, yn enwedig mewn perthynas ag ADY.

65. Yn amlwg, bydd pwysau o'r fath yn cael effeithiau negyddol ar y genhedlaeth nesaf, gyda phryderon yn amlygu "Y risg yw er mwyn cynnal cyllideb gytbwys bydd gallu'r [Adran] Addysg i roi cefnogaeth wedi'i thargedu i ysgolion ar gyfer ymyriadau ADY penodol yn cael ei dynnu'n ôl". Nodwyd mewn ymateb arall, "y risg i ysgolion fydd colli rolau staff addysgu a chefnogi. Bydd hyn yn cynnwys nifer annigonol o staff cefnogi i lenwi'r swyddi ADY angenrheidiol", a dywedodd un arall yn syml, "Mae'n anochel y bydd arbedion effeithlonrwydd yn ymwneud â staffio oherwydd bod dros 85% o gyllideb ysgol yn gysylltiedig â staffio".

66. Roedd y rhan fwyaf o ymatebion yn sôn am y pwysau cynyddol ar ADY. Mae data Llywodraeth Cymru yn dangos bod costau ⁶wedi cynyddu yn y blynyddoedd diwethaf, ymhell tu hwnt i lefelau hanesyddol. O 2007-08 i 2018-19, roedd gwariant

⁶ Gweler Ffigur 2 yn [Gwariant sydd wedi'i Gyllidebu ar gyfer Darpariaeth Anghenion Addysgu Arbennig / Anghenion Dysgu Ychwanegol \(AAA/ADY\): 2024-25 \(llyw.cymru\)](#)

yn amrywio rhwng £300 miliwn a £400 miliwn. Fe aeth dros £300 miliwn yn 2019-20 a'r gwariant a gyllidebwyd ar gyfer y flwyddyn ariannol bresennol yw £592 miliwn. Mae'r Ddeddf Anghenion Dysgu Ychwanegol a'r Tribiwnlys Addysg wedi'i nodi fel y prif reswm dros y cynnydd mewn costau.

67. Mae'r Bil Diwygio yn gosod disgwyliadau / gofynion penodol ar y Bwrdd Iechyd i gefnogi mynediad at ddarpariaeth addysg briodol drwy rôl y Swyddog Arweiniol Clinigol Addysg Dynodedig. Fodd bynnag, mae hyn yn gymhleth ac, ar hyn o bryd, nid oes atebolrwydd neu ofyniad clir o ran sut mae'r holl wasanaethau sy'n gyfrifol am alluogi mynediad at ddarpariaeth addysg yn deg a chyfartal, yn cyfrannu at gost y ddarpariaeth. Yr awdurdod lleol sy'n ysgwyddo baich y gost ar hyn o bryd.
68. Mae gan bob asiantaeth ran hanfodol i'w chwarae wrth adnabod ADY a darparu gwybodaeth i adnabod ADY. Mae gan gyrff y Gwasanaeth Iechyd Gwladol (GIG) rôl uniongyrchol wrth ddarparu Darpariaeth Ddysgu Ychwanegol (DDdY) mewn achosion pan fo DDdY yn wasanaeth neu driniaeth berthnasol sy'n debygol o fod o fudd wrth fynd i'r afael ag ADY plentyn neu berson ifanc. Mae dyfarniadau tribiwnlys a diffyg eglurder o amgylch gallu byrddau iechyd lleol i fodloni eu gofynion, yn rhoi beichiau ariannol ychwanegol ac anrhagweladwy ar awdurdodau lleol a gall hyn dynnu cyllid o ystafelloedd dosbarth.
69. Dylid nodi hefyd, er mor ddifrifol yw'r amcanestyniadau ar gyfer y dyfodol, fe allai'r gwirionedd fod yn waeth fyth, gyda sawl ymateb yn nodi bod y ffigyrau a nodwyd yn tybio bydd y cynnydd yng nghyfraniad pensiwn athrawon yn cael ei ariannu'n llawn gan Lywodraeth Cymru.

Maes Blaenoriaeth 2 - Gofal Cymdeithasol ac Atal

70. Mae Cynghorau'n parhau i fod yn hynod bryderus am y pwysau presennol sy'n wynebu gofal cymdeithasol. Mae'r ymatebion i'r arolwg yn dangos effaith barhaus y pwysau cynyddol o ran demograffeg, costau byw, y gweithlu a chwyddiant sy'n wynebu pob rhan o'r system gofal cymdeithasol, yn ogystal ag effaith cyfrifoldebau ychwanegol a deddfwriaeth heb lefelau priodol o adnoddau. Mae risgiau ychwanegol hefyd, megis y rhai hynny'n ymwneud â chaffael system newydd ar gyfer System Wybodaeth Gofal Cymunedol Cymru a allai arwain at orfod talu costau ychwanegol. Mae galw cynyddol am wasanaethau a chymhlethdod cynyddol anghenion gofal a chymorth yn ychwanegu at y pwysau a'r pryderon hyn. Yr effaith yw nad yw cyllidebau'n ymestyn mor bell ag yr oeddent yn arfer gwneud; mae gofalwyr di-dâl a theuluoedd yn wynebu mwy o straen, ac mae recriwtio a chadw staff yn parhau i fod yn heriau enfawr.
71. Mae arolwg SWT yn dangos y pwysau sylweddol yn ystod y flwyddyn a wynebwr ar draws gwasanaethau oedolion a phlant. Ar hyn o bryd, mae'r gorwariant a ragwelir ar gyfer 2024-25 yn £106 miliwn, sydd oddeutu 4.2% o'r gyllideb gwariant refeniw net⁷. Mae hyn yn debyg i'r gorwariant o £107 miliwn a ragwelwyd yr adeg yma'r llynedd ar gyfer 2023-24.
72. Yn ddiethriad, bydd cynghorau wedi cymryd camau i bontio bylchau yng ngofal cymdeithasol a meysydd gwasanaeth eraill oherwydd byddai sefyllfa anghytbwys yn anghyfreithlon. O gymharu, amododd yr Archwilydd Cyffredinol ei farn yn ddiweddar ar 'reoleidd-dra' ar gyfer y 7 Bwrdd GIG, oherwydd eu bod wedi methu â bodloni eu dyletswydd statudol i gwrdd â chostau dros gyfnod o 3 blynedd. Mae'r gorwariant cronus dros 3 blynedd ar draws y GIG wedi cynyddu o £248 miliwn yn 2022-23 i £385 miliwn yn 2023-24, o gymharu â chynghorau sy'n gorfod sicrhau cyllidebau cytbwys ar ddiwedd blwyddyn.⁸
73. I gynghorau, mae'r heriau ariannol sylweddol sydd eisoes yn cael eu profi yn parhau i wasanaethau gofal cymdeithasol yn 2025-26 a thu hwnt. Yn y flwyddyn ariannol nesaf mae pwysau o £223 miliwn sy'n cynrychioli cynnydd o 9% yn y cyllidebau presennol. Mae costau comisiynu, chwyddiant cyflogau a chwyddiant nad yw'n gysylltiedig â chyflogau yn cyfrif am £130 miliwn o'r pwysau, ac mae'r gweddill o ganlyniad i alw sy'n cyfrif am £93 miliwn. Mae pwysau ychwanegol o £196 miliwn yn 2026-27, a £209 miliwn yn 2027-28, sy'n rhoi cyfanswm cronol o £628 miliwn ar gyfer y 3 blynedd nesaf.
74. Tynnodd sawl cyngor sylw at y ffaith nad yw'r costau a'r galw cynyddol ar draws y gwasanaethau cymdeithasol dangos unrhyw arwydd o leihau. Ar ben hyn, mae

⁷ Cyfanswm y gyllideb gwariant refeniw net yn 2024-24 yw £2.553 biliwn (Ffynhonnell: Ffurflenni Cyfrif Refeniw Llywodraeth Cymru)

⁸ [Pob Awdurdod lechyd yn torri'r ddyletswydd i fantoli'r gyllideb wrth i bwysau ariannol waethygu | Archwilio Cymru](#)

bregusrwydd y gweithlu gofal cymdeithasol a adlewyrchwyd yn yr ymatebion gyda heriau parhaus o ran recriwtio a chadw staff. I rai, mae hyn yn golygu dibyniaeth barhaus ar weithwyr asiantaeth mwy costus, er y buddsoddir mewn mentrau megis “Grow Your Own”. I lawer, y gwasanaethau cymdeithasol yw'r maes risg mwyaf i gyllidebau cynghorau. Gwelir y pwysau'n fwyaf amlwg yma. Er bod cynghorau'n parhau i liniaru'r pwysau hyn drwy ddefnyddio meysydd eraill i ddarparu arbedion, llithriant a rhagor o incwm, bydd llawer o'r rhain yn untro o ran eu natur, gan adael cynghorau â phwysau rheolaidd sy'n effeithio ar y broses cynllunio cyllideb ar gyfer blynyddoedd i ddod.

75. Mae gwasanaethau a gomisiynir, sy'n hanfodol i ddarpariaeth gofal cymdeithasol, hefyd wedi'u heffeithio gan faterion tebyg i wasanaethau gofal cymdeithasol awdurdod lleol. O ystyried y ddibyniaeth ar leoliadau a gomisiynir yn allanol, a'r cynnydd mewn galw amdanynt ar draws gwasanaethau plant ac oedolion, mae'r costau uwch yn gysylltiedig â'r costau rhedeg uwch yn ychwanegu at y pwysau ariannol sylweddol. Soniodd y cynghorau hefyd am bwysau sylweddol mewn perthynas â ffioedd wedi'u gosod ar draws cartrefi gofal nyrsio a phreswyl. Amlygwyd bod y gofyniad i ddarparwyr gofal cymdeithasol dalu'r Cyflog Byw Gwirioneddol, heb ddigon o arian ar gael yn y setliad, yn bryder penodol. Mae hyn yn ychwanegu at y pwysau chwyddiant a wynebir gan wasanaethau a gomisiynir.
76. Roedd y mwyafrif o'r ymatebion yn amlygu bod lefelau galw a chymhlethdod anghenion yn parhau i gynyddu. Cyfeiriwyd at effaith poblogaeth sy'n heneiddio a'r cynnydd yn nifer y bobl sy'n byw gyda dementia gan ychwanegu at y cymhlethdodau cynyddol a welir a'r goblygiadau canlyniadol o ran cost. Nododd un cyngor ei fod wedi gweld cynnydd o 15% mewn galw ar draws bob grŵp cleient o fewn Gwasanaethau Oedolion.
77. Yn yr ymatebion i'r arolwg, mynegwyd pryderon yn benodol ynghylch darpariaeth gofal cartref a'r pwysau a'r costau'n gysylltiedig â phecynnau gofal a chymorth ar draws y gwasanaethau gofal iechyd ac anableddau dysgu. Un risg a amlygwyd gan un cyngor oedd yr angen i gael gwell dealltwriaeth o'r goblygiadau ar gyfer Gwasanaethau Oedolion yn y dyfodol o ran y cynnydd sylweddol mewn anableddau plant a gwasanaethau plant cost uchel. Wrth i'r ddau gynyddu'n sylweddol yn y blynyddoedd diweddar, y pryder yw beth mae hyn yn ei olygu ar gyfer y rhai sy'n trosglwyddo i fod angen cymorth cost uchel fel oedolion.
78. Mae'r heriau sy'n wynebu gofal cymdeithasol hefyd yn effeithio ar y system iechyd a gofal cymdeithasol ehangach, oherwydd bod GIG cynaliadwy, gyda'r llif angenrheidiol, yn dibynnu ar system gofal cymdeithasol sydd wedi'i hariannu'n briodol. Mae angen cydnabod y gwerth sydd gan ofal cymdeithasol yn ei rinwedd ei hun fel gwasanaeth. Ond, pan fo'r GIG a gwaith gofal cymdeithasol yn cydweithio'n dda, mae tystiolaeth fod hyn yn helpu pobl i wella ac i gadw pobl yn iach, ac felly yn lleihau'r galw ar wasanaethau iechyd eilaidd. Yma, gall cynghorau weithio'n agos gyda'r GIG i wella hunanreolaeth o gyflyrau, canolbwyntio ar atal ac ymyrraeth gynnar, defnydd gwell o wasanaethau gofal sylfaenol a chymunedol,

gwella mynediad at gefnogaeth gymunedol a gwybodaeth a chynghor, sydd i gyd yn wasanaethau sy'n atal pobl rhag mynd at y 'drws ffrynt' yn y lle cyntaf a lleihau pwysau ychwanegol ar y GIG.

79. Mae cynghorau, darparwyr gofal a'r gwasanaethau iechyd ehangach yn parhau i wneud popeth o fewn eu gallu i alluogi pobl i gael eu rhyddhau o ysbytai a dychwelyd i'w cartref gyda'r gefnogaeth gywir cyn gynted â phosibl, yn ogystal â chanolbwyntio ar atal derbyniadau i ysbytai yn y lle cyntaf. Mae hyn wedi cynnwys cynyddu gallu gofal cymunedol, gan ddarparu gwelyau gofal llai dwys a phe cynnau gofal cymunedol ychwanegol, helpu pobl i fynd yn nes at adref a gwagio gwelyau mewn ysbytai. Mae hyn wedi amlygu'r manteision a geir wrth i gynghorau ac iechyd weithio mewn partneriaeth gydag ymdrech a rennir i ddarparu buddion gwirioneddol ac effeithiau cadarnhaol ar gyfer unigolion, ond mae hyn hefyd galw am fuddsoddi llawer iawn o amser ac adnoddau, yn cynnwys cyllid ychwanegol, i gefnogi'r gwaith hwn. Mae hefyd yn amlygu pwysigrwydd datblygu modelau gofal cymunedol, sy'n edrych ar yr unigolyn cyfan ac yn mynd i'r afael ag iechyd corfforol, iechyd meddwl ac anghenion cymdeithasol gyda'i gilydd.
80. Ar yr un pryd, mae gan y diffyg capasiti ac adnoddau ym maes iechyd oblygiadau ar gyfer awdurdodau lleol. Mae costau ychwanegol wedi cael eu nodi gan o leiaf un cyngor yn gysylltiedig â phobl yn cael eu rhyddhau o'r ysbyty pan nad yw'r unigolyn yn barod i gael ei ryddhau ac nid oes pecyn adsefydlu mewn lle gan iechyd, felly mae'n rhaid i gostau gael eu talu gan ofal cymdeithasol a chyllideb y gwasanaethau cymdeithasol.
81. Mynegwyd pryderon sylweddol hefyd yn yr ymatebion i'r arolwg mewn perthynas â Gofal Iechyd Parhaus a Gofal Nyrsio a Ariennir. Adroddwyd gan gynghorau nad yw lefel y Gofal Nyrsio a Ariennir a ddarperir yn ddigon i dalu'r gost, ac nad yw cartrefi gofal yn gallu ymdopi gyda'r cyfraniad Gofal Nyrsio a Ariennir sy'n cael ei wneud. Nodwyd hefyd bod trafodaethau gofal iechyd parhaus yn gallu bod yn heriol iawn. Golyga hyn fod costau yn aml yn cael eu pasio ymlaen o'r GIG i awdurdodau lleol, sydd, yn y bôn, yn golygu bod cynghorau yn gorfod cymorthdalu gofal iechyd, yn aml ar gost sylweddol.
82. Yn ogystal â hyn, mae rhai awdurdodau wedi cyfeirio at effeithiau ariannol 'Twristiaeth' gofal cymdeithasol pan fo cleientiaid yn symud draw o Loegr i elwa o'r trefniadau ffioedd gofal cymdeithasol mwy hael yng Nghymru. Mae cynghorau hefyd yn nodi gweld unigolion sydd wedi oedi cyn ceisio gofal iechyd ac felly wrth fynd at y gwasanaethau cymdeithasol yn awr mae ganddynt anghenion dibyniaeth uwch y mae angen darpariaeth gofal mwy costus arnynt.
83. Mae heriau sylweddol yn parhau i fod yn bresennol ar draws y Gwasanaethau Plant mewn perthynas â chanfod lleoliadau priodol i blant a phobl ifanc sy'n diwallu eu hanghenion penodol. Mae hyn yn ffactor mawr sy'n cynyddu costau yng Ngwasanaethau Plant gyda chynghorau'n nodi lefelau digynsail o leoliadau brys ar gyfer gofal preswyl, mwy o leoliadau annibynnol a mwy o bwysau i ganfod

lleoliadau maethu. Amlygwyd bod costau lleoliadau'n cynyddu'n sylweddol oherwydd bod y galw'n llawer uwch na nifer y lleoliadau ar gael, wrth i un cyngor weld cynnydd o 40% yng nghost lleoliadau newydd dros y 18 mis diwethaf. Rhoddodd un cyngor enghraifft o'r angen am leoliad dan orchymyn llys sy'n galw am gymhareb staffio 4:1 sy'n golygu y gallai'r costau gofal a chefnogaeth ar gyfer un plentyn fod yn £1 miliwn.

84. Roedd yr ymatebion i'r arolwg hefyd yn cydnabod bod yr angen i leoli plant drwy'r Cynllun Trosglwyddo Cenedlaethol (NTS) wedi cynyddu pwysau o ran costau ac wedi arwain at Blant ar eu Pen eu Hunain sy'n Ceisio Lloches (UASC) yn aml yn cael eu lleoli y tu allan i'r sir/gwlad i ddiwallu eu hanghenion a nodwyd sy'n arwain at bwysau sylweddol o ran costau. Nododd un cyngor gynnydd o 146% yn nifer y Plant ar eu Pen eu Hunain sy'n Ceisio Lloches (gan gynyddu o 13 i 32) rhwng 2023/24 a 2024/25. Nid yw'r costau'n cael eu talu'n llawn gan y Swyddfa Gartref, gan arwain at orwariant rhagamcanol o £440,000 dros flwyddyn lawn ar gyfer y cyngor hwnnw.
85. Mae cyflwyniad deddfwriaeth i ddileu elw preifat o ofal plant sy'n derbyn gofal yn gwaethygu'r heriau hyn gyda phryderon ynglŷn â lefel yr adnoddau (refeniw a chyfalaf) i gyflawni'r uchelgais hwn a sut y byddant yn cael eu cwrdd. Daw hyn ar adeg o orwariant sylweddol ar draws y gwasanaethau plant, ynghyd â'r realiti ariannol llym yn gysylltiedig â chynnydd sefydlog gwariant llywodraeth leol a'r disgwyliad i allu blaenlwytho buddsoddiad i gefnogi datblygiad darpariaeth fewnol tra'n cynnal gwasanaethau presennol ar draws holl gyfrifoldebau'r cyngor. Mynegwyd pryderon ynghylch y costau ychwanegol sydd eisoes wedi codi a'r amhariad posibl i'r farchnad gan arwain at gostau cynyddol pellach a allai beryglu gallu'r cyngor i gyflawni canlyniadau diogel ar gyfer y plant hynny sydd angen gofal a chefnogaeth.
86. Bu i'r ymatebion i'r arolwg hefyd dynnu sylw at sawl her yn gysylltiedig â chyllid grant. Nodwyd bod nifer o grantiau sydd ond wedi'u cadarnhau hyd at 31 Mawrth 2025, yn cynnwys y cyllid sydd ar gael i gefnogi'r gwaith i symud ymlaen â'r ymrwymiad i ddileu elw. Mae nifer o grantiau eraill hefyd yn yr un sefyllfa, yn fwyaf amlwg, y Grant Cymorth Tai a'r Grant Plant a Chymunedau sy'n cefnogi'r ddarpariaeth o gymorth cynnar ac ymyrraeth, ceisio ymyrryd yn gynnar er mwyn cael canlyniadau gwell i bobl, hybu annibyniaeth, cadernid a helpu i osgoi'r angen am wasanaethau statudol drud. Y risg yw, os yw'r grantiau hyn yn diflannu, y bydd costau i wasanaethau statudol yn cynyddu'n sylweddol dros y blynyddoedd i ddod. Soniwyd hefyd am effaith y gofyniad i drosglwyddo prosiectau a ariennir drwy'r Gronfa Integreiddio Rhanbarthol o 'brif ffrwd i graidd' a mynegwyd pryderon y bydd hyn yn ei gwneud yn ofynnol i gynghorau leihau darpariaeth gwasanaethau mewn mannau eraill neu ddod â phrosiectau'r Gronfa Integreiddio Rhanbarthol i ben er mwyn gallu ymdopi o fewn yr adnoddau sydd ar gael.
87. Y risg yw, wrth i lefelau cyllid grant barhau i ostwng ar draws y gwasanaethau cymdeithasol, y bydd angen cynnal adolygiadau o ddarpariaeth gwasanaeth a

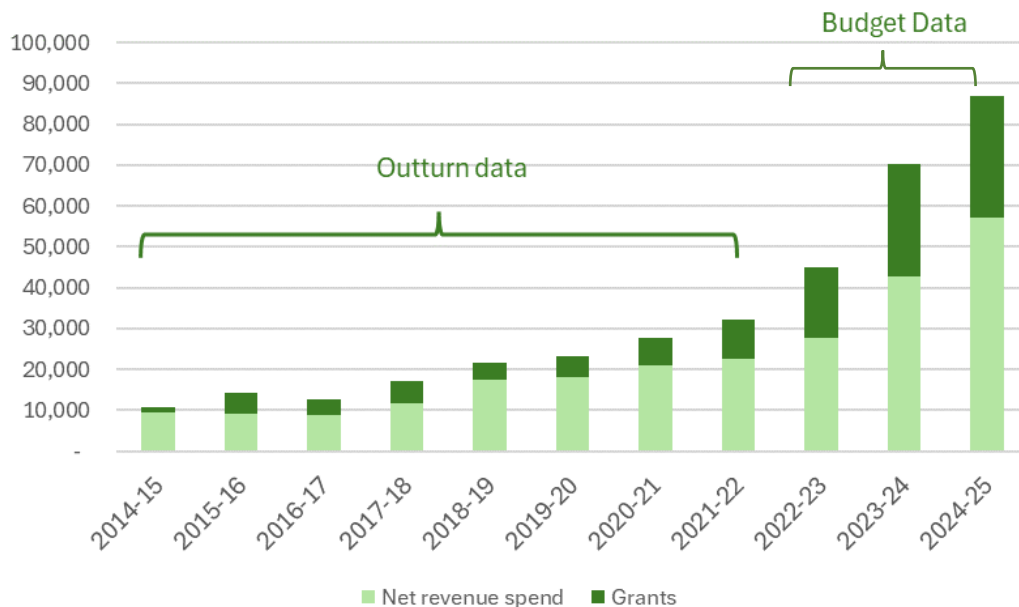
thebygolrwydd uchel y bydd angen ystyried cynigion i leihau gwasanaethau'n barhaus.

Maes Blaenoriaeth 3 – Tai a Digartrefedd

88. Mae nifer uchel o bobl yn parhau i geisio cefnogaeth a chymorth gan gynghorau oherwydd eu bod yn ddigartref neu mewn perygl o ddod yn ddigartref. Mae Cymru wedi parhau â'r dull o "neb wedi'i adael allan" mewn perthynas â digartrefedd, yn dilyn diwedd yr argyfwng iechyd cyhoeddus. Cefnogir y dull hwn gan Gynghorau, ond mae nifer yr aelwydydd sy'n cysylltu â'r awdurdodau am gymorth wedi parhau i gynyddu. Mae'r cynnydd parhaus hwn mewn cyflwyniadau digartrefedd i gynghorau yn y cyfnod ers y pandemig yn golygu bod mwyafrif llethol y gwasanaethau digartrefedd craidd bellach yn delio ag argyfyngau yn unig ac yn methu â gweithio i atal digartrefedd.
89. Mae'r galw wedi'i adlewyrchu yn y costau. Daw'r data yn ffigur 3 isod o ffurflenni cyllid cynghorau i Lywodraeth Cymru dros gyfnod o 11 mlynedd, gyda ffurflenni'r 3 blynedd olaf o'r ffurflenni cyllideb (cyfrif refeniw) gan nad yw'r alldro ar gael eto. Mae gwariant cyfredol net wedi cynyddu o £10.8 miliwn yn 2014-15 i £86.8 miliwn yn 2024-25.

Ffigur 3: Gwariant Cyfredol Net Cynghorau ar Ddigartrefedd a Llety Dros Dro, £000oedd

Ffynhonnell: Ffurflenni Alldro Refeniw / Cyfrif Refeniw Llywodraeth Cymru

90. Mae grantiau tai a digartrefedd Llywodraeth Cymru yn gwneud cyfraniad ac mae cyllid o ffynonellau eraill yn cael ei ddefnyddio. Fodd bynnag, mae mwyafrif helaeth y gwariant yn cael ei ariannu drwy gyllid cyffredinol sydd wedi datblygu ar gyfraddau o 23%, 54% a 34% yn y 3 blynedd ddiwethaf yn y drefn honno. Mae

hyn yn sylweddol uwch na'r cynnydd yn y setliad cyffredinol a threth y cyngor, sy'n awgrymu bod gwasanaethau eraill wedi cael eu torri er mwyn eu hariannu.

91. Mae rhyddhau carcharorion yn gynnar oherwydd ei bod yn orlawn mewn carchardai, yn cynnwys y rhai hynny yn y cynllun Dedfrydau Penodol Safonol 40 presennol, yn anochel yn arwain at nifer sylweddol o bobl heb lety ar gael iddynt ar ôl eu rhyddhau. Mae hyn yn rhoi rhagor o bwysau ar dimau dewisiadau tai ac yn cynyddu'r galw am lety dros dro mewn sawl ardal. Gall yr anghenion cymhleth sydd yn aml yn gysylltiedig â charcharorion, yn ogystal ag eraill sy'n ddigartref (ac yn cysgu allan), ei gwneud yn fwy anodd i ddod o hyd i lety dros dro priodol, a all fod yn fwy costus, ac wrth i gynghorau hefyd roi ystyriaeth i ddyletswyddau diogelu mewn perthynas ag anghenion eraill ac enwedig teuluoedd gyda phlant.
92. Mae pwysau ychwanegol o ran tai a galw a chostau cynyddol ar gyfer llety dros dro hefyd yn amlwg mewn sawl ardal o ganlyniad i gynlluniau ymfudo a diogelwch dyngarol amrywiol, yn cynnwys cystadleuaeth am eiddo sector rhentu preifat ar draws Cymru o ganlyniad i'r ardal wasgaru ar gyfer ceiswyr lloches yn cael ei ehangu i bob ardal cyngor. Mae'n anochel y bydd penderfyniad Llywodraeth y DU i leihau'r ôl-groniad o benderfyniadau lloches yn arwain at nifer cynyddol o bobl yn gadael llety sy'n cael ei ddarparu gan y Swyddfa Gartref ac yn ceisio cymorth gan gynghorau i ddod o hyd i gartref, ac yn aml bydd arnynt angen llety dros dro cyn dod o hyd i gartref parhaol. Nid oes unrhyw gyllid ychwanegol gan y Swyddfa Gartref i liniaru'r pwysau cynyddol ar gynghorau ar gyfer y gwaith hwn ac mae costau llety dros dro yn cynyddu'n gyflym.
93. Bydd y Papur Gwyn a gyhoeddwyd yn ddiweddar ar ddigartrefedd hefyd yn rhoi pwysau ariannol pellach ar gynghorau ac mae'n bwysig bod asesiad cadarn a thrylwyr o oblygiadau ariannol yr holl gynigion deddfwriaethol yn cael ei gynnal, mewn partneriaeth, fel bod lefelau priodol o gyllid yn cael eu darparu gan Lywodraeth Cymru i gefnogi gweithrediad llwyddiannus unrhyw newidiadau deddfwriaethol. Mae cynghorau yn cael eu hannog i ymgysylltu â'r gwaith sydd wrthi'n cael ei wneud gan Alma Economics ar ran Llywodraeth Cymru i sicrhau y datblygir darlun llawn a chredadwy o'r goblygiadau ariannol.
94. Mae'r data diweddaraf yn adlewyrchu bod mwy na 11,000 o bobl mewn llety dros dro ar hyn o bryd. Daw hyn ar gost sylweddol i gyllidebau cynghorau ac nid yw lefel y cyllid a ddarperir gan Lywodraeth Cymru, neu y gellir ei adennill gan yr Adran Gwaith a Phensiynau, yn cyd-fynd â'r cynnydd yn y galw. Mae'r adborth o'r arolwg a gynhaliwyd yn adlewyrchu gorwariant ar gyllidebau digartrefedd ac yn bwysau ariannol cynyddol ar gynghorau. Cyfeiriodd un awdurdod at bwysau digartrefedd a gyfrannodd at orwariant o £660,000 yn y flwyddyn bresennol gan fod y galw yn fwy na'r gyllideb sydd ar gael. Mae'r gyllideb Grant Cymorth Tai yn hollbwysig i gefnogi pobl ddigartref a'r rhai sydd mewn perygl o ddigartrefedd, gan gynnwys cyllid i gyrff trydydd sector, ac mae CLILC yn pwysleisio'r angen i gynnal y lefel bresennol o gyllid os nad oes cyllid ychwanegol ar gael.

95. Mae adeiladu mwy o dai yn hanfodol i sicrhau fod gennym ddigon i bawb sydd eu hangen, yn cynnwys yr aelwydydd hynny sy'n dod yn ddigartref neu sydd mewn tai nad ydynt yn ddigonol. Mae'r cynghorau hynny sydd â stoc tai yn gweithredu rhaglenni adeiladu newydd uchelgeisiol ac yn ceisio caffael cartrefi presennol (sy'n aml yn gyn eiddo Hawl i Brynu) i gynyddu nifer y cartrefi sydd ar gael ar gyfer rhent cymdeithasol. Mae costau cynyddol o ran tir, llafur a deunyddiau'n golygu bod y broses o adeiladu tai cyngor newydd sydd wir eu hangen wedi dod yn fwy costus - mae hyn yn bygwth hyfywedd llawer o gynlluniau adeiladu tai heb gymhorthdal cyfalaf cynyddol gan Lywodraeth Cymru.
96. Mae pob cyngor hefyd yn gweithio gyda phartneriaid LCC i adeiladu cartrefi rhent cymdeithasol carbon isel newydd. Mae'n bwysig felly sicrhau bod cyllid cyfalaf ar gael i gefnogi adeiladu tai cymdeithasol ar y cyflymder a'r raddfa sydd eu hangen i leihau dibyniaeth ar lety dros dro a sicrhau y gellir diwallu anghenion tai dinasyddion.
97. Fodd bynnag, daeth yr adroddiad diweddar ar Dai Fforddiadwy gan Archwilio Cymru i'r casgliad y bydd angen i Lywodraeth Cymru wario llawer mwy na gynlluniwyd i gyrraedd y targed o 20,000 o gartrefi cymdeithasol erbyn mis Mawrth 2026, bydd hyn yn cael ei wneud drwy gymhorthdal cyfalaf cynyddol i gynghorau a landlordiaid cymdeithasol cofrestredig i gefnogi darpariaeth tai ychwanegol.
98. Mae cynghorau'n cefnogi cyflawni amcanion tai allweddol Llywodraeth Cymru, a nodir yn y Rhaglen Lywodraethu, fodd bynnag, mae angen cyllid digonol i alluogi darpariaeth lwyddiannus. Yn ogystal â'r materion uchod, mae pwysau ariannol arall ym maes tai yn deillio o ddiwygio'r drefn diogelwch adeiladau, bodloni'r Safon Ansawdd Tai Cymru ddiwygiedig, pwysau ar y gweithlu a llenwi unrhyw fylchau gweithlu (er enghraifft adroddiad diweddar Archwilio Cymru ar Reoli Adeiladu) a'r uchelgeisiau mewn perthynas â datgarboneiddio mwy o gartrefi.
99. Mae gan landlordiaid cymdeithasol, yn cynnwys y cynghorau hynny gyda stoc dai, angen sicrwydd hirdymor mewn perthynas ag incwm rhent er mwyn gallu cynllunio'n effeithiol ar gyfer gwaith cynnal a chadw a gwella eiddo presennol, a datblygu cartrefi newydd sydd wir eu hangen. Mae'r setliad Rhent Cymdeithasol cyfredol a gytunwyd gyda Llywodraeth Cymru wedi cael ei ymestyn i gynnwys 2025-26, ac mae gwaith wedi dechrau ar fframwaith setliad rhent cymdeithasol newydd. Mae'n hanfodol bod unrhyw setliad rhent cymdeithasol yn y dyfodol yn fforddiadwy i denantiaid ac yn darparu sicrwydd ynghylch lefelau incwm digonol yn y dyfodol i landlordiaid er mwyn iddynt allu darparu gwasanaethau a thai newydd sy'n diwallu anghenion tenantiaid presennol a thenantiaid newydd.
100. I leihau nifer y bobl sy'n dod yn ddigartref ac angen llety dros dro, mae angen i gynghorau gael yr adnoddau llawn i gefnogi aelwydydd ac ymyrryd mewn ffyrdd sy'n atal digartrefedd yn y lle cyntaf. I ddarparu cartrefi ar gyfer y miloedd ar filoedd o bobl ar restrau aros tai ar draws Cymru, ac i roi cyfleoedd i'r rhai hynny mewn llety dros dro brys ac anfoddhaol i 'symud ymlaen' i lety parhaol sy'n addas a

fforddiadwy, mae angen gweld cynnydd sylweddol a pharhaus o ran y rhaglenni datblygu sy'n darparu tai newydd ar gyfer cynghorau a landlordiaid cymdeithasol cofrestredig. Bydd hyn yn galw am gynnydd sylweddol o ran lefel y cymhorthdal cyfalaf gan Lywodraeth Cymru, fel y nodwyd yn yr adroddiad diweddar gan Archwilio Cymru.

Maes Blaenoriaeth 4 - Datblygu Economaidd Rhanbarthol a Lleol

Yn Cynnwys y Gronfa Ffyniant Bro a'r Gronfa Ffyniant Gyffredin

101. Mae twf economaidd cynaliadwy ar bob lefel ofodol wedi'i nodi fel ffordd allweddol i leihau'r galw ar wasanaethau cyhoeddus a chynhyrchu'r refeniw treth sydd ei angen i ddarparu'r gwasanaethau hyn gyda'r cyllid ychwanegol maent ei angen.
102. Felly, mae'n rhaid gwneud yn siŵr bod creu amodau ar gyfer 'twf da' yn flaenoriaeth bennaf. Mae cytuno ar y trefniadau 'sefydliadol' ar gyfer datblygu economaidd ar lefelau'r DU, Cymru, rhanbarthol a Lleol yn hanfodol i hyn. Wrth aros am gyllid i ddisodli'r cyllid blaenorol o'r UE, gwnaed llawer o ymdrech i ddatblygu Fframwaith Buddsoddi Rhanbarthol i Gymru, dan arweiniad Llywodraeth Cymru a chyda mewnbwn gan gynghorau a budd-ddeiliaid eraill. Roedd hwn yn edrych ar rolau priodol ar lefel Cymru gyfan, rhanbarthol a lleol ac yn cael ei lywio gan waith a gomisiynwyd gan y Sefydliad ar gyfer Cydweithrediad a Datblygiad Economaidd.
103. Defnyddiodd cyn Lywodraeth y DU Ddeddf y Farchnad Fewnol er mwyn gallu dyrannu cyllid mewn meysydd wedi'i datganoli i Gymru. Roedd hynny'n cynnwys yr olynedd i gyllid yr UE, at ddibenion datblygu economaidd a chymuned. Dyrannwyd y Gronfa Ffyniant Gyffredin gan Lywodraeth y DU ar sail awdurdod lleol, fe'i chydlynwyd gan awdurdodau arweiniol yn cydweithio gyda chynghorau cyfansoddol ar lefel ranbarthol. Mae wedi cynnwys cymysgedd o gyllid refeniw a rhywfaint o gyllid cyfalaf. Yn ogystal, fel rhan o'r polisi Ffyniant Bro ehangach, mae Cronfa Ffyniant Bro (gystadleuol) wedi cael ei dyfarnu'n uniongyrchol i gynghorau i gefnogi ystod o brosiectau cyfalaf yn bennaf ar draws Cymru.
104. Gyda'i gilydd, dyrannodd Llywodraeth y DU £585 miliwn i Gymru drwy Gronfa Ffyniant Gyffredin y DU. Roedd hyn yn cynnwys £101 miliwn a ddyrannwyd gan Lywodraeth y DU i gefnogi rhaglen rhifedd i oedolion o'r enw Lluosi. Roedd y dyraniadau fesul rhanbarth fel y nodir yn y Tabl isod:

Rhanbarth	CFfG Craidd	Lluosi	CYFANSWM
Rhanbarth Prifddinas Caerdydd	£230.4 miliwn	£48.1 miliwn	£278.5 miliwn
Canolbarth Cymru	£35.1 miliwn	£7.3 miliwn	£42.4 miliwn
Gogledd Cymru	£104.6 miliwn	£21.8 miliwn	£126.4 miliwn
De Orllewin/Bae Abertawe	£114.0 miliwn	£23.8 miliwn	£137.8 miliwn

105. Mae Llywodraeth Cymru wedi dadlau nad yw'r cyllid hwn yn cyd-fynd â lefel y cyllid UE yr oedd Cymru yn arfer ei gael. Mae'n cyfrifo y byddai cyllid Cronfa Datblygu Rhanbarthol Ewrop a Chronfa Gymdeithasol Ewrop wedi bod werth £1.404 biliwn am y cyfnod o fis Ionawr 2021 i fis Mawrth 2025, gan ganiatáu ar gyfer chwyddiant a chyfraddau cyfnewid. Mae'r ffigyrau'n awgrymu, gan roi

ystyriaeth i'r £47 miliwn o gynllun peilot y Gronfa Adfywio Cymunedol yn 2021/22, bod y cyfanswm o £632 miliwn dros y cyfnod hwn £772 miliwn yn llai na'r hyn y dylai fod wedi'i gael.⁹

106. Oherwydd oedi o ran dyrannu cyllid y Gronfa Ffyniant Gyffredin gan Lywodraeth y DU ar ddechrau'r rhaglen, a'r angen i ganiatáu amser i ddod â'r rhaglen i ben erbyn diwedd mis Mawrth 2025, mae rhaglen a ddylai fod wedi para am 3 blynedd wedi cael ei chrynhoi i 18 mis. Fodd bynnag, mae cynghorau wedi gweithio'n dda ac wedi llwyddo i hwyluso'r ddarpariaeth cymaint â phosibl, gan gefnogi ystod eang o brosiectau o dan y 3 thema 'Cymunedau a Lle', 'Cymorth i Fusnesau' a 'Pobl a Sgiliau'.
107. Yn nwy rownd gyntaf y Gronfa Ffyniant Bro, derbyniodd Cymru £329 miliwn o gyfanswm y DU o £3.8 biliwn, neu 8.7% (£121 miliwn yn rownd 1 a £208 miliwn yn rownd 2). Dyrannwyd £111 miliwn arall i brosiectau yng Nghymru yn y drydedd rownd, gan wneud cyfanswm o £440 miliwn. Roedd cyfanswm cyllid y Gronfa Ffyniant Bro yn £4.8 biliwn ar gyfer y DU, felly, at ei gilydd, *dyrannwyd* 9.2% i Gymru. Fodd bynnag, mae rhai o ddryaniadau rownd 3 y Gronfa Ffyniant Bro wrthi'n cael eu hadolygu gan lywodraeth newydd y DU, sydd wedi nodi ei bod eisiau newid o'r dull 'Ffyniant Bro'. Os nad oes cytundeb wedi cael ei lofnodi gyda'r cynghorau dan sylw, efallai y bydd rhai o'r dyfarniadau hynny yn awr mewn perygl.
108. Gyda'i gilydd, mae *dyraniadau'r* Gronfa Ffyniant Gyffredin a'r Gronfa Ffyniant Bro i Gymru gan gyn Lywodraeth y DU yn gwneud cyfanswm o £1,025 miliwn. Er i Lywodraeth Cymru ddadlau, fel y nodir ym mharagraff 53, bod y swm cyffredinol ar gael i Gymru wedi bod yn llai na'r hyn a gafwyd dan drefniadau ariannu'r UE, mae'n amlwg yn dal i gynrychioli swm sylweddol o gyllid i gefnogi gweithgareddau datblygu economaidd yng Nghymru.
109. Gyda'r newid i Lywodraeth y DU yn gynharach eleni, mae'r sefyllfa o ran unrhyw raglen olynol pan fydd y Gronfa Ffyniant Gyffredin yn dod i ben fis Mawrth nesaf yn aneglur ar hyn o bryd. Yr unig sicrwydd sydd wedi cael ei ddarparu gan Lywodraeth y DU ar hyn o bryd yw nad ellir cario drosodd unrhyw danwariant ar ddiwedd y rhaglen. Mae CLILC wedi bod yn lloio am estyniad o flwyddyn i'r gronfa er mwyn gallu cyflawni prosiectau'n llawn i gael y manteision gorau. Fodd bynnag, ni ddisgwylir penderfyniad ar hyn rŵan nes y bydd yr Adolygiad o Wariant yn cael ei gyhoeddi. Mae'n ymddangos yn debygol y gellid cael blwyddyn arall o gyllid ar gyfer 'blwyddyn bontio', tra bod rhaglen newydd yn cael ei datblygu. Fodd bynnag, ni ddylid ystyried bod hyn yn galluogi parhad prosiectau presennol oherwydd bod rhaid iddynt ddod i ben erbyn diwedd mis Mawrth 2025. Mae hyn yn codi cwestiynau am y rhaglen bresennol ac am sut a phryd y bydd lefelau cyllido a

⁹ Gweler Datganiad Ysgrifenedig: Diffyg cyllid i Gymru o ganlyniad i drefniadau Llywodraeth Cymru ar gyfer disodli cyllid UE (4 Mai 2022) | GOV.WALES.

threfniadau darparu ar gyfer unrhyw raglen olynol yn cael eu cyhoeddi.

110. Mae'r pryderon gyda'r rhaglen bresennol yn cynnwys, yn gyntaf, efallai y bydd angen dod â llawer o brosiectau i ben yn fuan neu efallai na fydd yn hyfyw bellach, gan leihau'r allbynnau a'r canlyniadau a ddisgwylir. Yn ail, efallai y bydd staff a gyflogir o dan y rhaglen yn dechrau gadael am swyddi eraill oni bai bod cyhoeddiad cynnar ynglŷn â chynllun newydd sy'n cynnwys rôl sylweddol a pharhaus ar gyfer cynghorau. Os yw rôl cynghorau'n llai yn y dyfodol, bydd nifer sylweddol o swyddi'n cael eu colli ar draws Cymru ymysg y rhai hynny sydd wedi'u cyflogi dan y rhaglen ar hyn o bryd.
111. O ran rhaglen yn y dyfodol, mae CLILC wedi galw ar Lywodraeth y DU a Llywodraeth Cymru i fod yn rhan o'r trafodaethau. Mae CLILC wedi ysgrifennu at Angela Rayner AS ac Eluned Morgan AS yn cynnig gweithio gyda Llywodraeth y DU a Llywodraeth Cymru fel partneriaid, i gytuno ar y ffordd ymlaen yng Nghymru. Mae galw brys am drafodaeth dair ffordd o'r fath, yn enwedig oherwydd y nifer sylweddol o swyddi ar draws Cymru a ariennir drwy'r Gronfa Ffyniant Gyffredin sydd mewn perygl oherwydd yr ansicrwydd presennol.
112. Wrth edrych tua'r dyfodol, mae gwersi y gallwn dynnu arnynt o ddarpariaeth y Gronfa Ffyniant Bro / y Gronfa Ffyniant Gyffredin, lle mae cynghorau wedi gweithio ar y cyd ar lefel ranbarthol. Mae'n bwysig, hefyd, bod cynigion datganoli yn Lloegr yn cael eu cyfateb gan fesurau cyfartal a phriodol yng Nghymru, gan adeiladu ar drefniadau ranbarthol presennol.
113. Yn Lloegr, mae Llywodraeth y DU wedi galw am ddatblygu Cynlluniau Twf Lleol ac mae'n dymuno datganoli pecynnau cyllid integredig a chyfrifoldebau i Awdurdodau Cyfun Maerol. Ar ôl blwyddyn bontio, mae rhaglen olynol yn debygol o weld arian yn cael ei ddyrannu i Awdurdodau Cyfun Maerol ac awdurdodau sir yn Lloegr mewn ymateb i'r cynlluniau maent yn eu cyflwyno.
114. Mae Llywodraeth Cymru'n awyddus i weld Cyd-bwyllgorau Corfforedig yn datblygu'r rolau cynllunio strategol maent wedi'u cael. Mae trafodaethau yn cael eu cynnal ynglŷn â grantiau cludiant yn cael eu datganoli i'r Cyd-bwyllgorau Corfforedig ar ôl cyfnod o bontio.
115. Gan adeiladu ar y gwaith a wnaed ar y Fframwaith Buddsoddi Rhanbarthol, mae LIC yn debygol o fod eisiau gweld Cyd-bwyllgorau Corfforedig yn chwarae rhan bwysig yn rheolaeth rhai elfennau o gyllid ar gyfer datblygu economaidd sy'n dod o unrhyw raglenni sy'n olynu'r Gronfa Ffyniant Gyffredin / y Gronfa Ffyniant Bro. Fodd bynnag, mae sut y bydd hyn yn gweithio yn parhau i fod yn destun trafodaeth rhwng Llywodraeth y DU a Llywodraeth Cymru. Y risg ar gyfer cynghorau yw y bydd rhan fawr o unrhyw gyllid o'r fath yn cael ei dyrannu i lefelau cenedlaethol a rhanbarthol a bydd llawer o'r gweithgareddau lleol sydd wedi cael eu cefnogi dan y Gronfa Ffyniant Gyffredin yn cael eu hystyried yn anstrategol ac yn colli cyllid.

116. Risg arall yw bod y broses ar gyfer dyrannu cyllid yn dod yn rhy fiwrocraidaidd a 'haenog'. Mae'n bosib y gallai hynny olygu bod cyllid yn cael ei basio o Lywodraeth y DU i Lywodraeth Cymru a / neu Swyddfa Cymru, ac yna rhywfaint o'r cyllid hwnnw yn cael ei basio i lawr i Gyd-bwyllgorau Corfforedig ac yna i lefel cynghorau lleol. Gall trafodaethau partneriaeth tair ffordd helpu i nodi'r ffordd fwyaf effeithlon o gael cyllid i'r lefel ddaearyddol gywir gyda chyn lleied o fiwrocraziaeth â phosibl. Mae'n hanfodol bod y gwersi sy'n cael eu dysgu dan y Gronfa Ffyniant Gyffredin, yn cynnwys llawer o ganlyniadau cadarnhaol, yn cael eu hystyried wrth benderfynu ar y ffordd ymlaen. Os yw cynghorau'n colli mynediad at gyllid yna fe allai hyn danseilio eu gallu i hyrwyddo datblygu economaidd ar lefel lleol.
117. Mae gwybodaeth a chysylltiadau lleol yn hanfodol i lwyddiant datblygu economaidd, yn ogystal â gallu cynghorau i gydlynu cefnogaeth ar draws eu hystod lawn o wasanaethau. Mae hyn yn pwysleisio'r pwysigrwydd o lobïo i gynghorau barhau i gael rôl ganolog mewn unrhyw raglen olynol.
118. Mae cludiant yn chwarae rhan hanfodol yn natblygiad economaidd. Cyn Covid, roedd bysiau'n darparu bron i 100 miliwn o siwrneiau teithwyr y flwyddyn yng Nghymru gyda llawer o'r siwrneiau hynny yn mynd â theithwyr i'w gwaith. Mae cynghorau wedi gweithio'n agos gyda Llywodraeth Cymru a gweithredwyr, yn ystod ac ar ôl Covid, i gynnal y diwydiant drwy gyfnod pan fo nifer y teithwyr wedi gostwng yn sylweddol. Mae'r gwaith i adfer lefel y nawdd yn parhau ac mae Llywodraeth Cymru yn datblygu cynlluniau i gyflwyno masnachfreinio gwasanaethau bysiau. Yn y cyfnod interim, bydd cymysgedd o wasanaethau masnachol a gwasanaethau â chymhorthdal yn parhau i weithredu. Mae'n hanfodol bwysig bod lefel y cyllid sydd ar gael i gynghorau i gefnogi gwasanaethau yn 2025/26 yn cynyddu yn unol â phwysau chwyddiant (yn enwedig costau tanwydd a llafur). Byddai cyllideb cyllid gwastad yn galw am doriadau i wasanaethau. Byddai hynny'n tanseilio ymdrechion i ailadeiladu'r nifer sy'n teithio ar gludiant cyhoeddus a symud tuag at y nod o newid moddol a lleihau allyriadau cludiant.

Maes Blaenoriaeth 5 - Cyfalaf a Buddsoddi

119. Mae pwysigrwydd buddsoddiad sector cyhoeddus parhaus i dwf economaidd hirdymor wedi cael ei bwysleisio'n ddiweddar gan y Swyddfa Cyfrifoldeb Cyllidebol.¹⁰ Mae'r ymatebion yn nodi y bydd setliad refeniw tynn yn effeithio ar raglenni cyfalaf. Ar draws rhaglenni cyfalaf rydym yn gweld cynnydd mewn costau o'r adeg y cymeradwywyd y rhaglen ar y cam dichonoldeb, i'r cam dylunio a datblygu prosiectau cyfalaf, oherwydd y cyfraddau chwyddiant presennol ac ansefydlogrwydd y farchnad adeiladu. Gydag ychydig neu ddim cyllid ychwanegol ar gael, bu llawer o ail-flaenoriaethu rhwng cynlluniau a lleihau lle bo modd.

¹⁰ [Papur Trafod Rhif.5: Buddsoddiad Cyhoeddus ac Allbwn Posibl \(obr.uk\)](#)

120. Er bod chwyddiant wedi dychwelyd i lefelau mwy arferol, mae costau wedi aros ar y lefelau cynyddol ond nid yw cyllid cyfalaf craidd wedi cyd-fynd â chwyddiant, gan arwain at gyllidebau cyfalaf craidd yn aros yr un fath. Gwelir cynnydd mewn costau ar draws y rhaglen gyfan, gan arwain at rai cynlluniau yn dod yn anfforddiadwy a / neu ddim yn darparu gwerth am arian. Mae'r Arian Cyfalaf Cyffredinol wedi cynyddu tua 4% yn nhermau arian parod ers y pandemig, a chwyddiant cyffredinol yn y diwydiant adeiladu¹¹ wedi cynyddu chwe gwaith yn gyflymach.
121. Lle bo'n bosibl, mae rhaglenni'n cael eu hailbroffilio, fodd bynnag, nid yw hyn yn datrys y pwysau ar y gyllideb, efallai y bydd yn ei ledaenu dros gyfnod hirach a fydd wedyn yn cynyddu'r costau eto. Mae sawl awdurdod yn darganfod bod contractwyr wedi dod yn fwy parod i wrthwynebu mewn perthynas â chontractau a chynnydd costau oherwydd eu bod yn gweithio i brisiau tynn iawn gan is-gontractwyr a chyflenwyr. Gall hyn effeithio ar y prisiau terfynol ar gyfer cynlluniau. Mae materion brys yn allwthio'r materion pwysig gydag ôl-groniadau cynnal a chadw cynyddol ystadau a phriffyrdd yn cael eu blaenoriaethu dros brosiectau strategol oherwydd dogni cyfalaf.
122. Oherwydd y pwysau ar y gyllidebau refeniw, mae costau'n cael eu hadolygu a'u herio'n barhaus o ran yr hyn y gellir ei gyfalafu, fodd bynnag, heb gyllid cyfalaf ychwanegol mae'n arwain at gyllideb lai i'w gwario ar ddarparu'r cynllun. Yn yr un modd, mae unrhyw gyllid refeniw blyneddol a oedd yn cael ei ddefnyddio i gefnogi'r rhaglen gyfalaf wedi cael ei dynnu.
123. Mae cyfraddau llog y Bwrdd Benthyciadau Gwaith Cyhoeddus yn cael effaith ar gynlluniau a ariennir gan Fenthycia Darbodus, o ran yr achosion busnes ar gyfer cyfnodau benthycia a thalu'n ôl (e.e. cynlluniau buddsoddi i arbed) a'r effaith mae'r costau llog yn ei gael ar y gyllideb refeniw.
124. Daw hyn ar adeg pan fydd angen adnoddau ychwanegol sylweddol i fuddsoddi mewn pedwar prif faes:
- isadeiledd digidol i wella gwasanaethau a chynhyrchiant, er enghraifft Cyswllt Gofal
 - buddsoddiad mewn gofal preswyl i gefnogi'r *Agenda Dileu Elw*
 - buddsoddiad mewn tai ar gyfer cyngorau sy'n landlordiaid cymdeithasol.

¹¹ [Mynegeion Prisiau Allbwn Adeiladu y SYG](#) o fis Ebrill 2019 i fis Mehefin 2024, y DU. Crynodeb. Mynegai yr holl waith adeiladu (gwaith newydd ac atgyweirio a chynnal a chadw)

29 Tachwedd 2024

- datgarboneiddio ystadau¹² ac isadeiledd Cerbydau Trydan i gefnogi sero net

125. Mae'r her fawr o gymryd mesurau lliniaru ac addasu newid hinsawdd angenrheidiol yn cael ei chydabod gan bob cyngor. Fodd bynnag, ni ddylid ystyried mesurau newid hinsawdd fel 'eitem' ar wahân sydd angen ei hariannu ond rhywbeth sy'n rhan annatod o bob maes gwasanaeth. Felly, yn unol â'r pedwar blaenoriaeth arall a amlinellir yn yr adroddiad hwn, mae angen rhoi gwariant cyfalaf ar ysgolion newydd, darpariaeth gofal cymdeithasol, tai a datblygu economaidd ar waith mewn ffyrdd sy'n helpu i fynd i'r afael â'r her.

126. I'r graddau y bydd costau ymlaen llaw yn uwch, mae angen cyfalaf ychwanegol i helpu i gau'r bwlch mewn costau. Dros amser, fodd bynnag, fe ddylai costau oes fod yn is o ganlyniad i adeiladau, cartrefi gofal, tai ac unedau busnes sydd â lefelau allyriadau is ac sy'n fwy effeithlon o ran ynni / hunangynhaliol, a chostau rhedeg a chynnal a chadw is ar gyfer cerbydau trydan.

127. Felly, mae cyfleoedd 'buddsoddi i arbed' mawr yn cyd-fynd â'r meysydd blaenoriaeth yn yr adroddiad hwn. Gellid cyflymu'r rhain pe bai mwy o arian cyfalaf ar gael. Er, dylid nodi bod goblygiadau o ran refeniw hefyd, o ran y gost o drosglwyddo i weithrediadau sero net, yn gysylltiedig â gwaith dylunio a datblygu gweithlu gyda'r sgiliau angenrheidiol i adeiladu / ôl-osod a gweithredu asedau newydd mewn marchnad lafur sy'n gystadleuol iawn.

¹² Mae gwaith cychwynnol gan Bartneriaethau Lleol yn awgrymu y bydd angen dros £1 biliwn i dalu'r gost gyfalaf o drin adeiladau cynghorau ar draws Cymru os yw mesurau datgarboneiddio, inswleiddio neu ynni adnewyddadwy yn cael eu gosod. Mae Partneriaethau Lleol yn nodi bod hwn yn danamcangyfrif o gyfanswm y costau oherwydd:

- (1) mae eu ffigyrau cost cyfalaf yn seiliedig ar fanylion gofod llawr, a ddarparwyd ar gyfer 83% o'r adeiladau a adroddwyd yn unig
- (2) maent yn nodi nad ydynt wedi cynnwys costau prosiect eraill a fydd yn rhaid eu talu, ac fe allai hyn ychwanegu 30-40% at gyfanswm y costau cyflawni (e.e. arolwg, dylunio, arian at raid). Mae gwaith pellach yn mynd rhagddo i alluogi pob cyngor i ddatblygu darlun mwy cywir.

29 Tachwedd 2024

Casgliad

128. I gloi, mae ein hamcangyfrifon diweddaraf o bwysau yn parhau i fod yn hynod uchel, maent yn dangos arwydd y byddant yn lleihau yn y tymor canolig, yr arwyddion yw y byddant yn aros yn sylweddol uwch na'r lefel a ystyrir yn arferol. Heb ragor o gyllid, mae awdurdodau lleol yn wynebu penderfyniadau amhosibl ar gyfer y gwasanaethau ataliol mae llywodraeth leol yn eu darparu a'r bobl sy'n dibynnu arnynt. Byddai bwlch yn y gyllideb awdurdod lleol yn debyg i'r llynedd yn drychinebus i'r GIG sy'n dibynnu ar system ofal wedi'i hariannu'n dda. Byddai toriadau pellach yn ddigalon i'n gweithlu.

129. Yn ddiweddar, gwnaeth Llywodraeth Cymru ymrwymiad i ariannu codiadau cyflog ar draws y sector cyhoeddus. Croesewir yr ymrwymiad hwn i'n gweithlu yn enwwedig o ystyried erydiad cyflog y sector cyhoeddus yn y blynyddoedd diweddar. Rydym yn ddiolchgar bod y Prif Weinidog wedi nodi ei bod eisiau gwarchod gwasanaethau lleol. Rydym yn croesawu'r dull partneriaeth i ffurfio perthynas newydd rhwng Llywodraeth Cymru a Llywodraeth Leol. Mae'r berthynas waith agos rydym wedi'i datblygu dros y blynyddoedd diweddar wedi bod yn llwyddiannus hyd yma. Rydym wedi ymrwymo i barhau gyda'r dull hwnnw er mwyn diogelu ein blaenoriaethau a rennir rhag yr effeithiau gwaethaf o'r stormydd economaidd sydd i ddod.

Cliriwyd gan: Cynghorydd Anthony Hunt, Llefarydd CLILC ar Gyllid

Awduron: Jon Rae, Cyfarwyddwr Adnoddau
Nathan Gardner, Rheolwr Cyllid

Rhif ffôn:

ATODIAD I

Pwysau ariannol a ragfynegir, 2025-26 i 2027-28

	2025-26	2026-27	2027-28
<u>A. Local Authority Related (excluding schools and social services)</u>			
Pay inflation pressures	63,674	59,519	66,084
Non pay inflation pressure	34,443	30,716	30,480
Fees/Charges inflation (positive)	- 4,084	4,184	546
LA Inflation (Stand Still) pressures	94,033	94,419	97,110
Budget pressures			
a. Demand related pressures	47,453	28,744	25,358
b. Capital financing pressures	15,719	8,266	6,525
c. Reduction in specific grants	10,765	1,543	484
d. Local priorities	6,778	2,987	1,496
e. Other	41,740	11,536	10,916
LA budget pressures	122,455	53,077	44,780
Total LA-related	216,488	147,496	141,890
<u>B. Schools</u>			
Pay inflation pressures	91,121	79,029	85,450
Non pay inflation pressure	2,675	6,459	6,374
Fees/Charges inflation (positive)	- 468	- 478	498
Inflation (Stand Still) pressures	93,327	85,010	91,326
Budget pressures			
a. Demand related pressures	13,593	14,582	11,325
b. Capital financing pressures	- 1,303	- 1,267	1,506
c. Reduction in specific grants	952	100	100
d. Local priorities	1,260	956	-
e. Other	11,977	11,756	11,761
Total Schools Budget Pressures	26,479	26,127	21,680
Total Schools	119,807	111,137	113,005

29 Tachwedd 2024

Pwysau ariannol a ragfynegir, 2025-26 i 2027-28 (parhad)

	2025-26	2026-27	2027-28
<u>C. Social Services</u>			
Pay inflation pressures	27,644	25,128	28,399
Commissioning Cost Pressures - Adults'	67,565	64,175	62,312
Commissioning Cost Pressures - Children's	18,751	17,251	16,066
Non pay inflation pressure	16,509	21,067	26,222
Fees/Charges inflation (positive)	- 821	- 1,592	- 1,704
Inflation (Stand Still) pressures	129,647	126,029	131,295
Budget pressures			
a. Demand related pressures			
<u>Adults Services</u>			
Domiciliary Care (incl supported living)	19,064	13,091	12,520
Residential Placements	20,653	13,284	16,634
Other	8,250	5,240	4,532
<u>Childrens Services</u>			
Domiciliary Care	2,261	2,328	2,549
Residential Placements	29,077	13,787	13,389
Foster Care	434	1,195	1,188
Other	6,992	9,781	11,085
b. Capital financing pressures	350	60	12
c. Reduction in specific grants	2,419	4,430	8,754
d. Local priorities	409	25	50
e. Other	3,175	6,578	7,242
Total SC Budget Pressures	93,085	69,799	77,955
Total Social Services	222,732	195,828	209,250
Total Pressures	559,026	454,461	464,145

Ffynhonnell: Arolwg Cymdeithas Trysoryddion Cymru (2024) - 22 Ffurflen (amcangyfrifon y Gwasanaethau Tân ac Achub wedi'u cario ymlaen o 2023)

ATODIAD II

Pwysau ariannol a ragfynegir ar gyfer blwyddyn 2024-25 (dros y gyllideb)

	£000s
A. Local Authority Related (excluding schools and social housing)	
Pay inflation pressures	5,085
Non pay inflation pressure	7,318
Inflation (Stand Still) pressures	12,403
Financial pressures	
a. Demand related pressures	27,584
b. Capital financing pressures	- 2,898
c. Reduction in specific grants	1,264
d. Local priorities	150
e. Other	1,863
LA Budget Pressures	27,963
Total LA Related	40,366
B. Schools	
Pay inflation pressures	25,916
Non pay inflation pressure	24,907
Fees/Charges inflation (positive)	-
Schools Inflation (Stand Still) pressures	50,823
Financial pressures	
a. Demand related pressures	17,915
b. Capital financing pressures	21,073
c. Reduction in specific grants	2,202
d. Local priorities	-
e. Other	- 140
Total Schools Budget Pressures	41,050
Total Schools	91,873

Pwysau ariannol a ragfynegir ar gyfer blwyddyn 2024-25 (parhad)

	£000s
<u>C. Social Services</u>	
Pay inflation pressures	1,960
Commissioning Cost Pressures - Adults'	5,553
Commissioning Cost Pressures - Children's	10,209
Non pay inflation pressure	1,914
Inflation (Stand Still) pressures	19,636
Financial pressures	
a. Demand related pressures	
<u>Adults Services</u>	
Domiciliary Care (incl supported living)	17,382
Residential Placements	15,841
Other	5,590
<u>Childrens Services</u>	
Domiciliary Care	-
Residential Placements	38,011
Foster Care	850
Other	8,927
Total Social Services Budget Pressures	86,601
Total SC Pressures	106,237
<u>Total projected financial pressures (A+B+C)</u>	238,476

Ffynhonnell: Arolwg Cymdeithas Trysoryddion Cymru (2024) - 21 Ffurflen (wedi'i grosio ar gyfer y ffurflen sydd ar goll)

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Cyflwynwyd yr ymateb i ymgynghoriad y [Pwyllgor Cyllid](#) ar [Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2025-26](#).

This response was submitted to the [Finance Committee](#) consultation on the [Welsh Government Draft Budget 2025-26](#).

WGDB25-26(6)69: Ymateb gan: Conffederasiwn GIG Cymru | Response from: Welsh NHS Confederation

Welsh NHS Confederation response to the Finance Committee's scrutiny of the Welsh Government's 2025-2026 Draft Budget proposals

Contact: Nesta Lloyd-Jones, Assistant Director, Welsh NHS Confederation

Date: 3 December 2024

Introduction

1. The Welsh NHS Confederation welcomes the opportunity to respond to the Finance Committee's scrutiny of the Welsh Government's Draft Budget 2025-26 proposals.
2. The Welsh NHS Confederation represents the seven Local Health Boards, three NHS Trusts (Velindre University NHS Trust, Welsh Ambulance Services University NHS Trust and Public Health Wales NHS Trust), and two Special Health Authorities (Digital Health and Care Wales and Health Education and Improvement Wales). The twelve organisations make up our membership. We are part of the NHS Confederation and host NHS Wales Employers.
3. NHS leaders welcome the increase to the health budget at a time where public finances across the UK are extremely challenging. The additional funding has supported the NHS to respond to increasing demand on services, however members are concerned by the rising demand on, and costs of delivering, healthcare services. The priority for NHS leaders, especially within local health boards, is to return to normal financial arrangements where they are operating within financial allocations, with approved Integrated Medium-Term Plans (IMTPs).
4. NHS leaders acknowledge the need to maximise available resources to focus on achieving the best outcomes for patients. However, it is important to note that financial certainty has an immense impact on the NHS's ability to plan and deliver quality services to provide the best outcomes for patients. The decisions made now by the Welsh Government and NHS leaders will have a long-term impact on the health and wellbeing of the population.
5. Ultimately, creating a sustainable system requires a cross-sector effort to build healthier and more prosperous communities, reducing demand well into the future. To this end, services that support people's health and reduce inequalities should be considered across all government departments. It is vital the whole public service ensures that any policy implementation and spending decisions make the biggest impact on the lives of the communities they serve. Therefore, concerted and coordinated effort is needed to reduce the unfair health gap in Wales and create an economy and society orientated

toward health, wellbeing and equality, to put Wales on a stronger footing for the challenges that lie ahead.

6. The Budget also plays a pivotal role in advancing the goals of the Well-being of Future Generations (Wales) Act 2015, by directing resources towards initiatives that align with its seven well-being goals. A Budget focused on these goals fosters long-term sustainability while promoting health, equality and prosperity for future generations.

Key priorities for NHS leaders

7. As the membership body representing NHS leaders in Wales, we ask that the Welsh Government Budget for 2025-26 supports the following areas:
 - **Introduce longer-term funding cycles to ensure financial certainty:** Move from short-term to long-term thinking and budget setting to give sectors some long-term financial certainty. Across the UK, the NHS's ability to meet its long-term plans to transform services and prevent more illness is being hindered by short-term funding constraints and annual budgets.
 - **Capital:** Increase capital funding and develop a ten-year investment plan for service change to reshape NHS estates and infrastructure. This includes examining how fiscal rules might be amended to allow for the recycling of capital. This would make NHS estates more sustainable, boost productivity and support the NHS to tackle the elective care backlog, reduce its environmental impact, maximise public assets, regenerate the local economy and ultimately improve patient outcomes.
 - **Revenue:** Provide funding to cover inflationary and demand pressures to address the backlog in elective care, the increased acuity of patients post-pandemic and support the maintenance of NHS estates and infrastructure, including digital.
 - **Workforce:** Support the development of an overarching long-term workforce plan and sustainably increase investment in the NHS workforce, so we continue to see an increase in the number of students and trainees across a range of professional groups. This includes investment in alternative training and education pathways, including apprenticeships and in education and training to upskill existing staff and enable the adoption of innovative ways of working.
 - **Social care:** Increase funding for local authorities to ensure the sustainability of the social care sector. Ring-fenced funding should have clearly defined outcomes to ensure spend drives the change needed.
 - **Tackling inequalities through prevention and health in all policies:** Shift funding to better resource the wider determinants of health and publish a delivery plan outlining the resources, funding, priorities and actions taken across all government departments to tackle inequalities. This is a whole-government issue, as the building blocks of health include housing, transport, energy and education among other sectors. These present a major opportunity to tackle inequalities as they have the biggest impact on the most vulnerable communities in Wales. The NHS cannot address the health impacts of inequalities alone. For example, spending on key determinants of health such as fuel poverty, housing quality and public health programmes will reduce future healthcare costs by improving population health and reducing the burden of preventable disease.
 - **Digital investment:** Adequately invest in digital infrastructure to underpin ambitions to maximise the potential of digital advancements in the NHS. Investment in digital will build digital functionality across patient pathways, enabling data to be captured to inform decision making and using tools to support improved delivery of care and drive efficiencies. Opportunities include enhanced self-care; connecting parts of our health, care and wider public services; enabling organisations to work in partnership to support the highest risk citizens first and deploying scarce staffing resources efficiently.
 - **NHS and the economy:** Recognise the NHS's role as a key driver of economic activity and employment when allocating budgets. As large employers, purchasers, and capital asset holders, NHS organisations are well positioned to use their spending power and

resources to address the adverse social, economic, and environmental factors that widen inequalities and contribute to poor health outcomes. A well-resourced NHS is vital to the running of the economy, including supporting people to get work. [Research](#) by the NHS Confederation demonstrates that for every £1 invested in the NHS, the economy gets £4 back in gross value added (GVA). Furthermore, for every £1 spent on [primary and community care](#), there could be increased economic output (GVA) by £14.

Consultation questions

What, in your opinion, has been the impact of the Welsh Government's 2024-2025 Budget?

8. The Welsh Government 2024-25 Budget recognised the need to stabilise the health system and the increase in the budget allocation to health services was welcomed. It provided additional financial support to NHS organisations, especially local health boards, as they continued to respond to demand and system-wide challenges. While the additional funding was welcomed, NHS leaders acknowledge that this has caused pressures elsewhere for a number of Welsh Government departments and other sectors.
9. Some positive developments following the increase in resources include:
 - Urgent care pathways in primary and secondary care for mental and physical illnesses have been redesigned
 - New technologies and treatments continue to be introduced
 - Funding the pay award for the workforce
 - Investment in attracting and training future workforce.
10. While there have been positive developments and additional funding welcomed, like other public services across the UK, the NHS in Wales has been significantly impacted by a range of external drivers, leading to increased financial uncertainty and deficits. With a significant gap between the growth in healthcare demand and the inability to respond fully in the short to medium-term, within certain fiscal constraints, six out of the seven health boards submitted deficit annual plans for this financial year (2024-25) and are concerned about the financial difficulties for 2025-26.
11. Factors contributing to the increased deficits over recent years include:
 - **Underlying deficits from 2023-24:** All health boards' deficits from 2023-24 were carried forward to 2024-25, acting as the starting point for 2024-25 budgets. As highlighted in the [Audit Wales](#) report, the overall deficit for 2023-24 was £183m: *"Against a backdrop of significant demand, the total in-year deficit for 2023-24 has increased to £183 million (£150 million in 2022-23) and the three-year cumulative over-spend across the NHS increased from £248 million in 2022-23 to £385 million in 2023-24"*.
 - **Workforce:** A sustainable workforce is essential for a sustainable NHS. Workforce costs have increased in both the NHS and social care. Pay costs accounted for 45 per cent of local health board revenue spend in 2023-24, around £5.8 billion. Workforce pay pressures are due, in part, to high levels of vacancies and sickness, which drive up the use of variable pay expenditure, such as agency costs. As highlighted by [Audit Wales](#), expenditure on agency staff has grown steadily from 2018-19 to 2022-23 but did reduce by 19% in cash terms in 2023-24, with annual overall agency spend being £262 million across NHS Wales. Whilst the majority of this spend covers workforce vacancies, some also supports additional activity to help meet demand.

- **Workforce planning:** The Welsh Government's 2024-25 investment in education and training of the NHS workforce was maintained at the same level as the previous financial year. Whilst this meant the number of commissioned places was maintained, it was around £20m lower than the recommended levels in the Health Education and Improvement Wales (HEIW) Education and Training Plan 2024-25 submitted to Welsh Government. Investment in education and training is key to supporting recruitment into NHS Wales, improving retention and developing new workforce roles to support service transformation.
- **Social care:** Social care services play a crucial role in care pathways by keeping people well at home, preventing hospital admissions, and enabling faster, safer discharges home. There continues to be a significant number of patients, on average [1,600](#), waiting to be discharged from hospital at any one time due to capacity challenges in the social care sector, costing the NHS hundreds of millions of pounds every year. The average rate of a hospital bed is £250 - £350 per night, meaning with 1,600 people medically fit for discharge, it costs an average of £400,000 – £560,000 per night to the NHS in Wales. This is a significant driver of financial pressure.
- **Medicines and prescriptions:** There has been increased spending on primary care and hospital prescriptions due to patient demand and the increased costs of medicines.
- **Maintenance of outdated estates and infrastructure:** The cost of running NHS estates and infrastructure continues to increase. The NHS is faced with an ageing estate, including digital infrastructure, which was not designed for current demands and therefore fails to meet modern standards. Many hospitals in Wales were built in the 1960s or earlier, with [11 per cent](#) of the estate built pre-1948 and only 6 per cent post-2015. For many NHS organisations, there are significant ongoing costs to repair estates and undertake essential maintenance. It is also key to invest in digital infrastructure, which is becoming increasingly important to mitigate cyber security risks and connect the health and care system.

12. While there have been higher deficits in recent years, NHS bodies are driving significant financial efficiencies in an attempt to contain costs. As [Audit Wales](#) highlighted, reported savings across the NHS increased again in 2023-24 to £210m, continuing the trend in 2022-23 and at their highest level since 2018-19. The NHS still relies heavily on one-off non-recurrent savings, with 41% of total reported savings in 2023- 24 falling into this category. However, positively, this percentage has reduced from 60% in 2022-23.

How financially prepared is your organisation for the 2025-26 financial year, how will inflation impact on your ability to deliver planned objectives, and how robust is your ability to plan for future years?

13. The financial health and sustainability of several organisations within the NHS in Wales continues to be challenging. In 2024-25, six of the seven local health boards' annual plans projected financial deficits, amounting to £221m (Cwm Taf Morgannwg University Health Board, the three NHS trusts and two special health authorities are projecting financial balance). Therefore, managing expenditure within available resources will continue to be challenging into 2025/26 and beyond.
14. Inflationary pressures have had a significant impact in recent years, but it is forecasted to be lower in 2025-26 and therefore should have a reduced impact on NHS budgets. Whilst NHS Wales organisations have welcomed the additional funding from the Welsh Government, increasing costs as a result of inflation has had a significant impact on NHS delivery against government priorities. Historically, health services have required above inflation funding increases to meet growing demand and the needs and expectations of the public.

15. While core inflation is forecasted to improve for the next financial year, there is increasing concern over the impact of the employer's National Insurance increase on suppliers to the NHS, specifically primary care, social care and the voluntary sector. These sectors are heavily dependent on staff, and the costs of National Insurance increases will inevitably be passed onto the NHS.
16. The significant risk and uncertainty of key funding streams makes financial planning increasingly difficult. For example, the current gap in funding digital programmes, with uncertainty surrounding the Digital Priorities Investment Fund, could disrupt progress on key digital programmes. Consequently, this presents a material risk specifically for Digital Health and Care Wales (DHCW). Digital maintenance contracts are a particular concern, especially given the reliance on contracts based in the US and the impact of inflationary pressures and exchange rates.
17. In relation to workforce, the HEIW Education & Training Plan for 2025-26 has been submitted to Welsh Government. It recommends a further increase in education and training based on the workforce challenges raised by NHS Wales bodies, as well as workforce intelligence gained from a range of sources. The NHS workforce needs to adapt over the next few years to recruit and retain its staff and effectively respond to the demand for healthcare in Wales. In addition, HEIW has developed a range of programmes and actions to improve recruitment into NHS Wales, improve retention of the existing NHS workforce and enable reform through workforce transformation, such as new workforce roles. Securing sustainable funding to deliver this work will enable a productive workforce to deliver the improved healthcare required.
18. The tight financial settlements over a period of years necessitates the ever-growing cost reduction programmes, which will require a fundamental rethink of the sustainability of some service areas in present service model configurations. NHS organisations are concerned that the focus on financial requirements could drive short-term decision making, shelving efficiency investment such as digital and service reconfiguration, and in some cases false economies. The severe constraints on capital will also hold up the delivery of cost-efficient service reconfigurations. The current state of many NHS facilities and the cost of the estate maintenance backlog also hampers the ability to meet decarbonisation and sustainability targets and capitalise on digital opportunities. However, it is the NHS's priority to meet control totals and demonstrate a balanced budget over the next three years.
19. Finally, while it is well documented that the NHS accounts for around 50 per cent of the Welsh Government's budget, there must be recognition of the significant [contribution](#) the NHS makes to local and national economies, its influence on the health and wellbeing of local populations and its role in addressing regional inequalities. The NHS directly employs over 110,000 people across Wales to quality and stable jobs, is a purchaser of local goods and a commissioner of local services, which are used for social benefits, while its buildings and spaces support communities. Interventions designed to improve health, inclusive growth and wellbeing in Wales should be a shared priority in the interests of all local, regional and national partners, businesses and communities.

What action should the Welsh Government take to:

- **help households cope with inflation and cost-of-living issues;**
20. Financial wellbeing is a building block of health and has a significant impact on the current and future demand on health services.
 21. The cost-of-living crisis is an ongoing public health issue that will have negative impacts on the health and wellbeing of the Welsh population both now and into the future. A [Public Health Wales Survey](#) in 2023 found that 43% of people reported a worsening financial situation, with 44% of people saying the rising cost of living negatively impacted

their mental health. It is likely that those making the difficult decision to eat or heat their homes will require the support of the NHS, and so preventative action is required to alleviate any potential demand and to ensure inequalities are not exacerbated.

22. The impact of the cost-of-living crisis requires a public health response that:
 - Recognises the immediate threat of the cost-of-living crisis poses to health and wellbeing, with a greater focus on supporting those who will be hardest hit
 - Prioritises preventative action, the significant negative impacts of the cost-of-living crisis and the COVID-19 pandemic pushes on the existing vulnerabilities of entrenched poverty and inequity in Wales.
23. In the short-term this includes:
 - A focus on mental health and wellbeing support
 - Income maximisation (including debt support and social prescribing)
 - Efforts to reduce fuel poverty and the impact of cold homes, preventing homelessness, and ensuring equitable public service access
 - Employers supporting staff, including careful management of redundancy
 - Health and care system stakeholders preparing for winter pressures
 - Safeguarding against an increased risk of violence and domestic abuse.
24. In the medium/longer-term this includes:
 - Energy efficiency measures and a shift to affordable, green energy
 - Implementing the right to adequate housing
 - Developing healthy and sustainable local food systems
 - Encouraging active, low-carbon travel and public transport
 - Promoting fair work
 - Violence prevention initiatives
 - Enhancing support for parents to address common family stressors.
25. To create a healthier and more equal Wales longer-term, this includes:
 - Implementing legislation to mainstream the consideration of health, wellbeing and equity in all policies ('health in all policies').
 - Building societies and communities that support health, including: developing community resilience, cohesion and social capital; promoting healthy behaviours; and creating an 'Economy of Wellbeing'
 - Taking a life-course approach, with a focus on early years.
26. We must shift the focus from public health initiatives delivered through the NHS and local authorities to addressing factors that cause ill-health such as education, poor housing, transport and food quality. As highlighted in the Welsh NHS Confederation Health and Wellbeing Alliance report, '[Mind the gap: what's stopping change?](#)', addressing the factors that cause ill-health in the first place should be a central focus for the Welsh Government, supported by a cross-government approach to inequalities.
27. Harnessing a renewed focus on health inequalities has the potential to reap vital benefits in the longer-term as well as in the current crisis. Making progress involves thinking and planning for the long-term and translating the evidence on tackling health inequalities into practice. It also involves rethinking the approach to decision-making in policy areas that shape the building blocks for a healthy life, such as employment, education, income, housing, environment and community factors.

Address the needs of people living in urban, post-industrial and rural communities, including building affordable housing and in supporting economies within those communities?

28. Urban, post-industrial and rural communities are impacted by Brexit, the COVID-19 pandemic and climate change (the 'triple challenge'), as well as the cost-of-living crisis, in a myriad of interconnected and compounding ways that will affect the health and wellbeing of people living in those communities. The factors that lead to different impacts for different people need to be carefully considered if the Budget is to address the needs of all people living in Wales.

Post-industrial communities

29. Job loss and unemployment has particularly scarring effects on mental health and wellbeing, and [evidence](#) focusing on the 2008 recession highlighted financial and job insecurity and unemployment as major risk factors for mental illness, suicide, substance misuse and food insecurity. Job loss also has a negative effect on the physical health of individuals, including via increases in unhealthy behaviours such as smoking and excess drinking. This [results](#) in increased risk of death from suicide, alcohol-related diseases, heart attack and stroke.
30. Coastal and post-industrial towns were found to be most at risk and disproportionately affected by the COVID-19 pandemic in terms of employment. According to the Welsh Index of Multiple Deprivation (WIMD), the local authorities identified as having the most workers in at-risk industries are also home to some of the most deprived areas of Wales.
31. With support and investment, areas with labour or skill shortages can become places that offer new employment and training opportunities. There is an opportunity for the Budget to invest in post-industrial communities in Wales to create employment and training opportunities, and therefore, positive health and wellbeing outcomes.

Rural communities

32. [Evidence](#) suggests that rural communities in Wales are being harder hit by the cost-of-living crisis due to higher energy, housing and transport costs compared to those living in towns and cities. As a result, they are more likely to experience poor health and wellbeing outcomes.
33. [Research](#) conducted by Public Health Wales with rural communities identified that financial instability, uncertainty, challenges in succession planning, and a lack of sense of control are considerable sources of stress and anxiety, yet NHS providers in rural communities were identified as more likely to have experienced exacerbated workforce issues during the pandemic.
34. If the Budget seeks to tackle poverty and support all those in Wales experiencing it, it will need to take account of the frequently 'hidden' nature of rural poverty, which is not easily captured by geographically focused programmes where eligibility is defined by WIMD (in contrast with post-industrial areas). Currently, people living in rural areas receive less funding despite increased needs. It is therefore important for Budget decisions to recognise the specific context of rural areas, whether that be investment aimed at supporting people in Wales through the cost-of-living crisis; increasing employment opportunities; supporting small businesses and the self-employed (including farmers); improving access to health and care services; or responding to climate change.

Are Welsh Government plans to build a greener economy clear and sufficiently ambitious? Do you think there is enough investment being targeted at tackling the climate change and nature emergency? Are there any potential skill gaps that need to be addressed to achieve these plans?

35. The green agenda is important both for the health of the population and for the organisations within NHS Wales. However, further investment, including capital funding,

is required to support public bodies to reach the Net Zero target by 2030, set by the Welsh Government. The pressures on capital resource will make it challenging to transition to a more energy efficient estate within the given timeframes.

36. NHS organisations have a substantial impact on the environment, as delivering high-quality health and care places numerous demands on natural resources and the environment. This includes the use of energy, water and consumables, including single-use plastics; waste production and waste management; and travel, which requires fossil fuels and contributes to air pollution.
37. In response, the Welsh Government is investing in digital technologies and the NHS's fleet of vehicles to reduce energy usage. NHS Wales organisations are also looking at establishing local supply chains using their buying powers, to help shorten the supply chain and reduce emissions. In addition, making better use of digital technology across services and communities, such as video consultations, reduces the environmental impact of healthcare delivery.
38. While there has been some investment, a better understanding of the options and support available for the renewal of the NHS Wales estate would better align the NHS with Welsh Government strategy. Where there are timescale gaps in the availability of green technology to replace older technologies and carbon-heavy energy solutions, better understanding of interim solutions is needed. For example, one arm of Welsh Government might influence the rejection of funding for a traditional technology without an available alternative holistic green solution. This can contribute to business continuity risk and medium-term carbon inefficiencies, as older technologies are patched up to maintain services. While all options are being considered by NHS leaders, without sustained investment and new infrastructure the Net Zero target is unlikely to be met.
39. Bringing the workforce with us on the sustainability journey is key. This involves delivering sustainable healthcare within curricula, including recognising the impact climate change has on the health of the population. HEIW leads on recruiting climate smart champions within the NHS and provides training resources to staff, such as the new Climate Smart Community platform. In addition, Green Health Wales is an all-Wales network for professionals and organisations to make health and care services "climate smart" by spreading innovative sustainable practice across the NHS in Wales.

Is the Welsh Government using the financial mechanisms available to it around borrowing and taxation effectively?

40. While we have no specific comments on financial mechanisms available to the Welsh Government, our members support increases to public health taxation. At a UK level, we support the increase in the soft drinks levy, the increases in tobacco duties as well as a new vaping products duty. These measures will help tackle the key public health challenge of obesity, and other harms caused by high sugar intake, and support progress towards a smoke-free generation. We also welcome the UK Government's commitment to implement further measures such as reviewing the current sugar thresholds and restricting junk food advertising on TV and online.

The Committee would like to focus on a number of other specific areas in the scrutiny of the Budget. Do you have any specific comments on any of the areas identified below?

- **Is enough being done to tackle the rising costs of living and support those people living in relative income poverty?**

41. While the rising cost-of-living has affected most households across Wales, it is disproportionately impacting and widening health inequalities for the most disadvantaged. Those already in relative income poverty in Wales have been hardest hit, with certain groups or households more likely to be in relative income poverty, including women. [Recent data](#) show these groups are more likely to find it difficult to afford or are behind on their energy, rent or mortgage payments due to the cost-of-living crisis. In [2022](#), 98% of low-income households in Wales were classified as living in fuel poverty, with over four in 10 estimated to be in severe fuel poverty.
42. The worsening scale and severity of poverty in Wales has been exacerbated by the cost-of-living crisis, which negatively impacts the scale and severity of poor health and wellbeing. The health needs of the most deprived groups are likely to increase further, while others are likely to find their worsening financial situation negatively impacting their health for the first time.
43. Addressing the wider determinants of health would help ease the impact of the cost-of-living crisis and relieve pressure on the NHS in the longer term. A key determinant is the quality of housing and the [impact of cold homes](#), especially on respiratory conditions.

How could the budget further address gender inequality in areas such as healthcare, skills and employment?

44. Continued focus on delivering equitable health and public services would support reducing gender inequality. Women's health is one of the priority areas for the NHS, as set out in previous Welsh Government planning frameworks, and is likely to continue to be a priority in the next financial year. Women's health is influenced by more than access to healthcare. For the women of Wales to be healthy, we need the right building blocks of health and wellbeing in place. These include warm homes, good jobs, enough money to pay bills, safe childhoods and connections with people in our communities. Investment into (and the implementation of) the Women's Health Plan in Wales will be key to addressing gender inequality in these areas. Therefore, whilst the Budget should focus on reducing inequalities and target support for those most in need, understanding people's multiple and overlapping disadvantages (and their underlying causes) will be crucial to reduce poverty and other forms of inequality in the long-term.
45. Currently the UK health and social care system, like across the globe, was designed around a white, cis-gender, heterosexual, male prototype. However, the UK stands out as the country with the [largest female health gap](#) in the G20 and the 12th largest globally, with women spending [three more years in ill health and disability](#) when compared to men. The 'male default' permeates research, clinical trials, education and training, as well as the design of policies and services.
46. Women make up a disproportionate percentage of those out of work and economically inactive due to long-term conditions, a trend that has been consistent since 2014. While sickness absence rates have been on the rise for both women and men since 2020, they are 1 percentage point higher in women than in men. The recent NHS Confederation report, [Women's health economics: investing in the 51 per cent](#) evidences that for every additional £1 of public investment in obstetrics and gynaecology services per woman in England, there is an estimated ROI of £11. If an additional £1 per woman in England were invested in these services, the economy could benefit from an additional £319 million in total gross value added (GVA). The report also considers the economic cost of absenteeism due to severe period pain and heavy periods alongside endometriosis, fibroids and ovarian cysts is estimated to be nearly £11 billion per annum and unemployment due to menopause symptoms has a direct economic impact of approximately £1.5 billion per annum with approximately 60,000 women in the UK not being in employment due to menopause symptoms.

Is the Welsh Government's approach to preventative spending represented in resource allocations (Preventative spending = spending which focuses on preventing problems and eases future demand on services by intervening early).

47. As demand on health and care services is so pressing, it is currently very challenging to invest in preventative measures. Resources must be allocated to provide the best outcomes for the population, and it is important the Welsh Government mandate that a nominal proportion of health and social care funds should be spent on preventative and early intervention activities, with spending bodies are held to account for the use of these monies.
48. Affordability versus long term value and sustainability must be delivered in tandem. It is important to recognise that the NHS is already investing in preventative services, including vaccinations, public health teams, community services to support people to manage their condition at home and primary care services, such as dentistry, GPs and pharmacies.
49. The whole public sector needs to be appropriately resourced to aid prevention, including social care, housing and education. There is considerable evidence that demonstrates preventing, rather than treating ill-health, is financially preferable. Within the health and care system, preventative actions should be taken at different levels (known as primary, secondary and tertiary prevention). There is strong [evidence](#) that secondary prevention can substantially reduce disease incidence and progression.
50. A 2019 Public Health Wales [report](#) on the return on investment of public health interventions demonstrated that, on average, for every £1 invested in public health, £14 is returned to health services or the wider system. Examples include spending on increasing cycling and walking in urban areas could save £0.9 billion for the NHS in Wales over 20 years and a return of £1.35 is possible for every £1 spent on targeted flu vaccination.
51. Investment can mitigate the negative impact that current challenges are having on health and wellbeing. For example, [research](#) shows that poor housing in Wales has an estimated cost to society of around £1 billion per annum, with a significant proportion of that cost being felt by the NHS through treatment for falls and respiratory illnesses. Public health interventions such as falls prevention and housing improvements, costing £584 million, offer positive returns over the short to medium term (1-6 years). If the most severe hazards were removed from housing in Wales, there would be an estimated £95m saved per year in treatment costs.
52. Investments can be made now to create a healthier, more equal society and increase resilience for future challenges. We know that those living in the most deprived areas use hospital services more than those in less deprived areas. [Public Health Wales](#) estimated that higher use of hospital services due to deprivation, or poverty-driven poor health, costs the NHS in Wales an extra £322 million per year, equivalent to around £1 in every £12 (8.7%) spent on Welsh hospitals.
53. Taken together, addressing immediate health concerns should be balanced with tackling the underlying structural causes of poor health and wellbeing to prevent avoidable ill-health and create a healthier and more equal society. PHW have developed the [Prevention-Based Health and Care \(PBHC\) Framework](#), which identifies fundamental components needed to shift the health and care system towards a prevention-based approach.

54. Finally, NHS leaders recognise that services across the public sector, who play a key role in prevention and supporting the health and wellbeing of the population, are facing acute financial challenges. NHS leaders therefore support an approach to further protect funding for preventative measures, recognising the importance of improving population health outcomes and the sustainability of services in the longer term. However, funding allocated for preventative services, including for social care, needs to have clear levers imposed by the Welsh Government to ensure the desired outcomes are achieved.

How should the Welsh Government explain its funding decisions, including how its spending contributes to addressing policy issues?

55. It is vital that the Welsh Government, and all politicians, explain the financial uncertainty and challenges faced and the impact this could have on NHS and wider public services.
56. As highlighted in our briefing, [The NHS at 75: How do we meet the needs of future generations?](#), the scale of the challenge must be communicated to the public and an honest conversation is needed about what the NHS can be expected to provide in the future. Without transparency from the government on how funding decisions are made, it is challenging for NHS and wider public sector leaders to explain to local populations the reasons behind difficult decisions around service change. We must better engage with the public on service change, as long-term service transformation will take time to implement, meaning short-term measures must be established to deliver higher priority services.
57. Individuals must feel personally invested in their wellbeing and our health and care service to help ensure its long-term sustainability, which will only be possible through public involvement and co-production of services. This will allow people to feel supported, empowered and informed to take more responsibility for their health and wellbeing, manage their conditions and use services responsibly. Now is the time to galvanise the Welsh public to engage in how the health and care system can innovate and transform to meet the needs of future generations, enabling patients to be navigators of their care.

How can the documentation provided by the Welsh Government alongside its Draft Budget be improved?

58. Given the uncertainties of budgeting at a national level, it might be appropriate to scrutinise the application of Barnett consequentials received after the main annual budget motion has been completed.
59. There must be improved transparency around the level of funding held in reserve at the centre and for all-Wales projects. This will help paint a clear picture of what is required and the funding available to enable the NHS to plan for services, programmes and the workforce and skills required.

How should the Welsh Government prioritise its resources to tackle NHS waiting lists for planned and non-urgent NHS treatments. Do you think the Welsh Government has a robust plan to address this issue?

60. NHS leaders welcomed the recent additional [resources](#) in 2024-25 to support health boards to reduce the longest waiting times, increase outpatient appointments and for diagnostic testing. However, it is important that such funding is recurrent as there is greater opportunity to deliver value by implementing recurrent solutions.

61. It is clear the effects of the pandemic are having a significant and lasting impact on healthcare systems. This includes the ability to achieve the level of activity needed to eradicate clinical treatment delays, with rising demand on services and more patients presenting with higher acuity, and the ability to recruit and retain the workforce needed across health and care services.
62. Reducing the elective backlog will take sustained investment over many years. While the provision of funding in October and November 2024 to address waiting list backlogs was welcomed, plans to reduce the elective backlog must consider all parts of the health and social care system, not just acute hospital settings. Mental health services, allied health professionals, primary and community care form an eco-system that helps patients wait well before elective treatment, sometimes resulting in the patient no longer needing the planned treatment. Ambulance services, for instance, play a critical role in supporting communities. They have a unique role in connecting with all parts of the NHS and other emergency services and can play a big role in supporting the pump priming of 'upstream/out of hospital' transformation and long-term service development. Social care has a big impact on NHS capacity by keeping people well at home and in their communities, as well as the ability to discharge medically fit patients from hospital, to free up beds to treat more patients. Unless the challenges of demand and capacity across the whole health and care system are addressed, specific, non-recurrent funding for schemes won't be enough to achieve a sustainable health and care system in the long term.
63. In the short-term, waiting lists present a clear starting point for identifying individuals and groups in need of care. By using the available data, we have the opportunity to prioritise and design tailored communications and service interventions such as waiting well and prehabilitation, to achieve optimum positive impact. However, consideration should be given to how Wales can take an equitable approach to address the challenges and impact of waiting times. Healthcare needs are not equal across the population, and in Wales the greatest burden of disease is closely linked to socio-economic disadvantage. We [know](#) that across the UK, those with socioeconomic disadvantages face longer waiting times.
64. In addition, we need to simultaneously seek ways to reduce future demand on health and care services through a variety of prevention approaches. This will help reduce new additions to waiting lists and have longer-term benefits on service resilience. Approaches include upscaling preventative interventions and providing extra support and capacity to social care and primary and community care services. Digitally enabled and behaviourally informed health improvement interventions (including services, support and communications) could be effectively used to connect people with services they want and need.

Is the Welsh Government providing adequate support to the public sector to enable it to be innovative and forward looking through things like workforce planning.

65. A sustainable workforce is essential for a sustainable NHS. Investment in student education and staff training across a range of professional groups should continue to be a priority if the healthcare system is to respond to future demands and deliver improved outcomes for patients. In addition to traditional routes, investment in alternative training and education pathways, including apprentices, is important. Investment in educating and training existing staff to acquire new skills and expertise is essential to support the NHS' drive to deliver new ways of working and adopt innovative technology and digital advancements.
66. Strategic workforce solutions should be developed to actively encourage recruitment from local communities, to study, train and work in the NHS across Wales, including

increased promotion of [Train Work Live](#). This should include developing new roles and skills which align with the use of innovative technologies to provide greater resilience.

67. Robust long-term workforce planning must be in place to maintain a sustainable workforce and enable the best use of resources. Given the lead times, this would need a 10–15-year approach to change the shape of care, the shape of work and the shape of education. This would provide the opportunity for a radical rethink of how we work.
68. Further support is required to consider future opportunities such as in Artificial Intelligence and the emerging work of the AI Commission for Health and Social care. Digitisation is critical to improving productivity in the NHS, but there is a severe digital and data skills shortage in the workforce. This impacts the NHS's ability to fully develop, deliver, and scale the digital transformation required to realise real productivity gains.
69. Maintaining and growing an appropriately staffed and skilled workforce is critical to a functioning health service and, therefore, recruiting people into healthcare careers that will prioritise their wellbeing and job satisfaction remains vital.

Has there been adequate investment from the Welsh Government in basic public sector infrastructure.

70. The ongoing lack of capital funding and investment is a major barrier to service delivery now and in the future. At a UK level, the health and social care capital budget will increase by 9.8 per cent and 12.1 per cent (or £3.1 billion overall) this year and next. However, this extra money cannot alone help fix the capital process and the overall system requires reform to make it easier to plan and execute capital projects. Also, additional capital funding without an associated increase in revenue funding means the full benefits of capital investment may not be realised.
71. The NHS is faced with an ageing estate, including digital infrastructure, which was not designed with current demands and risks in mind. NHS leaders share the government's commitment to boost NHS productivity and are doing all they can to tackle the elective care backlog, however the lack of capital funding is a major barrier. We need a funding solution from the Welsh Government for major capital infrastructure work required to keep services running in their current configuration. We have called on the Welsh Government to develop a ten-year investment plan for service change to reshape NHS estates and infrastructure, including digital infrastructure, making it more sustainable, reducing carbon emissions and maximising public assets.
72. Capital investment is key to continuing to deliver high-quality, safe healthcare, as well as reaching longer-term goals to decarbonise and integrate care. Having a multi-year capital funding settlement for the entire NHS would help reduce the backlog, ensure the safety of the NHS estate, improve patient outcomes and the working environment for NHS staff, and truly make inroads to reducing inequalities by transforming models of care and improving access to health and care services.
73. Many NHS organisations have significant estates maintenance backlogs, with high costs even just for essential maintenance. One health board has an estimated £150m of maintenance costs, with many organisations needing to replace expensive equipment well past its effective working life. This is expensive and prevents NHS organisations from using funds for new services and infrastructure.
74. Capital and associated revenue funding is needed to invest in digital infrastructure and capitalise on digital innovations, which are increasingly important to mitigate cyber security risks, improve productivity, enable enhanced self-care and connecting parts of health, care and the wider public sector to enable people to keep safe and healthy at home for longer. COVID-19 highlighted the opportunities afforded by digital technology

across the health and care system. Its availability, dependency, access, resilience and security are now essential to ensure the continuity of services and NHS organisations are committed to building on the progress made. The Track Trace Protect system demonstrated the art of delivering a product on a national scale safely, quickly and efficiently. There are future opportunities to accelerate the shift to data driven, value-based and locally delivered models of care.

How should the Budget support young people?

75. Young people are the future of Wales. Giving every child the best start in life is fundamental for achieving a healthier and more equal society, recognising that disadvantage can start before birth and accumulate over the life-course. Consequently, the building blocks that shape the mental and physical health of children and young people, including education, their living environments and social relationships, should be prioritised for investment. Investment in early years development can help to break cycles of poverty and the return on investment could see reduced pressure on NHS resources in the long term.
76. Public Health Wales conducted a [Mental Wellbeing Impact Assessment](#) to examine the impacts of the COVID-19 pandemic on the mental health and wellbeing of young people in Wales. This highlighted a need to mitigate the effects of the pandemic by investing in:
- Social skills, relationships and reducing social isolation
 - Collaborative working
 - Opportunities for valued roles
 - Building self-belief, self-efficacy, confidence and a sense of belonging
 - Community cohesion
 - Physical activity
77. Several areas for action were identified to maintain and protect mental wellbeing for young people through infrastructure. These included:
- Developing places and spaces that support young people's physical and social development e.g. providing safe places for young people to meet with peers indoors and outdoors
 - Housing that provides adequate internal space and access to safe outdoor space
 - Investment in accessible green and natural spaces.
 - Digital inclusion and equity of access to online information and services
 - Providing access to affordable transport and active travel as an important enabler of recovery and to support young people's participation and inclusion in education, employment, and social life
 - Investment in community arts and youth participation.
78. These factors require further action and investment to ensure mental wellbeing for young people in Wales.

How is evidence and data driving Welsh Government priority-setting and budget allocations, and is this approach clear?

79. There is an opportunity to further improving evidence-based decision making by continuing to invest in key digital and data infrastructure, such as the National Data Resource, to provide a source of insight for priorities and budget allocations.

Is the support provided by the Welsh Government for third sector organisations, which face increased demand for services as a consequence of the cost-of-living crisis and the pandemic, sufficient?

80. NHS leaders recognise the significant financial challenges many third sector organisations in Wales currently face, at a time of increased demand on their services. NHS leaders have always valued the significant contribution the third sector makes to supporting the health and wellbeing of the population. They recognise that third sector organisations are mutual partners who have the skills and expertise to improve patient and service user experience and outcomes. All NHS organisations in Wales work in partnership with the third sector by commissioning organisations to deliver services, in effect bolstering capacity and reducing demand on the NHS.
81. The influence and reach of third sector organisations are not limited to supporting the delivery of health and care services. The sector also plays a vital role in the prevention and wellbeing agenda by providing health and care information; patient and service user advocacy; enabling people to maintain their independence, health and wellbeing in their own home and in their community outside of NHS settings; and improving quality of life and community cohesion by supporting volunteers and volunteering opportunities.
82. During the pandemic, volunteers played a vital role in both helping the most vulnerable and helping official agencies by becoming an integral part of the wider, more formal response to the pandemic; with communities themselves often being the most knowledgeable about their community's own needs and how to meet them, and with established connections and trust. Research from Public Health Wales and partners identified three key elements to enable and sustain [community-led action](#) in Wales. These were:
- Understanding community assets and place factors;
 - Integration of community-led action into the wider system; and
 - Enabling the conditions that drive health equity.
83. Harnessing the upsurge in community-led action during the pandemic response is key to building more resilient communities throughout Wales, who are better able to respond to the ongoing impacts and to adapt to future crises (be that infectious disease, climate change, or economic challenges). However, communities need resource to continue to deliver these kinds of services.
84. Connecting citizens to community support, often provided by the third sector, can enable people to better manage their health and wellbeing. Social prescribing is holistic approach to connecting people to non-medical services and community resources, such as mental health support, physical activities, and social groups, to help improve their health and wellbeing. The all-Wales social prescribing framework provides a standardised approach, ensuring that people across Wales have equitable access to quality social prescribing services, regardless of where they live. Its implementation is key to consistency in social prescribing.
85. The third sector also plays a significant role in engaging with health and social care services when the NHS and other public sector bodies consult on new services or service change. Within A Healthier Wales, there is a clear emphasis on shifting towards community-based models of health and social care that cut across traditional organisational boundaries. A Healthier Wales has enabled third sector bodies to take on a more enhanced role in supporting people and communities, including through engaging with Regional Partnership Boards (RPBs) and Public Service Boards (PSBs).

What are the key opportunities for the Welsh Government to invest in supporting an economy and public services that better deliver against the well-being goals in the Well-being of Future Generations (Wales) Act 2015?

86. NHS organisations are committed to delivering on the vision set out in the Well-being of Future Generations (Wales) Act 2015. This supports new ways of working across the health and social care system and acts as a framework for considering how the decisions made in the here and now could impact the health and wellbeing of future generations.
87. While health boards make small financial contributions to Public Service Boards (PSBs) from their own budgets, health boards do not receive financial support or resources from the Welsh Government to support the implementation of the Act. Therefore, earmarked Welsh Government funding would support public bodies to make further progress. The expectation is that implementing the Act falls within an NHS organisation's core business responsibilities, so it is currently absorbed by the budgets of those who lead on the Act within each organisation. In recent years, many of these roles have had to be broadened to encompass significant reporting responsibilities to comply with the Act.
88. NHS leaders recognise that implementing the Act should be a key part of core business, both at an organisational and departmental level. However, developing the level of knowledge and robust partnerships needed to implement the Act takes time and workforce capacity, despite no allocated financial resource. In addition, some health boards are members of multiple PSBs that sit within their health board footprint. The strategic priorities of each PSB vary, which can lead to competing priorities for the health board. While RPBs align with health board footprints, PSBs align with local authority footprints, causing challenges with the governance arrangements for RPBs and PSBs. Further clarity is required on the relationship between RPBs and PSBs so they can work in a complementary way.
89. The Well-being of Future Generations Act does provide a clear mechanism for improving the building blocks for a healthy life that underpin health inequalities. Looking to the future, we know that unless action is taken now, there will be more challenges that have the potential to exacerbate existing inequalities. For example, research co-produced by Public Health Wales, the Future Generations Commissioner for Wales and Cardiff University examining the potential impacts of the ageing population, the changing nature of work with increased automation, and climate change, found that existing inequalities in Wales risk being carried into the future unless they are specifically addressed. This includes actively promoting health and equity across all areas of policy development.
90. Finally, investment in improving the food system with an ambition to enable all people to access affordable, healthy food in Wales could support the Act's objectives, environmental, decarbonisation and Foundational Economy policy. Support to public sector bodies to source food from Welsh, environmentally and globally responsible providers would enable alignment with the ambitions of [Cymru Can](#) focus area on food.

Other comments

Introduce longer-term funding cycles

91. Demand for healthcare has grown significantly across the UK and is projected to accelerate along with the ageing population, with more people living with multiple complex health conditions. Therefore, Welsh and UK Governments must move away from short-term thinking when setting budgets.
92. As highlighted in the '[NHS in 10+ years](#)' report, the proportion of those of state pension age in Wales is projected to increase faster than those of working age over the next ten years. Diagnoses of several long-term conditions, including dementia and some cancers, is also projected to increase. Therefore, we must consider longer-term funding cycles to

allow health and care leaders to plan for, and invest in, projected long-term demand and service improvement.

Social care

93. Health leaders have warned that the lack of funding for social care is one of the biggest risks to the future sustainability of the health and care system. Funding for social care services should be prioritised to prevent people going into hospital and enable faster, safer discharge. It is not possible to consider the long-term future of the NHS in Wales without considering the issue of how, and to what level, the social care system should be funded in the future. We need to work towards achieving a consensus that NHS and social care services are interdependent.
94. The last few years have exposed deep cracks in the social care system and have exacerbated structural vulnerabilities, with devastating consequences for social care residents and their families. We need a stable provider market and a sustainable workforce that is properly valued, paid and respected for their important work.
95. As recently [highlighted](#) by the Welsh Local Government Association, councils are calling for urgent investment in social care in the upcoming Welsh Government Budget to help meet huge funding pressures facing the sector. A WLGA survey of council budgets has identified £106m of in-year pressures in social services (2024-25). An additional £223m pressure is anticipated next year, representing 40% of the overall pressure for local government (£559m) just to stand still. The WLGA has warned that without further help, meeting care and support needs will become increasingly difficult, further impacting healthcare service delivery with residents waiting longer for care in the community. Councils are having to focus more on social care spend, leaving fewer and fewer resources available for preventative support to help people maintain independence and healthy lives and preventing individuals and their families from reaching crisis point.
96. We need to provide local authorities with ring-fenced allocations for social care to meet the needs of their population and to support system-wide sustainability. The variation in investment in social care across Wales needs to be addressed through a renewed collaboration between the Welsh Government and local government, with an independent assessment on local authorities' social care spending. The funding allocated to social care needs to have clearly defined target outcomes imposed by Welsh Government to ensure spending drives the change we need to see.

NHS and the economy

97. A physically, psychologically and socially healthy population results in a more economically active population. Interventions designed to improve health, inclusive growth and wellbeing are in the interests of all local, regional and national partners, businesses and communities and act as a key driver for economic activity and employment. NHS organisations are well positioned to use their spending power and resources to address the adverse social, economic, and environmental factors that widen inequalities and contribute to poor health outcomes.
98. Poor health outcomes negatively impact the economy and reducing the number out of work due to health problems would benefit the economy and prosperity of Wales. The UK Government has recently committed £240 million to trial new ways of getting people back to work. The NHS Confederation welcomed this following our recent [report](#) which showed since 2020 economic inactivity in the UK has risen by 900,000, with 85% of the increase those on long-term sick. Our analysis with Boston Consulting Group found reintegrating half to three-quarters of these people could deliver a £109-177 billion boost to the UK's GDP (2-3 per cent in 2029) and unlock £35-57 billion in fiscal revenue over the next five years.

99. Therefore, investing in the NHS enables economic growth by getting people back into work and reduces the gap in healthy life expectancy (HLE), which currently [stands](#) at 13.3 years for men and 16.9 years for women between the richest and poorest. Beyond decreasing NHS and social care costs, recent research shows a one-year increase in HLE in the UK's working population could generate an annual boost of £60 billion in aggregate lifetime earnings.

Conclusion

100. Healthcare, reducing inequalities and maintaining mental health and wellbeing should be at the heart of the Welsh Government's Draft Budget. NHS leaders understand the current budget limitations on the Welsh Government and believe we need to work together with the government, all political parties and public sector leaders to create innovative solutions across a streamlined set of priorities, which effectively balance short-term need with long-term vision. However, the scale of the challenge must be clearly communicated to the public.
101. NHS organisations across Wales are committed to doing the very best they can to deliver high-quality, timely and safe care to the people of Wales. Our members recognise the importance of improving population health and wellbeing by creating an environment that enables people to maintain good physical and mental health for as long as possible.
102. Creating a sustainable system requires a cross-sector effort to build healthier and more prosperous communities, reducing demand well into the future. To this end, population health must be a consideration across government department budgets. We need to emphasise the importance of working with partners across the public sector so we may collectively rise to the challenges faced. We cannot lose sight of the fact that this is not just about budgets, targets and deficits – it is about people's lives. They will bear the brunt of the impact, as will the staff who do their very best to care for them every day.

Cyflwynwyd yr ymateb i ymgynghoriad y [Pwyllgor Cyllid](#) ar [Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2025-26](#).

This response was submitted to the [Finance Committee](#) consultation on the [Welsh Government Draft Budget 2025-26](#).

WGDB25-26(6)71: Ymateb gan: Cymdeithas Cyfarwyddwyr Gwasanaethau Cymdeithasol (CCGC) a Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLLC) (Saesneg yn unig) |
Response from: Association of Directors of Social Services (ADSS) and Welsh Local Government Association (WGLA) (English only)

Senedd Cymru Finance Committee: Welsh Government Draft Budget 2025-26

Contribution by ADSS Cymru

Authority	Lance Carver - Cadeirydd
Completed by	Paul Pavia, Policy and Research Lead
Date	December 2024

General Comment

The Association of Directors of Social Services (ADSS) Cymru is the professional and strategic leadership organisation for social services in Wales and is composed of statutory directors of social services, the All-Wales Heads of Children’s Service (AWHOCs), the All-Wales Adult Service Heads (AWASH) and tier three managers who support them in delivering statutory responsibilities: a group which consists of over 300 social services leaders across the 22 local authorities in Wales.

The role of ADSS Cymru is to represent the collective, authoritative voice of senior social care leaders who support vulnerable adults and children, their families, and communities, on a range of national and regional issues in relation to social care policy, practice, and resourcing. It is the only national body that articulates the view of those professionals who lead our social care services.

As a member-led organisation, ADSS Cymru is committed to using the wealth of its members’ experience and expertise. We work in partnership with a wide range of partners and stakeholders to influence the important strategic decisions around the development of health, social care, and public service delivery. Ultimately, our aim is to benefit the people our services support and the people who work within those services.

ADSS Cymru welcomes the opportunity to contribute to this consultation on the Welsh Government’s Draft Budget 2025-26. We have produced a briefing in partnership with the Welsh Local Government Association (WLGA) and the Society of Welsh Treasurers (SWT), summarising the financial pressures on social services. The paper presents the pressures for 2025/26, as well as describing the current in-year pressures that are being experienced for 2024-25. It also examines predicted forecasts beyond the next financial year. We have attached the report to this covering document for the Committee’s consideration.

Social care and support services in Wales face significant financial pressures, with projected social services budget shortfalls reaching £628 million by 2028. Local councils, despite their commitment to delivering high-quality care and supporting individuals' independence, are struggling to maintain essential services due to rising costs and growing demand. This financial strain threatens the sustainability of social care, risking longer waiting times, reduced community care, and increased pressure on the NHS. Councils are forced to prioritise critical services, limiting investment in preventative measures crucial for early intervention, homelessness prevention, and crisis avoidance.

The briefing paper underscores the urgent need for additional funding and policy support from the Welsh Government to address these pressures. Without this, councils face difficult budgetary decisions that could further erode service quality and accessibility. Workforce stability is also a major concern, with fears that continued underfunding will exacerbate staff shortages and demoralisation.

Despite these challenges, councils remain committed to improving service delivery through innovative approaches, including enhancing community care capacity, facilitating hospital discharges, and integrating services through emerging technologies. However, achieving long-term sustainability depends on securing sufficient funding to support both immediate and future service demands. ADSS Cymru advocates for prioritising social care funding alongside health care to prevent a deeper crisis and ensure timely, person-centered support for Wales' most vulnerable populations.

Lance Carver
Cadeirydd
ADSS Cymru (2024-25)

Summary of Social Services Financial Pressures 2025-26 and Onwards

Purpose

1. This consultation paper provides an assessment of social services spending pressures. It includes information covering the current financial year (2024-25) and also provides estimates of the pressures in 2025-26, 2026-27 and 2027-28. This information is based on local authorities' medium-term financial plans and information supplied in a survey of all 22 councils carried out by the WLGA during August/September 2024 with the help of ADSS Cymru and the Society of Welsh Treasurers.
2. It should be noted that the pressures calculated within this paper are based upon maintaining working practices and core structures as they are at present – these are the financial pressures services are facing to just 'standstill'. The paper allows for inflationary pressures in line with increasing salaries and fees within normal parameters, however, this does not allow for increasing salaries and fees at a higher aspirational rate to address the current workforce and system challenges and without consideration for any new legislative requirements. Without additional funding these challenges are likely to continue and exacerbate.

Overall Local Government Pressures

3. The estimated pressure across local government services for 2025-26 is £559m, this is £38m higher than previously thought. This would require a spending increase of just over 7% in net revenue expenditure¹. This falls to £454m in 2026-27 and then rises slightly to £464m in 2027-28.
3. The pressure next year is double what we would ordinarily expect to see. To address a pressure of £559m, without additional funding, will require a mix of council tax increases, cuts to services and efficiencies. The pressure is equivalent to a 26% increase in council tax, or the loss of just under 14,000 posts².
4. In addition, there are projected in-year pressures in 2024-25 which is larger than previous years, amounting to a projected £238m overspend. In some authorities, these projected overspends have become particularly acute with a range of measures being implemented to balance budgets.
5. The aggregate annual budget gap in each of the next 3 years is £451m, £347m and £357m in the run up to 2027-28. In total, the cumulative funding gap could potentially be £1.155bn. Some of the gap will be met through efficiencies and other measures, but given the scale of the challenge, many councils are bracing for large scale service cuts and a loss of posts that may run into thousands.

Summary of Social Services Pressure in Current Year (2024-25)

¹ Total net revenue expenditure is budgeted at £7.762bn in 2024-25 (Source: Welsh Government RA Returns)

² See table 3 in the Council Tax Levels in Wales 2024-25 Statistical Release ([Council Tax Levels in Wales, 2021-22 \(gov.wales\)](https://gov.wales)), total council tax income is currently £2.148bn. Cost of an average post is estimated at £40,000 (including oncosts).

7. Social care makes up 45% of the estimated overall additional in-year pressures facing councils, or £106m. This builds on significant social services overspends seen in previous financial years, with a £107m overspend projected this time last year for 2023-24 and a £93m overspend in 2022-23.
8. The table below provides a breakdown of the make-up of the social services overspend:

Current year pressures	2024-25
	£000s
Pay Inflation pressures	1,960
Non pay inflation pressures	1,914
Commissioning cost pressures – Adults	5,553
Commissioning cost pressures – Children’s	10,209
Demand related pressures – Adults	38,813
Demand related pressures – Children’s	47,788
Overall Total	£106,237

Source: WLGA Survey, September 2024

9. The increasing demand and complexity of need across both adults and children’s services, including the need for high-cost placements, accounts for much of these additional costs. The returns indicate that children’s residential placements account for over £38m of the total, adults residential placements nearly £16m and adults domiciliary care over £17m.

Summary of Social Services Pressures 2025-26, 2026-27 and 2027-28

10. Looking ahead to future years the significant financial pressures continue. At this time, for 2025-26 there is a £223m pressure which represents a 9% increase in current budgets. Commissioning costs and pay and non-pay inflation account for £130m of the pressure, and the remainder is due to demand which accounts for £93m. There is an additional pressure of £196m in 2026-27, and £209m in 2027-28 respectively giving a cumulative total of £628m for the next 3 years.
11. The table below provides a summary of how these financial pressures for social services are broken down:

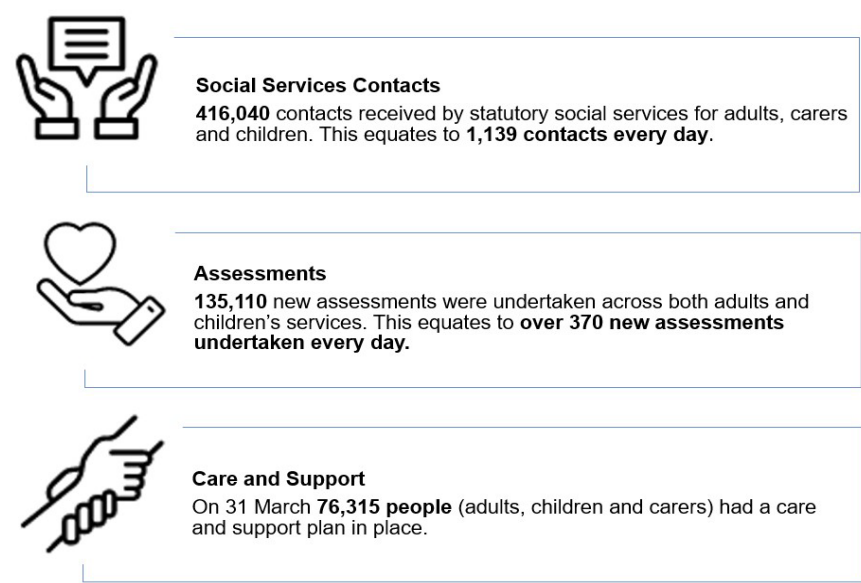
	2025-26	2026-27	2027-28
	£000s	£000s	£000s
Pay inflation pressures	27,644	25,128	28,399
Non pay inflation pressures	16,509	21,067	26,222
Commissioning cost pressures – Adults	67,565	64,175	62,312

Commissioning cost pressures - Children's	18,751	17,251	16,066
Fees/Charges inflation	-821	-1,592	-1,704
Demand related pressures - Adults	47,967	31,615	33,686
Demand related pressures – Children's	38,764	27,091	28,210
Capital financing pressures	350	60	12
Reduction in specific grants	2,419	4,430	8,754
Local priorities	409	25	50
Other	3,175	6,578	7,242
Overall Total	£222,732	£195,828	£209,250

Source: WLGA Survey September 2024

What Lies Behind these Pressures?

12. Our members within local authorities continue to highlight increasing demands, as well as increasing complexity being experienced across social services which add to the financial pressures set out, with no signs of this easing. The infographic below demonstrates some of the levels of demand that continue to be met by councils:

Source: StatsWales³

³Available at <https://statswales.gov.wales/Catalogue/Health-and-Social-Care/Social-Services/social-services-performance-andimprovement-framework>. Data covers 2022-23

13. These figures go some way to demonstrating the number of people supported by social services teams every day, with well over 1,000 people making contact with social services daily. Of the 370 new assessments undertaken every day over 4 in 5 of these (82%) lead to that individual's needs needing to be met, either through a care and support plan or by other means. Compared with the previous year there has been a 13% increase in the number of contacts made to social service and a 7% increase in the number of new assessments undertaken, evidencing the increasing demand reported through the finance survey, with one council reporting that they had experienced a 15% increase in demand across all client groups in Adult Services.
14. Added to this is the concern at the fragility of the social care workforce which was reflected in responses with on-going recruitment and retention challenges which have been reflected in previous workforce surveys⁴. Whilst social care workers feel valued by the people and families they support and remain committed to supporting what matters to people and their families in every community in Wales, their wellbeing is worse than the UK average. Staff well-being is being affected by stress, fatigue, working conditions, and feeling undervalued and underpaid for the work they do. A quarter (25%) of workers say they are aiming to leave the sector. Among the people who suggested they were looking to leave the sector, the average amount of time they saw themselves staying was 13 months. This all adds further pressure onto a system under considerable strain.
15. These workforce challenges mean that for some councils they have a continuing reliance on more expensive agency workers, this is despite initiatives such as "grow your own" being invested in and the implementation of the All-Wales Pledge – a commitment initiated by ADSS Cymru with our members in Children's Services across Wales, to work cooperatively and transparently to manage the agency supply chain, improve the quality of agency staff and regulate pay rates within children's social work⁵.
16. Commissioned services, which are essential to the provision of social care, are also affected by similar issues to local authority social care services. Given the reliance on externally commissioned placements, and the increase in demand for them across both children's and adults' services, the higher costs associated with increased running costs further add to significant financial pressures. Councils also reported significant pressures in relation to the fees set across residential and nursing care homes. In particular, the requirement for social care providers to pay the Real Living Wage, without sufficient funding being made available in the settlement, was highlighted as a specific concern. This adds further to the inflationary pressures being experienced by commissioned services.
17. Reference was made in survey responses to the impact of an ageing population and the increase in the number of people living with dementia adding further to levels of increased complexity being seen and the knock-on cost implications. One authority noted that as a result of the social care demand projections over the next 5-10 years there will be a need to significantly increase their in-house residential beds capacity, otherwise they will become almost fully reliant on externally commissioning these placements. However, early indications suggest costs could be between £50-100m to achieve this.
18. In particular, concerns in the survey responses were reported in relation to the provision of domiciliary care and the pressures and costs associated with packages of care and support

⁴ ['Have Your Say' workforce survey 2024: Full report and summary of findings - Social Care Wales - Research, Data & Innovation](#) ⁵ [New All-Wales Pledge Comes Into Effect \(ADSS Cymru\)](#)

across mental health and learning disability services. An emerging risk highlighted by one council was the need to better understand the implications for adult services in the future of the significant rise in high-cost children's services and children's disabilities. With both growing exponentially in recent years, the unknown is what this means for the number which transition into requiring high-cost support as adults.

19. The challenges facing social care also have an impact on the wider health and social care system, as a sustainable NHS with the necessary flow of patients through the system depends on a properly funded social care system⁵. There remains a need to recognise the value social care has in its own right as a service. However, where the NHS and social care work well together, there is evidence that this helps people to recover and to keep people well and thereby reducing demand on secondary health services. Here councils can work closely with the NHS to improve self-management of conditions, focus on prevention and early intervention, make better join up and use of community and primary care services and improve access to community support and information and advice, which are all services that stop people presenting at the 'front door' in the first place and reduce additional pressure on the NHS.
20. Councils, care providers and wider health services continue to do all they can to enable people to be discharged from hospital and back to their homes with the correct support as soon as they can, as well as focusing on preventing hospital admissions in the first place. This has involved increasing community care capacity, developing extra step-down beds and community care packages, helping people get care closer to home and free up hospital beds. This has highlighted the benefits of councils and health working in partnership with a shared endeavour to deliver tangible benefits and positive impacts for individuals. But it also comes with a need to invest significant amounts of time and resource, including additional funding, to support this work. It also highlights the importance of developing future models of community-based care which take a 'whole person' approach, addressing people's physical health, mental health and social needs together a direction of travel supported by local government's 'Vision for Social Care in Wales'.⁶
21. At the same time a lack of capacity, resources and clarity of financial responsibilities in health also has implications for local authorities. Additional costs have been identified by at least one council linked to discharges from hospital where the individual is not ready for discharge and there is no rehabilitation package in place from health, so costs have had to be picked up by social care and the social services budget.
22. Significant concerns were also raised in survey responses in relation to both Continuing Healthcare (CHC) and Funded Nursing Care (FNC). Councils reported that the level of FNC provided is not enough to fully cover the cost, with care homes unable to cope with the FNC contribution from health that is made. It was also highlighted that CHC discussions can be extremely protracted and challenging. This means that costs are often passed on from the NHS onto local authorities, essentially meaning that councils are having to subsidise health care, often at a significant cost.
23. In addition, some authorities have referred to the financial impacts of social care 'Tourism' with clients moving over from England to benefit from the more generous social care charging regimes in Wales, as well highlighting the need to increase and keep under review the current

⁵ [paying-for-social-care.pdf \(gov.wales\)](#)

⁶ [ADSS Cymru, SOLACE, Social Care Wales & WLGA, A Vision for Social Care in Wales, September 2023.](#)

maximum charge for non-residential care and support to better reflect increased costs and inflationary pressures. Councils also report seeing individuals who have delayed or experienced difficulties in accessing healthcare and so on presentation to social services have higher dependency requiring more costly care provision.

24. Across Children's Services significant challenges continue to be experienced in finding appropriate placements for children and young people that meet their specific and sometimes extremely complex needs. This is a major factor which is driving up costs in Children's Services with councils reporting unprecedented levels of emergency placements for residential care, increased independent placements and increased pressure to find foster placements. The survey demonstrates that children's services residential placements account for over £38m of the total overspend for 2024-25 and over £29m of the demand related pressures for 2025-26. This creates huge pressure on councils' budgets.
25. Responses highlighted that placement costs are rising significantly due to demand far exceeding supply with one council experiencing a 40% increase in the cost of new placements over the past 18 months. One council gave the example of the need for a court ordered placement that requires a 4:1 staffing ratio which means that the care and support for one child's costs could potentially be £1m. Others highlighted that children's out of county placements resulted in an overspend of £1.5 million and £1.9m in 2023/24, with the numbers continuing to increase an overspend of £3.3 million is being forecasted for 2024/25 for one.
26. Survey responses also recognised that the need to place children via the UK Government's National Transfer Scheme (NTS) has increased cost pressures and has resulted in Unaccompanied Asylum Seeking Children (UASC) often being placed out of county/country to meet their identified needs which comes with significant cost pressures and impacts on staff resources in terms of travel. One council reported a 146% increase in the number of UASC (rising from 13 to 32) between 2023/24 and 2024/25, the costs of which are not fully covered by the Home Office, leading to a projected full year overspend of £440k for that council.
27. The introduction of legislation to eliminate private profit from the care of looked after children is further exacerbating these challenges with concerns over the level of resources (both revenue and capital) to achieve this ambition and how these will be met. This comes at a time of significant overspends across children's services combined with the harsh financial reality of a flat local government spending increase and the expectation of being able to front load investment to support the development of in-house provision, whilst also maintaining existing services across all council responsibilities. Some authorities are working on business cases where the outlay is as high as £1 million per property, this will vary across Wales and also does not reflect the additional workforce costs required to support the increased in-house provision. Concerns were raised over the additional costs that have already been incurred and the potential disruption that will be made to the market, as well as to children and young people's existing placements, resulting in further increasing costs which could put at risk councils' ability to deliver safe outcomes for those children in need of care and support.
28. The impact of the reduction of educational support teams on early intervention and prevention in children's services has also been highlighted. While the Nest/Nyth strategy is being implemented, providing awareness and training for additional skills across education teams, it does not give those staff the additional capacity to do all interventions and preventative work.

29. Survey responses also highlighted a number of challenges associated with grant funding. It was noted that there are a number of grants that are only confirmed until 31 March 2025, including the funding that has been made available to support the work to take forward the commitment to eliminate profit. A number of other grants are also in the same position, notably the Housing Support Grant and the Children and Communities Grant which support with the provision of early help and prevention activity, seek to intervene early for better outcomes for people, promote independence, resilience and help avoid the need for expensive statutory services. A significant number of Early Help services, for example, Parenting classes, direct work with families and Flying Start are reliant on grant funding, with concerns that any reductions to these grants will severely impact on these services providing essential preventative services, leading to increased pressure on social services.
30. Both the National Adoption Service (NAS) and Foster Wales (FW) are in receipt of Welsh Government grant funding, with both services receiving a 'core' funding allocation. A significant level of the funding for both services is passported to local authorities to support their service provision and development; for NAS, funding is also made available to the third sector Voluntary Adoption Agencies (VAA) services. However, both services are fast approaching the end of the current 3-year period for which much of the funding from Welsh Government is available. The lack of assurance that it will continue is a significant risk to the improvements achieved and has the potential, over the current year, to lead to large numbers of staff in local authorities across Wales and in the VAA (for NAS) having their employment placed at risk.
31. The risk is that if the grants currently available to councils disappear or reduce, the cost pressure on statutory services will significantly increase over the coming years. The impact of the requirement to 'mainstream to core' projects that are funded via the Regional Integration Fund (RIF) was also raised with concerns that this will require councils to either reduce service provision elsewhere or cease continuation of the RIF projects in order to manage within available resources.
32. If there is a continuation of reductions in grant funding levels across social services this will require reviews of service provision to be undertaken to assess what can be delivered within a reduced financial envelope and the high likelihood of on-going service reduction proposals needing to be considered.
33. Separately, councils have also highlighted increasing concerns in relation to the move from the Welsh Community Care Information System (WCCIS) programme to the new approach under Connecting Care. Whilst the replacement of the national WCCIS programme with a new approach under Connecting Care was generally welcomed by local government, there continue to be significant concerns around funding, data migration, programme management, and delivery capability. This is compounded by a critical timeframe in which the social care software system must be replaced. Urgent decisions and actions are required to ensure that social care is not left without a functioning system, such a scenario would present significant and unacceptable risks and could undermine service delivery and citizen and staff safety.
34. Councils have previously supported the need to review the current maximum charge for non-residential care and welcomed the recent consultation on this. The last increase to the charge was made in 2020 and since that time we have seen the economic impact of significant inflationary pressures. In 'real terms' for people paying the charge, the maximum has actually fallen as it has not risen in line with increases in income and inflation. The Bank of England's

inflation calculator using the Consumer Price Index (CPI) indicates that goods and services costing £100 in 2020 would cost £123.08 in July 2024. An increase to the maximum charge would help ensure the charge kept better pace with inflationary pressures and also reflect increased costs such as those associated with implementing the Real Living Wage for social care workers. This would also provide additional funding for councils to meet escalating costs being incurred in social care, helping to reduce overspends councils are currently experiencing. However, the recent Welsh Government statement on this matter, published on 6th December, clarified that there will be no increase in the cap at this time. While the additional funding linked to this announcement is appreciated, it will not have the same effect in closing the gap as an increase in the rate would. ADSS Cymru believe this is a missed opportunity.

Conclusion

35. Our members in local authorities across Wales, remain deeply concerned about the ongoing pressures facing social care. Survey responses highlight the continued impact of growing demographic challenges, the rising cost of living, workforce shortages, and inflation across the entire social care system. Additionally, new responsibilities and legislation are being introduced without appropriate levels of funding attached. Increasing demand for services, combined with greater complexity of care and support needs, further intensifies these challenges. As a result, budgets are being stretched, recruitment and retention of staff remain significant challenges, there are increasing concerns about councils' ability to meet all care and support needs and families and unpaid carers are placed under even greater strain.
36. The levels of overspend that are attributed to social services demonstrate that councils are spending above the funding allocated by Welsh Government for social care services. For many, social services are the area of greatest risk to council's budgets where pressures are most acutely seen. While councils continue to mitigate these pressures through the use of other areas of savings delivery, slippage and increased income many of these will be of a one-off nature leaving councils with recurrent pressures that impact on future years budget planning.
37. Despite councils' best efforts, financial pressures are impacting the range, scale, and quality of services able to be offered to local communities. A priority for councils has been a focus on early intervention and preventative services. However, as resources have diminished, councils have tried to protect services such as social care as far as they can where there are clearly defined statutory responsibilities. With councils' spending increasingly focused on social care services this means that there is less resource available to support other key areas of council activity. The impact is that spending is increasingly concentrated on fewer people and services, meaning that councils' ability to support local and national agendas on key issues such as housing, economic growth, the cost-of-living crisis and climate change are severely hampered.
38. At the same time there continues to be growing evidence⁷ that demonstrates that preventative spending in areas such as social care and homelessness services improves people's lives and outcomes and reduces cost to the public sector over the long-term. Equally, investment in services such as culture, leisure, and community safety offers the similar benefits in terms of outcomes and savings. A greater focus on preventative spend – providing appropriate services at the right time rather than waiting until an individual is in acute need – therefore provides

⁷ [8](#) Healthy, prosperous lives for all: WHO European Health Equity Status Report (2019)

much better value for money in the longer term, improves people's lives and should be at the heart of our approach to public services.

39. Sustainable investment in social care also needs to be seen as an essential component to the ambition of building an NHS that is fit for the future. The current system of health and social care places too much emphasis on treating sickness and not enough on preventing or reducing people's needs. Properly supported social care saves the NHS money, time and capacity, whether that is by reducing the number of people presenting to hospital in the first place or by helping to ensure the effective flow of people out of hospitals and back into their communities. Whether it is councils' innovative work on hospital discharge to free up acute capacity, the vital work councils do to support people to remain fit and well and away from hospitals in the first place, or the work councils do with partners to recruit, retain and develop the care workforce, local government and social care is central to realising a sustainable NHS.
40. The reality is that without increased funding, some councils will struggle to balance budgets and deliver core services, let alone deliver more. This will worsen existing pressures and significantly impact on the ability to deliver timely and good quality care and support to those who need it, when they need it.

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Eitem 5

Cyflwynwyd yr ymateb i ymgynghoriad y [Pwyllgor Cyllid](#) ar [Cyllideb Ddrafft Llywodraeth Cymru 2025-26](#).

This response was submitted to the [Finance Committee](#) consultation on the [Welsh Government Draft Budget 2025-26](#).

WGDB25-26(6)51: Ymateb gan: Sefydliad Bevan | Response from: Bevan Foundation

Senedd Finance Committee Inquiry into Welsh Government Draft Budget 2025/26

Response by the Bevan Foundation

The Bevan Foundation is Wales's most influential think tank. We create insights, ideas and impact that help to end poverty, inequality and injustice in Wales. We are a registered charity and company limited by guarantee, funded by charitable trusts and foundations, donations, and trading as a social enterprise.

We welcome the opportunity to contribute our views on the draft budget for 2025-26 in advance of its publication. Our responses relate only to poverty and inequality.

What, in your opinion, has been the impact of the Welsh Government's 2024-2025 Budget?

The year 2024-25 has seen no improvement in living standards in Wales, with the proportion of people reporting going without everyday essentials being unchanged during the period.¹ In some ways the position has worsened, with more people saying that they are in debt than previously.

The Welsh Government's interventions have undoubtedly helped to relieve some of the most severe consequences of poverty. In the 6 months April – September 2024, there were 111,471 emergency payments from the Discretionary Assistance Fund to people in financial crisis, up on the number of payments made in the same period in 2023.

In other areas, progress against the scale of need or demand has been disappointing. In the first quarter of the financial year, just 389 new social homes were completed, compared with the 1,000 completions per quarter required to achieve the social housing target. Statistics are not available on progress with the Nest Warm Homes programme, although those from 2022-23 suggest that only a small proportion of households in fuel poverty benefited (4,364 households received a home energy improvement package compared with 614,000 households living in fuel poverty).

What action should the Welsh Government take to help households cope with inflation and cost of living issues?

The Foundation has identified five priorities that we have urged the Welsh Government to include in its budget, which were sent to the Cabinet Secretary for Finance on 11th November. They have been chosen because they help to mitigate the immediate effects of high prices on low-income households and offer long-term routes out of poverty and inequality.

1. Protect the Discretionary Assistance Fund

The Discretionary Assistance Fund (DAF) is a lifeline for people in financial crisis. The need for the Welsh Government to retain a strong DAF Emergency Assistance Payment scheme is demonstrated by the continuing growth in demand² as well as the financial difficulties people are experiencing. Given the importance of DAF, we urged the Welsh Government to, at a minimum, protect the amount allocated to DAF and ideally increase it.

¹ <https://www.bevanfoundation.org/resources/a-snapshot-of-poverty-in-autumn-2024/>

² <https://www.gov.wales/discretionary-assistance-fund-april-june-2024-html>

We are also urging the Welsh Government to extend use of the Independent Assistance Payment element to include providing essential baby items – a Baby Grant - for new mothers on low incomes, in absence of progress with the Baby Bundle.

2. Uprate the eligibility criteria and cash value of Welsh benefits in line with inflation

The eligibility criteria for many Welsh benefits like Education Maintenance Allowance, the School Essentials Grant and Free School Meals in secondary school have not increased in line with inflation.³ Families have to be poorer than ever before to access them while for people who are eligible, the value of support is in many cases lower in real terms. We have urged the Welsh Government to uprate eligibility thresholds and payment values of its own means-tested benefits in line with inflation as a matter of urgency. It has previously urged the UK government to uprate benefits and ought to apply the same principle to its own grants and allowances.

3. Funding for fair free school meals

The Bevan Foundation and partners have urged the First Minister to protect children's rights,⁴ because most local authorities in Wales do not provide free school meals to children from low income families who have no recourse to public funds. The few authorities that do provide meals do so on an ad hoc basis.⁵ We have urged the Welsh Government to permanently extend eligibility for free school meals to all children from all low-income households, irrespective of a child's immigration status and introduce a fair and appropriate system for assessment of financial eligibility.

4. Fund Phase 3 of the Flying Start Expansion

With more than half of children living in poverty in Wales living in a family with a child aged 0 to 4, affordable, accessible and good quality childcare for this age group is crucial to enabling parents (especially the second adult in a couple household) to work and help to reduce poverty. The Welsh Government's plans to expand the childcare element of Flying Start are positive but we are concerned that it has said it is *"not currently in a position to confirm any new developments to childcare"*.⁶ This could leave 40% of two-year-olds without provision in March 2025. Meanwhile there is no funded provision at all for children aged under two. We have therefore called for the budget to provide adequate funding for Phase 3 of Flying Start from April 2025.

5. Increase investment in social housing

The number of households living in temporary accommodation in Wales increased by 18% during 2023-24, while waiting lists for social homes stand at record levels.⁷ Increasing the supply of social housing is one of the key solutions to Wales' temporary accommodation problem and wider housing crisis. We are urging the Welsh Government to boost the capital funding available for social housing construction, as well as using all possible means (e.g. acquisition and pausing demolitions / disposals) to accelerate delivery.

³ <https://www.bevanfoundation.org/resources/the-impact-of-inflation-on-welsh-benefits/>

⁴ <https://www.bevanfoundation.org/news/2024/10/join-our-call-for-fair-free-school-meals/>

⁵ <https://www.bevanfoundation.org/resources/living-with-no-recourse-to-public-funds-in-the-nation-of-sanctuary/>

⁶

<https://business.senedd.wales/documents/s153373/Written%20response%20by%20the%20Welsh%20Government%20regarding%20the%20Equality%20and%20Social%20Justice%20Committee%20report%20.pdf>

⁷ <https://www.bevanfoundation.org/resources/living-in-ta/>

Is the Welsh Government using the financial mechanisms available to it around borrowing and taxation effectively?

The Bevan Foundation reiterates its view that the Welsh Government should make fuller use of its borrowing and taxation powers as well as the block grant when determining its budget. In respect of income tax, we have recommended that the Welsh Government seeks powers to set tax bands as well as rates, although we recognise that the revenue potential is relatively limited. Other sources of revenue, notably a more progressive council tax regime, could also be developed.

Is enough being done to tackle the rising costs of living and support those people living in relative income poverty?

The Bevan Foundation recognises that some of the levers that reduce poverty and help people to manage rising living costs rest with the Westminster government. However the Welsh Government's actions also support people on low incomes, both directly, through cash transfers or subsidies, and indirectly by creating the conditions for an improvement in living standards.

The Welsh Government directly boosts household income through its devolved, means-tested grants and allowances (such as Council Tax Reduction, Education Maintenance Allowance, School Essentials Grant, and Discretionary Assistance Fund), providing up to £4,000 a year extra for eligible households. We have welcomed the first steps being taken to bring these grants and allowances into a Welsh Benefits system, and as mentioned earlier are urging that their value and eligibility thresholds be reviewed and uprated in tandem. The 2025/26 budget will need to make provision to compensate local authorities for additional costs arising from increased uptake, extended eligibility and higher value payments if progress is to be maintained.

The Welsh Government also directly reduces some costs faced by eligible low-income households, for example through the provision of social housing at below market rents; home energy efficiency measures; and free school meals for secondary school pupils. These are very welcome, but as noted earlier, many lack the scale needed to make a significant difference. For example, the new Nest Warm Homes scheme provides welcome support with the energy efficiency of homes of low income households, but provides for improvements to just 11,500 properties over seven years, compared with 614,000 households estimated to live in fuel poverty. Similarly, while the target of creating 20,000 new affordable homes over five years is welcome, it falls far short of meeting the needs of the 140,000 people estimated to be on social housing waiting lists in October 2024.

It is important to remember that low-income households also benefit from universal provision of free services such as free prescriptions, funded childcare for 3-4-year-olds, and concessionary bus fares. However, as these are not targeted measures they do not close the gap between the least-well off and others.

In the longer term, the Welsh Government also has an important role enabling people to find routes out of poverty, and in particular to access decent, secure work. Having a paid job dramatically cuts the risk of being poverty: 45% of workless couple households are in poverty, compared with 24% of couple households with one full-time worker, and 4% of couple households with one full-time and one part-time worker. Wales's low employment rates are undoubtedly a factor in its relatively high rates of poverty, and there is more that the Welsh Government could do to increase employment and strengthen the economy.

For individuals, a good education and relevant skills, availability of affordable childcare and adult social care, access to reliable transport and digital connectivity all contribute to finding and keeping a

decent job. The Welsh Government is responsible for all of these areas, and could do more to link their provision to solving poverty.

For communities, too many in post-industrial and rural areas have a shortage of job opportunities, below-average pay rates and limited public transport options. It is unclear if and how disadvantaged areas are prioritised by the Welsh Government.

Is the Welsh Government's approach to preventative spending represented in resource allocations?

Placing people in temporary accommodation is estimated to have cost local authorities £99 million in 2023/24⁸ - a cost to councils and an impact on households that could have been reduced (if not entirely prevented) by more ambitious past and current social housing targets, speedier construction and acquisition of new social homes, and greater steps to avoid homelessness (e.g. via Housing Support Grant and top ups to Discretionary Housing Payment).

The Bevan Foundation

29th November 2024

⁸ https://sheltercymru.org.uk/cy/policy_and_research/the-cost-of-crisis-the-impact-of-wales-reliance-on-temporary-accommodation/

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Cynllun Ffioedd 2025-26

Ionawr 2025

Mae hwn yn gynllun ffioedd a baratowyd gan Swyddfa Archwilio Cymru dan adran 24 Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013.

Gosodir y cynllun ffioedd hwn gerbron y Senedd dan adran 24(4)(c) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg.

This document is also available in English.

© Swyddfa Archwilio Cymru 2025

Adrian Crompton

Archwilydd
Cyffredinol Cymru

Dr Ian Rees

Cadeirydd, Swyddfa
Archwilio Cymru

Cynnwys

Trosolwg	4
Cyflwyniad	4
Cyfraddau ffioedd a graddfeydd ffioedd	6
Codi ffioedd	9
Atodiadau	10
1 Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013 – testun llawn adran 24	11
2 Rhestr o ddeddfiadau y gall Swyddfa Archwilio Cymru ac y mae’n rhaid i Swyddfa Archwilio Cymru godi ffioedd oddi tanynt	13
3 Graddfeydd ffioedd o 1 Ebrill 2025	15

Cyflwyniad

- 1 Paratowyd y Cynllun Ffioedd hwn dan adran 24 Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013 (y Ddeddf) (**Atodiad 1**). Mae'r Cynllun Ffioedd, yn dilyn ei gymeradwyo gan y Senedd, yn darparu'r sail yr ydym yn codi ffioedd arni.
- 2 Mae'r Cynllun Ffioedd hwn yn nodi:
 - y deddfiadau y byddwn yn codi ffioedd archwilio oddi tanynt (**Atodiad 2**).
 - y trefniadau ar gyfer pennu'r ffioedd hynny, sef naill ai:
 - graddfeydd ffioedd sy'n nodi amrediadau ffioedd ar gyfer meysydd penodol o fewn gwaith archwilio mewn llywodraeth leol; neu
 - gyfraddau ffioedd ar gyfer gwaith nas cwmpesir gan raddfeydd ffioedd.
- 3 Yn fras, mae 67% o'n gwariant yn cael ei gyllido trwy ffioedd a godir ar gyrff a archwilir. Darperir y 33% sy'n weddill o Gronfa Gyfunol Cymru trwy gynnig y gyllideb a gaiff ei basio gan y Senedd.
- 4 Mae deddfwriaeth yn ei gwneud yn ofynnol bod y ffioedd a godir gennym **yn methu bod yn uwch** na chost lawn gwaith yn y corff hwnnw i gyflawni'r swyddogaeth y mae a wnelo'r ffi â hi. Rydym yn pennu ein ffioedd archwilio yn seiliedig ar amcangyfrif o'n sylfaen gostau, y cymysgedd o sgiliau yr amcangyfrifir y bydd ei angen ar gyfer gwaith archwilio a nifer y diwrnodau yr amcangyfrifir y bydd eu hangen i gwblhau'r gwaith. Nid ydym yn gwneud ac ni chawn wneud elw o'n gwaith. Pennir cyfraddau ein ffioedd ar lefel sy'n golygu ein bod yn adennill y gost lawn a amcangyfrifwyd ond dim mwy na hynny.
- 5 Ceir tensiwn rhwng darparu ffi rhag blaen ar gyfer cyrff archwilio am waith a fydd yn cael ei wneud ar archwiliadau penodol a bod â chymfundrefn ddigon hyblyg sy'n cydnabod bod amrywiadau'n anochel. Rydym yn pennu ein ffioedd archwilio yn seiliedig ar amcangyfrif o'n gwariant, y cymysgedd o sgiliau yr amcangyfrifir y bydd ei angen a nifer y diwrnodau yr amcangyfrifir y bydd eu hangen i gwblhau'r gwaith. Lle mae'r gwaith sy'n ofynnol yn sylweddol fwy na'r amcangyfrif gwreiddiol, oherwydd cymhlethdodau a brofwyd yn ystod yr archwiliad, gallwn godi ffi uwch, fel a ganiateir gan ddeddfwriaeth.

- 6 Fel a nodwyd yn ein hymgyngghoriad ynghylch ffioedd arfaethedig ym mis Medi 2024, byddwch yn cofio, ar gyfer 2024-25, ein bod wedi cynyddu cyfraddau cyfartalog ein ffioedd 6.4% er mwyn ymateb i bwysau sylweddol costau staff a waethygydd gan brinder byd-eang gweithwyr archwilio a chyllid proffesiynol, a oedd yn effeithio ar ein gallu i recriwtio a chadw staff cymwysedig.
- 7 Rydym yn llwyr ymwybodol o'r pwysau sy'n wynebu'r cyrff yr ydym yn eu harchwilio ac rydym wedi herio ein model gweithredu i sicrhau bod ein ffioedd archwilio'n parhau i ddarparu gwerth am arian a ninnau'n parhau i fuddsoddi mewn ansawdd archwilio sy'n ganolog i'r holl benderfyniadau a wnawn.
- 8 Ar gyfer 2025-26 rydym wedi adnabod mesurau effeithlonrwydd a fydd yn ein helpu i gadw'r cynnydd cyfartalog yng nghyfraddau'r ffioedd islaw 1.7% o'i gymharu â'r cynnydd o 1.8% a ragwelid yn yr ymgynghoriad.
- 9 Mae'r ffi wirioneddol y bydd unrhyw gorff unigol a archwilir yn ei thalu'n dibynnu nid dim ond ar gyfraddau ein ffioedd ond ar faint y gwaith a'r cymysgedd o sgiliau sy'n ofynnol. Yn 2023-24, fe gofiwch i ni roi dull archwilio sylfaenol wahanol ar waith ar gyfer ein gwaith archwilio ariannol, a oedd yn ofynnol yn ôl safonau archwilio rhwyngwladol newydd. Roedd hyn yn golygu bod angen cymysgedd cyfoethocach, mwy costus o sgiliau a adlewyrchwyd mewn ffioedd uwch. Rydym bellach wedi adolygu'r modd y rhoddwyd y dull archwilio newydd hwn ar waith ac wedi adnabod mesurau effeithlonrwydd sy'n ein galluogi i leihau graddfeydd ein ffioedd ar gyfer Awdurdodau Unedol 3% ar gyfartaledd yn 2025-26.
- 10 Rydym yn parhau i fuddsoddi'n sylweddol mewn ansawdd archwilio i ymateb i adolygiadau ledled y DU¹ o safonau archwilio a safonau proffesiynol newydd. Mae'r amryw adolygiadau hyn yn adlewyrchu disgwyliadau cynyddol ar gyfer gwaith archwilio ac ansawdd y gwaith archwilio hwnnw.
- 11 Fe aethom y tu hwnt i'r gofynion statudol i ymgynghori ynghylch ffioedd ac, ym mis Medi 2024, fe wnaethom ymgynghori â'r holl gyrff a archwilir a rhanddeiliaid eraill ynghylch cyfraddau a graddfeydd arfaethedig ein ffioedd ar gyfer 2025-26.
- 12 Dim ond 6 ymateb a gawsom, yr oedd 5 ohonynt yn gefnogol i'n cynigion ac 1 ddim yn cynnwys unrhyw sylw.
- 13 Rydym wedi ymgynghori ar wahân ag Un Llais Cymru² ynghylch newidiadau arfaethedig i raddfeydd ein ffioedd ar gyfer Cynghorau Tref a Chymuned sy'n adlewyrchu ein profiad o'r gyfundrefn archwilio newydd yr ydym wedi bod yn ei gweithredu ers 2020. Mae graddfeydd y ffioedd sydd wedi'u cynnwys yn y ddogfen hon wedi cael eu cytuno gydag Un Llais Cymru.

1 Adolygiad yr Awdurdod Cystadleuaeth a Marchnadoedd; Adolygiad Kingman; ac Adolygiad Brydon

2 Un Llais Cymru yw'r corff sy'n cynrychioli Cynghorau Tref a Chymuned yng Nghymru.

Cyfraddau ffioedd a graddfeydd ffioedd

Cyfraddau ffioedd 2025-26

14 Caiff cyfraddau arfaethedig ein ffioedd ar gyfer 2025-26 eu nodi yn **Arddangosyn 1**.

Arddangosyn 1: cyfraddau arfaethedig ein ffioedd 2025-26

Gradd	Cyfradd (£ yr awr) 2025-26	Cyfradd (£ yr awr) 2024-25
Cyfarwyddwr Archwilio	183	179
Rheolwr Archwilio	141	137
Arweinydd Archwilio	115	112
Uwch Archwilydd	91	91
Archwilydd	66	64
Hyfforddai graddedig	59	59
Prentis	47	46

15 Rydym yn bwriadu parhau i ddarparu mynediad at y Fenter Twyll Genedlaethol yn rhad ac am ddim.

Graddfeydd Ffioedd Llywodraeth Leol 2025-26

- 16 Mae graddfeydd ffioedd yn fodd i reoleiddio cost archwilio cyhoeddus, trwy bennu terfynau a thrwy adolygu ffioedd yn erbyn y terfynau hynny. Mae graddfeydd ffioedd hefyd yn darparu fframwaith i archwilydwr asesu faint o waith archwilio blynyddol sy'n angenrheidiol a'r ffi i'w chodi am y gwaith hwnnw mewn corff penodol a archwilir.
- 17 Caiff graddfeydd ein ffioedd ar gyfer archwilio cyfrifon ariannol 2024-25, ynghyd â gwaith archwilio perfformiad wedi'i ariannu gan ffioedd a fydd yn cael ei wneud yn 2025-26, eu darparu yn **Atodiad 3** mewn perthynas ag awdurdodau unedol, awdurdodau tân ac achub, awdurdodau'r parciau cenedlaethol, comisiynwyr heddlu a throseddau, prif gwnstablaid, cynghorau tref a chymuned, a chronfeydd pensiwn llywodraeth leol.
- 18 Darperir graddfa ffioedd ar wahân mewn perthynas â'r Fenter Twyll Genedlaethol.
- 19 Mae gwaith archwilio perfformiad yn cynnwys archwiliadau o ddatblygu cynaliadwy, archwiliadau gwybodaeth gwella, asesiadau gwella ac arolygiadau arbennig. Nid yw'r holl swyddogaethau hyn yn berthnasol i bob math o gorff a archwilir.
- 20 Mae ffioedd archwilio amcangyfrifedig cyrff a archwilir nas cwmpesir gan y gofyniad statudol am raddfa ffioedd yn cael eu cyfrifo yn yr un ffordd â ffioedd y rhai a gwmpesir gan y gofyniad hwnnw – hynny yw, trwy gymhwyso'r cyfraddau ffioedd a gyhoeddir yn y Cynllun Ffioedd hwn i'r cymysgedd o sgiliau yn y tîm a'r oriau o fewnbwn yr amcangyfrifir y bydd eu hangen ar gyfer yr archwiliad.
- 21 Mae archwilydwr yn gwneud gwaith ardystio grantiau ar ran yr Archwilydd Cyffredinol. Mae faint o waith ardystio grantiau a wneir mewn unrhyw flwyddyn yn ddibynnol ar nifer y cynlluniau y mae'n rhaid eu harchwilio a nifer y cyrff a archwilir sy'n cyfranogi yn y cynlluniau hynny. Cyfrifir taliadau ar gyfer y gwaith hwn gan ddefnyddio cyfraddau'r ffioedd a chan adlewyrchu maint, cymhlethdod neu unrhyw faterion penodol mewn perthynas â'r grant dan sylw.

- 22 Mae cyfraddau'r ffioedd yn berthnasol i'r holl waith archwilio ac eithrio i'r graddau y mae graddfeydd y ffioedd, lle y bônt yn berthnasol, yn rheoleiddio'r swm y dylid ei godi (neu yn achos gwaith a wneir dan gytundebau yr ymrwymwyd iddynt cyn 1 Ebrill 2014, mae'r cyfraddau yn ôl y telerau y cytunwyd arnynt). Os yw'n ymddangos wedyn bod y gwaith y bydd angen ei wneud mewn archwiliad penodol yn sylweddol wahanol i'r hyn a ddychmygwyd yn wreiddiol, gallwn godi ffi sy'n wahanol i'r un yr hysbyswyd yn ei chylch yn wreiddiol.
- 23 Yn achos darparu gwasanaethau gweinyddol, proffesiynol neu dechnegol eraill, bydd ffioedd yn cael eu codi yn unol â'r cytundeb perthnasol, ar yr amod bod symiau o'r fath yn cael eu capio ar gost lawn darparu'r gwasanaeth.
- 24 I gyflawni cyfrifoldebau statudol, weithiau mae angen i archwilwyr wneud gwaith sy'n mynd y tu hwnt i'w dyletswyddau cyffredinol. Gall gwaith ychwanegol gynnwys adroddiadau er budd y cyhoedd, archwilio eithriadol, arolygiadau arbennig a gwaith pellach mewn perthynas â chwestiynau a gwrthwynebiadau etholwyr, ac atal gwariant anghyfreithlon. Bydd taliadau am y math yma o waith yn adlewyrchu natur y gwaith sy'n ofynnol ac fe'u cyfrifir trwy gymhwyso cyfraddau'r ffioedd a gyhoeddwyd yn y Cynllun Ffioedd hwn i'r cymysgedd o sgiliau yn y tîm a'r oriau o fewnbwn y mae eu hangen ar gyfer y gwaith.
- 25 Lle mae angen cymorth arbenigol neu gyngor cyfreithiol neu broffesiynol arall, byddwn yn codi ar gyrff archwilio am hyn yn ychwanegol at gost ein staff archwilio ni.

Codi ffioedd

- 26 Bydd Cyfarwyddwr Ymrwymiad pob corff yn egluro'r cymysgedd o sgiliau y mae ei angen ar gyfer yr archwiliad a'r ffactorau sy'n dylanwadu ar y ffi ar y cyfan. Cytunir ar drefniadau codi ffioedd gyda chyrff archwilio a gallant gwmpasu codi ffioedd unwaith yn unig, yn gyfnodol, yn rheolaidd neu'n flynyddol, fel y bo'n briodol yn yr amgylchiadau.
- 27 Mae disgwyl i gyrff a archwilir dalu ein hanfonebau o fewn eu targed perfformiad ar gyfer taliadau i gredydwyd, sef deng niwrnod fel arfer. Gallwn godi am y costau gweinyddol a ysgwyddir wrth fynd ar ôl taliadau hwyr.
- 28 Os yw hynny'n ofynnol gan gyrff a archwilir, dylai archeb brynu am y ffi archwilio y cytunwyd arni gael ei chodi cyn bod anfonebau'n cael eu cyflwyno.
- 29 Yn dilyn cwblhau aseiniadau archwilio, byddwn yn asesu'r costau gwirioneddol a ysgwyddwyd wrth gyflawni'r aseiniad o'i gymharu â'r ffi a godwyd. Byddwn yn ad-dalu unrhyw ffi ormodol a oedd yn fwy na'r gost ac, i'r gwrthwyneb, gallwn godi am gostau ychwanegol lle nad yw'r ffi'n ddigon. Byddwn yn prosesu ad-daliadau a thaliadau ychwanegol mewn modd sy'n ceisio lleihau costau gweinyddol i'r eithaf, megis trwy wrthbwysio yn erbyn ffioedd yn y dyfodol neu ffioedd am agweddau eraill ar weithgarwch archwilio.

Atodiadau

- 1 Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013 – testun llawn adran 24
- 2 Rhestr o ddeddfiadau y gall Swyddfa Archwilio Cymru ac y mae'n rhaid i Swyddfa Archwilio Cymru godi ffioedd oddi tanynt
- 3 Graddfeydd Ffioedd Llywodraeth Leol 2024-25

1 Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013 – testun llawn adran 24

- (1) Rhaid i Swyddfa Archwilio Cymru baratoi cynllun sy'n ymwneud â chodi ffioedd gan Swyddfa Archwilio Cymru.
- (2) Rhaid i'r cynllun gynnwys y canlynol:
 - (a) rhestr o'r deddfiadau y caiff Swyddfa Archwilio Cymru godi ffi oddi tanynt;
 - (b) pan fo'r deddfiadau hynny yn gwneud darpariaeth i Swyddfa Archwilio Cymru ragnodi graddfa neu raddfeydd ffioedd, y raddfa honno neu'r graddfeydd hynny;
 - (c) pan fo'r deddfiadau hynny yn gwneud darpariaeth i Swyddfa Archwilio Cymru ragnodi swm i'w godi, y swm hwnnw;
 - (d) pan nad oes darpariaeth wedi ei gwneud ar gyfer rhagnodi graddfa neu raddfeydd ffioedd, na rhagnodi swm, y modd y bydd Swyddfa Archwilio Cymru yn cyfrifo'r ffi a godir.
- (3) Caiff y cynllun wneud y canlynol ymysg pethau eraill:
 - (a) cynnwys darpariaeth wahanol ar gyfer achosion gwahanol neu ddosbarthau ar achosion gwahanol; a
 - (b) darparu ar gyfer yr adegau a'r modd y bydd taliadau yn cael eu gwneud.
- (4) O ran y cynllun:
 - (a) rhaid i Swyddfa Archwilio Cymru ei adolygu o leiaf unwaith mewn blwyddyn galendr;
 - (b) caiff Swyddfa Archwilio Cymru ei ddiwygio neu ei ail-wneud ar unrhyw adeg; ac
 - (c) rhaid i Swyddfa Archwilio Cymru ei osod (a gosod unrhyw ddiwygiad iddo) gerbron y Cynulliad Cenedlaethol ^[3].

3 Mae'r ddeddfwriaeth bresennol yn cyfeirio at 'Y Cynulliad Cenedlaethol' er bod yr enw wedi newid i 'Y Senedd/The Welsh Parliament'.

- (5) Pan fo Gweinidogion Cymru yn rhagnodi graddfa neu raddfeydd ffioedd o dan:
- (a) adran 64F o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 (ffioedd am baru data); neu
 - (b) adran 27A o Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 (pŵer Gweinidogion Cymru i ragnodi graddfa ffioedd) i gael effaith yn lle graddfa neu raddfeydd ffioedd a ragnodwyd gan Swyddfa Archwilio Cymru, rhaid i Swyddfa Archwilio Cymru ddiwygio'r cynllun i gynnwys y raddfa neu'r graddfeydd ffioedd a ragnodwyd gan Weinidogion Cymru yn lle'r rhai a ragnodwyd gan Swyddfa Archwilio Cymru.
- (6) Nid oes rhaid cael cymeradwyaeth y Cynulliad Cenedlaethol os mai diwygiad a wneir yn unol ag is-adran (5) yw'r unig ddiwygiad i gynllun.
- (7) Bydd y cynllun yn cael effaith pan fydd wedi cael ei gymeradwyo gan y Cynulliad Cenedlaethol neu, yn achos diwygiad a wneir yn unol ag is-adran (5), unwaith y bydd wedi cael ei osod gerbron y Cynulliad.
- (8) Rhaid i Swyddfa Archwilio Cymru gyhoeddi'r cynllun (ac unrhyw ddiwygiad iddo) cyn gynted ag y bo'n rhesymol ymarferol wedi iddo gael effaith.

2 Rhestr o ddeddfiadau y gall Swyddfa Archwilio Cymru ac y mae'n rhaid i Swyddfa Archwilio Cymru godi ffioedd oddi tanynt

Natur y gwaith	Deddfiadau
Gall Swyddfa Archwilio Cymru godi ffioedd am y gweithgareddau canlynol	
Archwilio cyfrifon gan yr Archwilydd Cyffredinol (ac eithrio cyfrifon llywodraeth leol).	Adran 23(2) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013
Astudiaethau gwerth am arian a gynhelir trwy gytundeb (ac eithrio sefydliadau addysgol a chyrff llywodraeth leol – gweler isod).	Adran 23(3)(a), (b) ac (c) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013
Archwiliad, ardystiad neu adroddiad dan adran 31 Deddf Casglu a Rheoli Trethi (Cymru) 2016 mewn perthynas â Datganiad Treth Awdurdod Cyllid Cymru.	Adran 23 (3)(ba) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013
Archwiliad dan adran 15 Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 (dccc 2) (archwiliadau o gyrrff cyhoeddus at ddibenion asesu i ba raddau y mae corff wedi gweithredu yn unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy).	Adran 23(3)(ca) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013
Unrhyw un o swyddogaethau awdurdod perthnasol a gyflawnir gan Swyddfa Archwilio Cymru neu'r Archwilydd Cyffredinol ac a gyflawnir trwy gytundeb, ac unrhyw wasanaethau gweinyddol, proffesiynol neu dechnegol sydd i'w darparu gan Swyddfa Archwilio Cymru neu'r Archwilydd Cyffredinol trwy drefniant dan adran 19 Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013.	Adran 23(3)(d) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013
Archwiliad eithriadol o gyfrifon corff llywodraeth leol.	Adran 37(8) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004

Natur y gwaith	Deddfiadau
Cyngor a chynhorthwy a roddir gan yr Archwilydd Cyffredinol ar gyfer landlordiaid cymdeithasol cofrestredig.	Adran 145D(2) Deddf Llywodraeth Cymru 1998 Dim ond yn unol â chynllun ar gyfer codi ffioedd dan a24 Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013 y gellir llunio telerau talu
Rhaid i Swyddfa Archwilio Cymru ragnodi graddfeydd ffioedd ar gyfer y gweithgareddau canlynol	
Archwilio cyfrifon cyrff llywodraeth leol	Adran 20(A1)(a) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004
Cynhorthwy i Brif Arolygydd EF ar gyfer Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru	Adran 41A(6) Deddf Addysg 1997
Astudiaethau sy'n ymwneud â Landlordiaid Cymdeithasol Cofrestredig (cymdeithasau tai)	Adran 145C(3) Deddf Llywodraeth Cymru 1998
Astudiaethau ar gais cyrff llywodraeth leol	Adran 20(A1)(b) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004
Astudiaethau o weinyddu budd-daliadau ar gyfer yr Ysgrifennydd Gwladol	Adran 45(7) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004
Gwasanaethau ardystio grantiau	Adran 23(4)(a) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013
Astudiaethau ar gais cyrff addysgol	Adran 23(4)(b) Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2013
Archwiliadau gwybodaeth gwella, asesiadau gwella ac arolygiadau arbennig o Awdurdodau Gwella Cymru	Adran 27 Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009
Arolygiadau arbennig o brif gynghorau	Adran 101 Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021

3 Graddfeydd Ffioedd Llywodraeth Leol 2025-26

Graddfeydd ffioedd am waith a wneir dan y Fenter Twyll Genedlaethol (paru data)

- 30 Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn cynnal y Fenter Twyll Genedlaethol gan ddefnyddio'i bwerau paru data statudol dan Ran 3A Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004.
- 31 Mae'r Fenter Twyll Genedlaethol yn paru data ar draws sefydliadau a systemau i helpu cyrff cyhoeddus i adnabod hawliadau a thrafodion a allai fod yn dwyllodrus neu'n wallus. Mae'r Fenter Twyll Genedlaethol wedi bod yn offeryn hynod effeithiol i ganfod ac atal twyll a gordaliadau.
- 32 Ers 2015, mae'r Pwyllgor Cyllid wedi cefnogi egwyddor cyfranogi yn y Fenter Twyll Genedlaethol ar gyfer yr holl gyrff cyhoeddus yng Nghymru am ddim cost i'r cyrff hynny. Adnabu ein hadroddiad dwyflynyddol diweddar ddeilliannau gwerth £7.1 miliwn ar draws gwasanaethau cyhoeddus Cymru, gan gynyddu deilliannau cronus i £56.5 miliwn ers 1996.
- 33 Ers mis Ebrill 2015, mae'r Senedd wedi bod yn ariannu costau rhedeg y Fenter Twyll Genedlaethol trwy dalu arian o Gronfa Gyfunol Cymru. Mae hyn wedi'i fwriadu i annog sefydliadau i gyfranogi'n wirfoddol ac i symleiddio trefniadau ar gyfer cyrff y mae'n orfodol iddynt gyfranogi. Fel sy'n ofynnol mewn deddfwriaeth, dangosir y ffioedd ar gyfer cyrff y mae'n orfodol iddynt gyfranogi yn **Arddangosyn 2**.

Arddangosyn 2: Ffioedd y Fenter Twyll Genedlaethol

Ffi 2025-26	
Awdurdodau unedol; comisiynwyr heddlu a throseddu a phrif gwnstablaid; awdurdodau tân ac achub; ymddiriedolaethau'r GIG; byrddau iechyd lleol	Dim
Cyfranogwyr gwirfoddol	Dim
Gall yr holl gyfranogwyr gael mynediad at Wirydd Ceisiadau'r Fenter Twyll Genedlaethol hefyd (App Check).	Dim

Graddfeydd ffioedd ar gyfer cyrff Llywodraeth Leol

Awdurdodau unedol

Arddangosyn 3: graddfa ffioedd ar gyfer archwilio cyfrifon 2024-25

Gwariant Gros £ miliwn	Amrediad ffioedd			Y Flwyddyn Flaenorol
	Isafswm £'000	Canolrif £'000	Uchafswm £'000	Canolrif £'000
100	141	166	191	171
200	170	200	230	205
300	189	222	256	229
400	204	240	276	247
500	217	255	293	262
600	227	267	308	275
700	237	279	320	287
800	245	289	332	297
900	253	298	343	307
1,000	260	306	352	315
1,100	267	314	361	324
1,200	273	322	370	331

Arddangosyn 4: graddfa ffioedd ar gyfer gwaith archwilio perfformiad 2025-26

Yr holl awdurdodau unedol	Amrediad ffioedd			Y Flwyddyn Flaenorol
	Isafswm £'000	Canolrif £'000	Uchafswm £'000	Canolrif £'000
	111	118	134	115

Cronfeydd Pensiwn Llywodraeth Leol

Arddangosyn 5: graddfa ffioedd ar gyfer archwilio cyfrifon 2024-25

Yr holl gronfeydd pensiwn	Amrediad ffioedd			Y Flwyddyn Flaenorol
	Isafswm £'000	Canolrif £'000	Uchafswm £'000	Canolrif £'000
	43	56	58	56

Awdurdodau Tân ac Achub

Arddangosyn 6: graddfa ffioedd ar gyfer archwilio cyfrifon 2024-25

Gwariant Gros £ miliwn	Amrediad ffioedd			Y Flwyddyn Flaenorol
	Isafswm £'000	Canolrif £'000	Uchafswm £'000	Canolrif £'000
20	41	49	56	50
40	50	59	67	60
60	55	65	75	67
80	60	70	81	72
100	63	75	86	77

Arddangosyn 7: graddfa ffioedd ar gyfer gwaith archwilio perfformiad 2025-26

Yr holl awdurdodau tân ac achub	Amrediad ffioedd			Y Flwyddyn Flaenorol
	Isafswm £'000	Canolrif £'000	Uchafswm £'000	Canolrif £'000
	18	18	18	18

Awdurdodau’r Parciau Cenedlaethol

Arddangosyn 8: graddfa ffioedd ar gyfer archwilio cyfrifon 2024-25

Gwariant Gros £ miliwn	Amrediad ffioedd			Y Flwyddyn Flaenorol
	Isafswm £’000	Canolrif £’000	Uchafswm £’000	Canolrif £’000
2	26	30	35	31
4	31	36	42	37
6	34	40	46	42
8	37	44	50	45
10	39	46	53	48

Arddangosyn 9: graddfa ffioedd ar gyfer gwaith archwilio perfformiad 2025-26

Awdurdodau’r holl barciau cenedlaethol	Amrediad ffioedd			Y Flwyddyn Flaenorol
	Isafswm £’000	Canolrif £’000	Uchafswm £’000	Canolrif £’000
	22	23	26	24

Comisiynwyr Heddlu a Throseddu

34 Mae archwilwyr yn cynnal archwiliadau o ddau gorff statudol yn ardal pob heddlu – y Comisiynwyr Heddlu a Throseddu a’r Prif Gwnstablaid. Mater i archwilwyr benderfynu arno fydd sut i rannu cyfanswm y ffi rhwng y ddau gorff, yn seiliedig ar ofynion cyfrifyddu a’r trefniadau gweithredol a roddwyd ar waith gan y naill gorff a’r llall.

Arddangosyn 10: graddfa ffioedd ar gyfer archwilio cyfrifon 2024-25

Gwariant Gros Cyfunol Comisiynwyr Heddlu a Throseddu a Phrif Gwnstablaid £ miliwn	Amrediad ffioedd cyfunol ar gyfer Comisiynwyr Heddlu a Throseddu a Phrif Gwnstablaid			Y Flwyddyn Flaenorol
	Isafswm £’000	Canolrif £’000	Uchafswm £’000	Canolrif £’000
50	71	82	93	84
100	84	97	110	100
150	92	107	122	110
200	99	115	131	118
250	105	122	139	125
300	109	127	145	131
350	114	132	151	136

Cynghorau tref a chymuned ag incwm neu wariant blyneddol dan £2.5 miliwn

- 35 Mae cynghorau tref a chymuned yng Nghymru’n ddarostyngedig i gyfundrefn archwilio sicrwydd cyfyngedig. Gwneir y trefniadau archwilio i gyflawni dyletswyddau’r Archwilydd Cyffredinol dan Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004. Nid yw’r archwiliad yn cael ei gomisiynu gan gynghorau unigol.
- 36 Ym mis Hydref 2020, fe gyhoeddodd yr Archwilydd Cyffredinol bapur a oedd yn nodi sut y bydd yr archwiliadau hyn yn cael eu cynnal ar gylch tair blynedd fel a nodir yn **Arddangosyn 11**.

Arddangosyn 11: cylch archwilio tair blynedd ar gyfer cynghorau tref a chymuned

	Grŵp A	Grŵp B	Grŵp C
Archwiliadau 2024-25	Archwiliad llawn	Archwiliad sylfaenol	Archwiliad sylfaenol
Archwiliadau 2025-26	Archwiliad sylfaenol	Archwiliad llawn	Archwiliad sylfaenol
Archwiliadau 2026-27	Archwiliad sylfaenol	Archwiliad sylfaenol	Archwiliad llawn

- 37 Mae taliadau am y gwaith hwn yn seiliedig ar yr amser a gymerir i gwblhau’r archwiliad yn ôl cyfraddau ein ffioedd fel a nodir yn **Arddangosyn 1** ar **dudalen 6**.
- 38 Mae **Arddangosyn 12** yn darparu ystod o ffioedd ar gyfer cynghorau o wahanol feintiau wedi’u mesur yn ôl incwm a gwariant. Mae’r amrediadau hyn sydd wedi’u diwedddaru’n ystyried profiad Archwilio Cymru o ffioedd a gododd o archwiliadau 2021-22 a 2023-24.

Arddangosyn 12: amcangyfrif o daliadau a godir am amser ar gyfer archwiliadau o gyfrifon 2024-25 mewn cynghorau tref a chymuned

	Band 1 (<£10k)	Band 2 (<£25k)	Band 3 (<£50k)	Band 4 (<£100k)	Band 5 (<£500k)	Band 6 (>£500k)
Archwilio trafodion	£250 – £500	£300 – £700	£500 – £900	£600 – £1,000	£600 – £1,250	£800 – £1,500
Gweithdrefnau cyfyngedig	£200 – £300	£200 – £300	£200 – £300	£250 – £350	£250 – £350	£250 – £350

Cyfraddau’r ffioedd am waith arall mewn llywodraeth leol

- 39
- Heblaw am y mathau hynny o gyrff y rhagnodwyd graddfeydd ffioedd ar eu cyfer fel a ddangosir uchod, ceir nifer fach o fathau eraill o gyrff llywodraeth leol lle mae rhagnodi graddfa’r ffioedd gennym yn fater o drosi’r gofynion o ran adnoddau’n ffioedd sy’n uniongyrchol seiliedig ar gostau cyflawni gwaith neu drwy gymhwyso cyfraddau’r ffioedd fel a nodir yn **Arddangosyn 1**. Bydd hyn yn cynnwys archwiliadau o Gydbwyllgorau Corfforedig. Mae’n dal i fod yn wir ar gyfer archwiliadau o’r gyrff hyn ein bod yn defnyddio dull cwbl gynhwysfawr o gynllunio archwiliadau.
- 40
- Ar gyfer pob math o gorff llywodraeth leol, i gyflawni ei gyfrifoldebau statudol, mae weithiau’n angenrheidiol bod yr Archwilydd Cyffredinol yn gwneud gwaith sy’n mynd y tu hwnt i ddyletswyddau cyffredinol (y rhai a nodir yn adran 17 o Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 ac yn adran 15 o Ddeddf Llesiant Cenedlaethau’r Dyfodol (Cymru) 2015). Gall gwaith ychwanegol gynnwys adroddiadau er budd y cyhoedd, archwilio eithriadol, arolygiadau arbennig a gwaith pellach mewn perthynas â herio gan etholwyr ac atal gwariant anghyfreithlon. Bydd y ffioedd a godir am y math hwn o waith yn adlewyrchu natur y gwaith sy’n ofynnol.
- 41
- Gall archwilwyr wneud gwaith ardystio grantiau yng nghyrff llywodraeth leol ar ran yr Archwilydd Cyffredinol hefyd. Mae faint o waith ardystio grantiau a wneir mewn unrhyw flwyddyn yn ddibynnol ar nifer y cynlluniau y mae’n rhaid eu harchwilio a nifer y gyrff a archwilir sy’n cyfranogi yn y cynlluniau hynny. Codir tâl am y gwaith hwn fesul awr ac mae’n adlewyrchu’r maint, cymhlethdod neu unrhyw faterion mewn perthynas â’r grant dan sylw fel a nodir yn **Arddangosyn 13**.

**Arddangosyn 13: amcangyfrifon o’r cyfrannau perthynol o raddau staff
archwilio i’w defnyddio ar gyfer gwahanol fathau o waith ardystio grantiau.**

Gradd staff	Cymysgedd o staff ar gyfer grantiau cymhleth %	Cymysgedd o staff ar gyfer yr holl grantiau eraill %
Cyfarwyddwr ymrwymiad	1 to 2	0 to 1
Rheolwr Archwilio	4 to 6	1 to 2
Arweinydd Archwilio	18 to 21	12 to 16
Archwilydd/hyfforddai graddedig/prentis	71 to 77	81 to 87

Mae grantiau cymhleth yn cynnwys:

- BEN01 Cynllun budd-daliadau tai a’r dreth gyngor
- LA01 Ffurflen ardrethi annomestig cenedlaethol
- PEN05 Ffurflen pensiynau athrawon

Archwilio Cymru
1 Cwr y Ddinas
Stryd Tyndall
Caerdydd CF10 4BZ

Ffôn: 029 2032 0500

Ffôn Testun: 029 2032 0660

E-bost: gwybodaeth@archwilio.cymru

Gwefan: www.archwilio.cymru

Rydym yn croesawu gohebiaeth a
galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg.

We welcome correspondence and
telephone calls in Welsh and English.